

รายงานวิจัยเรื่อง

แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชชาติเมธี หงษา

ศาสตราจารย์ ดร. วัชระ งามจิตรเจริญ

โครงการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งในโครงการวิจัยพุทธศาสนศึกษา

ของ

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปี พ.ศ. 2563

รายงานวิจัยเรื่อง

**แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
ของคณะสงฆ์ไทย**

Guidelines for Improvement of the Curriculum of
Ecclesiastical Pali Studies of Thai Sangha

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชชาติเมธี หงษา

ศาสตราจารย์ ดร. วัชระ งามจิตรเจริญ

โครงการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งในโครงการวิจัยพุทธศาสนศึกษา

ของ

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปี พ.ศ. 2563

ข้อมูลและความเห็นในงานวิจัยนี้เป็นของผู้วิจัย ศูนย์พุทธศาสนศึกษาไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ ได้รับทุนอุดหนุนจากโครงการวิจัยศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีงบประมาณ 2563 ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณศูนย์พุทธศาสนศึกษาเป็นอย่างสูงที่ได้ให้ทุนอุดหนุนการทำวิจัยครั้งนี้

โครงการวิจัยเรื่อง “แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย” นี้ เกิดขึ้นและสำเร็จลงได้ด้วยคามอนุเคราะห์และการช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ **ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทุม อังกูรโรหิต** ผู้อำนวยการศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ให้การสนับสนุนและชี้แนะแนวทางการทำวิจัยครั้งนี้ อีกทั้งขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ศูนย์พุทธศาสนศึกษาทุกท่าน ที่ได้เอื้อเฟื้อในการดำเนินการต่าง ๆ จนงานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

บุคคลสำคัญที่ผู้วิจัยจะลืมเสียมิได้ คือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 รูป และผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 รูป/คน ที่ได้ให้สัมภาษณ์และให้ข้อคิดเห็นจนทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี จึงขอแสดงความขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอขอบพระคุณ **รองศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ แสงเงิน** คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครที่ได้สอบถามความคืบหน้างานและให้คำแนะนำงานวิจัย ขอขอบพระคุณ**รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุตตาสาร** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ที่ได้ช่วยเหลือในการประสานงานและเดินทางไปช่วยสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิพร้อมทั้งช่วยตรวจแก้ไขงานวิจัยจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

นอกจากนั้น ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้กรุณาช่วยตรวจแก้ไขและให้คำแนะนำประกอบการแก้ไขงานวิจัยฉบับนี้ซึ่งมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อคุณภาพของงานวิจัยชิ้นนี้

ในท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และอุปัชฌาย์อาจารย์ของผู้วิจัย ซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์ส่งเสริมผู้วิจัยจนสามารถทำให้งานวิจัยนี้เกิดขึ้นได้

ชาติเมธี หงษา

วัชระ งามจิตรเจริญ

ชื่อโครงการวิจัย แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

ชื่อผู้วิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติเมธี หงษา

ศาสตราจารย์ ดร. วัชระ งามจิตรเจริญ

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง “แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย ให้มีความทันสมัยและเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น

ผลการศึกษาพบว่า แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือ ควรให้ผู้เรียนได้เรียนภาษาบาลีควบคู่กับความรู้หลักคำสอนในคัมภีร์ให้ลึกซึ้งด้วย ควรมีการเรียนการหลักธรรมและเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาสอนเชิงวิเคราะห์ ส่วนงานการแปลภาษาบาลีเป็นไทยควรเป็นภาษาร่วมสมัยหลากหลายสำนวนเพื่อให้ผู้สนใจทั่วไปได้เลือกศึกษามากขึ้น เนื้อหาในหลักสูตรควรจะลดน้อยลงแล้วไปเพิ่มรายวิชาที่เป็นประโยชน์ต่องานคณะสงฆ์และสอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมือง เช่น วิชาเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการใช้เหตุผล ควรเรียนพระไตรปิฎกคู่กับอรรถกถาทุกชั้นเรียนเพื่อให้ผู้เรียนแตกฉานในพระไตรปิฎกยิ่งขึ้นกว่าหลักสูตรเดิมซึ่งเรียนแต่อรรถกถาอย่างเดียว หนังสือเรียนอรรถกถาก็ยังคงไว้ แต่ควรเพิ่มหนังสือ ตำรา และงานวิจัยเข้ามาในการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาควบคู่กับศาสตร์อื่นด้วย ควรท่องจำเฉพาะเนื้อหาที่จำเป็นเท่านั้นและควรใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยการเรียนการสอนเพื่อให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การวัดและประเมินผลก็ควรปรับปรุงให้สอดคล้องกับหลักสูตรสมัยใหม่ คือมีคะแนนระหว่างภาคกับปลายภาคและมีการสอบปีละสองครั้ง ผู้สอนควรผ่านการเรียนหรือฝึกอบรมวิชาชีพครูเพื่อให้มีทักษะและจิตวิทยาในการสอน ควรมีการฝึกอบรมการบริหารจัดการสำนักเรียนให้แก่อาจารย์ใหญ่หรือเจ้าสำนักเรียน ควรมีโครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตรเหมือนหลักสูตรสมัยใหม่ เช่น มีอาจารย์ประจำหลักสูตร อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร และคำอธิบายรายวิชา ควรปรับปรุงหลักสูตรที่ล้าสมัยอย่างต่อเนื่องโดยเริ่มจากง่ายไปหายากและควรริบดำเนินการเพื่อให้ทันการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ.2562 และข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมว่าด้วยโครงสร้างการบริหารงานและการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมและสถานศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2563

**Project Title   Guidelines for Improvement of the Curriculum of
Ecclesiastical Pali Studies of Thai Sangha**

**Name of the Investigators   Asst. Prof. Dr. Chatmethee Hongsa
   Prof. Dr. Watchara Ngamchitharoen**

Abstract

This research entitled “Guidelines for Improvement of the Curriculum of Ecclesiastical Pali Studies of Thai Sangha” is aimed to make the curriculum a modern and more efficient one.

From the study, it is found that guidelines for improvement of the curriculum of ecclesiastical Pali studies of Thai Sangha should be as follows. Students should study both Pali and the knowledge of the doctrines in the scriptures profoundly. Buddhist principles and knowledge on Buddhism should be taught in the critical way. Thai translation of the Pali language should be made in the contemporary and various styles in order to be more choices for general people. The current contents in the curriculum should be decreased whereas other subjects that are useful for the Thai Sangha and consistent with the country’s situation should be added, e.g. the subject on Buddhist propagation and reasoning. If any, the Tipitaka and its’ commentaries should be studied together in order to make the students more mastering the Tipi□aka than in the current curriculum in which only the commentaries are studied. The commentary texts must remain but should be reduced in their quantities and other texts and research works should be used in the study so as to provide the students with the knowledge both on Buddhism and other sciences. Only the essential or necessary contents should be learnt by heart and modern technologies should be used to improve the quality of the learning. Measurement and evaluation in the curriculum must be also changed in accordance with the modern curriculum, i.e. there must be marks in the mid-term examination and final examination that must be held twice a year. Instructors are required to undergo teaching training in order to be skillful and have psychology in teaching. Training on the education administration and management should be carried out for the principals and the heads of the Pali schools. The structure and factors of the curriculum should be the same as the modern curriculum, for example, there are permanent lecturers, responsible lecturers of the curriculum, and course descriptions. The curriculum should be gradually but continuously improved, starting from easy to difficult. Again, the improvement should be hurried to keep up with the changes of the country and comply with Phra Pariyattidhamma Education Act, B.E. 2562 as well as Regulations of the Board of the Phra Pariyattidhamma Education Commission on the Structure of the Administration and Management of Phrapariyattidhamma Education and the Phra Pariyatidhamma Education Institute, B.E. 2563.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อ	ข
Abstract	ค
สารบัญ	ง
บทที่ 1	บทนำ .....
1.1	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา .....
1.2	วัตถุประสงค์ .....
1.3	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง .....
1.4	วิธีดำเนินการวิจัย .....
1.5	ขอบเขตของการวิจัย .....
1.6	ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย .....
1.7	แผนงานวิจัย .....
1.8	สถานที่ทำการวิจัย หรือเก็บข้อมูล .....
1.9	ผลของการวิจัยที่คาดว่าจะได้และการเผยแพร่ผลงาน .....
บทที่ 2	ความเป็นมาและหลักสูตรของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย .....
2.1	ความเป็นมาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย .....
2.2	ระบบการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทย .....
2.3	โครงสร้างสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง .....
2.4	หลักสูตรและการวัดและประเมินผลของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี .....
บทที่ 3	หลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่และปัญหาของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี .....
3.1	ความหมายและลักษณะของหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ .....
3.2	หลักสูตรการศึกษาในประเทศไทย .....
3.3	มาตรฐานและการกำกับดูแลหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ .....
3.4	ปัญหาของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี .....

บทที่ 4	แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย	44
4.1	แนวทางการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี	44
4.2	(ร่าง) หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีรูปแบบใหม่	58
บทที่ 5	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	100
5.1	บทสรุป	100
5.2	ข้อเสนอแนะ	104
บรรณานุกรม		105

ภาคผนวก

- ภาคผนวก ก เครื่องมือในการวิจัย
- ภาคผนวก ข หนังสือรับรองของกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน
- ภาคผนวก ค พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562
ข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมฯ พ.ศ. 2563

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นการศึกษาอยู่ในตัว โดยมีหลักการปฏิบัติเป็นการศึกษาทั้งหมด ข้อปฏิบัติที่วางขึ้นคือ สิกขา ในภาษาบาลี หรือ ศึกษา ในภาษาสันสกฤต ซึ่งก็แปลว่าการศึกษา ดังนั้น ไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา จึงถือว่าเป็นการศึกษาหรือระบบการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา

วัดในสมัยพุทธกาลเป็นศูนย์กลางการศึกษาทั้งภิกษุและภิกษุณี เป็นการศึกษาของมวลชนทั้งบุรุษและสตรี พระพุทธศาสนาเปิดโอกาสให้คนทุกระดับได้ศึกษาเล่าเรียนคำสอนหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เมื่อเข้ามาบวชถือว่าเป็นพุทธบุตรเสมอภาคกันทั้งหมด ดำรงชีวิตด้วยการศึกษาตามที่พระอุปัชฌาย์ให้ตั้งใจศึกษาอริสัจ ๓ อริจิต และอริปัญญาโดยเคารพ (พระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม 1 ข้อ 27 หน้า 42)

ดังนั้น การศึกษาที่เป็นการเล่าเรียนหลักธรรมหรือคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลเช่นกัน โดยเรียกหลักธรรมหรือคำสอนที่ศึกษานั้นว่า “ปริยัติ” หรือปัจจุบันการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยนิยมเรียกว่า “พระปริยัติธรรม” ซึ่งจัดเป็นสังฆกรรมประเภทหนึ่งในสังฆกรรม 3 ประเภท คือ 1) ปริยัติสังฆกรรม ได้แก่สังฆกรรมคือคำสั่งสอนอันจะต้องเล่าเรียน ได้แก่พุทธพจน์ 2) ปฏิบัติสังฆกรรม ได้แก่สังฆกรรมคือปฏิบัติอันจะต้องปฏิบัติ ได้แก่อัฐมรรค หรือไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา 3) ปฏิเวธสังฆกรรม ได้แก่สังฆกรรมคือผลอันจะพึงเข้าถึง หรือบรรลุด้วยการปฏิบัติ ได้แก่ มรรค ผล และนิพพาน (สมนตปาสาทิกาอรรถกถา (บาลี) เล่ม 1 หน้า 264) เรียกสั้น ๆ ว่า ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ นอกจากนั้น “ปริยัติ” ยังเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า “พระธรรมวินัย”

หลังพุทธกาลแล้ว การศึกษาพระปริยัติธรรมหรือพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาก็เจริญรุ่งเรืองตามลำดับ มีมหาวิทยาลัยนาลันทาเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของพระสงฆ์ฝ่ายมหายานจากอาณาจักรศรีวิชัยและจากประเทศจีนและทิเบต เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีมหาวิทยาลัยวไลยภูมิเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาท ปัจจุบันอยู่เหนือเมืองบอมเบย์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2539, หน้า 47-53) เมื่อพระพุทธศาสนาแพร่เข้าไปยังประเทศต่าง ๆ ก็เกิดการศึกษาศาสนาพระปริยัติธรรมในประเทศต่าง ๆ ที่พระพุทธศาสนาเข้าไปประดิษฐานอยู่ การศึกษาพระปริยัติธรรมหรือพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาได้ดำเนินการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาศาสนาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันจำแนกได้เป็น 4 ประเภท คือ 1) การศึกษาศาสนาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม 2) การศึกษาศาสนาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี 3) การศึกษาศาสนาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และ 4) การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ การศึกษาประเภทแรกมี 3 ชั้น คือ ตรี โท และเอก การศึกษาประเภทที่สองมี 8 ชั้น คือ ประโยค 1-2 และประโยค ป.ธ.3-9 การศึกษาประเภทที่สามมี 2 ระดับ คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สุดท้าย คือการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์มี 2 แห่ง คือ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (พระมหาธวัชชัย รสเลิศ, 2551, หน้า 2)

ในการศึกษาทั้ง 4 ประเภทเหล่านี้ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี (ตามพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ.2562 เรียกว่า “การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสนามหลวง และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสสนามหลวง” ดู ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอน 50 ก 16 เมษายน 2562 หน้า 12) ที่นิยมเรียกรวมกันว่า “การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี” ถือเป็นการศึกษาหลักที่คณะสงฆ์ไทยได้ดำเนินการให้พระภิกษุสามเณรได้เล่าเรียนกันทั่วทั้งประเทศ ซึ่งนิยมเรียกกันอย่างไม่เป็นทางการว่า การเรียนนักธรรม-บาลี โดยการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมจะเน้นการศึกษาพระธรรมวินัย ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจะเน้นการศึกษาภาษาบาลีในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งสองแผนกนี้จึงมีความสัมพันธ์กัน อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นการศึกษาคำสอนหรือเนื้อหา (Content) ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นการศึกษาภาษาบาลีที่ใช้บันทึกและเผยแผ่คำสอน การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งสองแผนกจึงเกื้อกูลสนับสนุนกันและกัน

ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อกล่าวเฉพาะการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีทั้งสองอย่างนี้ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีถือได้ว่าเป็นการศึกษาที่มีความสำคัญมากที่สุดเพราะมีการแบ่งการศึกษา ออกถึง 8 ชั้น มากกว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่มีเพียง 3 ชั้น และผู้ที่สอบได้ตั้งแต่ระดับประโยค ป.ธ.3 ขึ้นไป จะได้รับพระราชทานตั้งเปรียญซึ่งทำให้มีคำนำหน้าว่า “พระมหา” สำหรับพระภิกษุ และมีคำต่อท้ายว่า “เปรียญ” สำหรับสามเณร อีกทั้งยังจัดเป็นสมณศักดิ์ประเภทหนึ่งซึ่งมีผลต่อการแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ของพระภิกษุ นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ.2562 ยังได้กำหนดเปรียญธรรมสามประโยคให้มีวิทยฐานะระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และเปรียญธรรมเก้าประโยคให้มีวิทยฐานะระดับปริญญาตรีอีกด้วย (ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 136 ตอน 50 ก 16 เมษายน 2562, หน้า 18)

อย่างไรก็ตาม จนถึงขณะนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีก็ยังไม่เจริญก้าวหน้าอย่างที่ควรจะเป็น เพราะแม้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจะมีกองบาลีสสนามหลวงของคณะสงฆ์ไทยเป็นหน่วยงานที่คอยบริหารจัดการ และมีกลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรม กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำกับดูแล และสนับสนุนด้านต่าง ๆ อย่างเป็นระบบตั้งแต่เป็นอยู่ในกรมการศาสนา และอยู่ในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติยุคปัจจุบันแล้ว แต่ก็ยังมีปัญหาหลายด้าน ซึ่งบางอย่างก็ยังไม่สามารถแก้ไขได้หมด ทั้งด้านวิธีการสอน ผู้สอน ผู้เรียน การออกข้อสอบ การตรวจข้อสอบ การบริหารจัดการ อาคารสถานที่ การอุปถัมภ์บำรุง และวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน (พระมหาภุชงค์ อิมพันธ์แบน, 2551, หน้า 2)

นอกจากนั้น ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งที่น่าจะถูกมองข้ามไป คือ หลักสูตรซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการเรียนการสอน เพราะหลักสูตรของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีไม่ได้มีโครงสร้างและองค์ประกอบที่สมบูรณ์แบบตามมาตรฐานของหลักสูตรสมัยใหม่ จนอาจเรียกได้ว่าไม่ใช่หลักสูตรในความหมายที่วงการศึกษสมัยใหม่เข้าใจกัน เนื่องจากหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีแต่การจัดการเรียนการสอน

เป็น 8 ชั้น เริ่มจากชั้นประโยค 1-2 ไปจนถึงชั้นประโยค ป.ศ.9 โดยกำหนดเพียงรายวิชาที่เรียนและหนังสือที่ใช้ประกอบการเรียนในแต่ละวิชา (พระมหาบุญชัย ปภสสรเมธี, 2551, หน้า 53-54) ไม่ได้มีองค์ประกอบอื่น ๆ อย่างหลักสูตรสมัยใหม่ เช่น วัตถุประสงค์ของหลักสูตร ระบบการจัดการศึกษา โครงสร้างหลักสูตร รายวิชาในหลักสูตร และ คำอธิบายรายวิชา แม้แต่วิธีการวัดและประเมินผลก็ไม่ได้ปรากฏในหลักสูตร ในเว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง เรื่องเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล พบแต่เพียงระเบียบเกี่ยวกับการตรวจที่ใช้เกณฑ์คะแนนเป็นเลข วิธีตรวจวิชาแปลมคธเป็นไทย แปลไทยเป็นมคธ และสัมพันธ์ วิธีตรวจวิชาบูรพภาค ประโยค ป.ศ. 3 และการกำหนดชั้นและวิชาที่สอบได้ ซึ่งใช้มานานหลายสิบปีแล้ว (<http://www.infopali.net>) นอกจากนั้น ยังไม่ได้มีระเบียบกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร เช่น การปรับปรุงหลักสูตรทุก 5 ปี อย่างที่ทำกันในการศึกษาระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย

ยิ่งไปกว่านั้น ปัญหาเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยยังพบในงานวิจัยเรื่องสภาพการจัดการเรียนการสอนของครูสอนบาลีในสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดร้อยเอ็ด (2558) ซึ่งผลการวิจัยพบว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรให้เข้าใจง่ายขึ้น ทันสมัย ต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน (พระครูปริยัติธรรมมากร ฐานวโร (ทิพมาลา), 2558, หน้า 76) ในงานวิจัยเรื่องศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาวัดจองคำ อำเภอจาว จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา 2552 พบว่า หลักสูตรเน้นการท่องจำมากเกินไป เนื้อหาโดยรวมของหลักสูตรตายตัวเกินไปจนไม่สามารถปรับให้เหมาะแก่การใช้วิธีการเรียนแบบอื่น เนื้อหาสาระในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเน้นการจำและการแปลมากกว่าความเข้าใจ ขาดการประยุกต์ใช้ ไม่เหมาะสมกับบุคลิกภาวะของผู้เรียน จึงควรปรับปรุงภาษาให้เข้าใจง่าย จัดระบบเนื้อหาให้เข้าใจง่าย มีคำอธิบายให้ชัดเจนทันสมัย (พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ), 2553, หน้า 72, 82)

นอกจากนั้น ในงานวิจัยเรื่องการศึกษาแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ (2558) ก็พบว่า คณะสงฆ์ควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีให้เหมาะสม โดยเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนวิชานักธรรม-บาลีและวิชาสามัญควบคู่กันไป ตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับปริญญาเอก (อินตา ศิริวรรณ, 2558, หน้า 10-23)

อนึ่ง เมื่อวิเคราะห์ตามมาตรฐานของหลักสูตรสมัยใหม่ หลักสูตรของพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงยังมีข้อควรปรับปรุงหลายประการเพื่อให้หลักสูตรมีคุณภาพและมีประโยชน์ต่อการศึกษาภาษาบาลีและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่พบเมื่อดูจากหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและการวัดผลประเมินผลที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันคือการศึกษาเน้นแต่ความรู้ด้านภาษาบาลี ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่นเนื้อหาซึ่งเป็นคำสอนหรือพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาอย่างที่ควรจะเป็น เพราะแม้จะมีการศึกษาด้านเนื้อหาในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแล้ว แต่การศึกษาดังกล่าวไม่ได้มุ่งสอนให้มีความรู้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวางในคำสอนทางพระพุทธศาสนาเนื่องจากการศึกษาเพียง 3 ชั้นโดยใช้เวลาศึกษาช่วงสั้น ๆ ไม่กี่เดือนในแต่ละปี (พระมหาพจน์ สุวโจ (พยัคฆ์พิทยางกูร), 2545, หน้า 59) จึงไม่สามารถสอนให้เกิดความรู้อย่างแท้จริงในคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีจำนวนมากและมีความลุ่มลึกไม่อาจศึกษาให้

รอบรู้เชี่ยวชาญในเวลาสั้น ๆ ได้ การศึกษาเนื้อหาในคัมภีร์ภาษาบาลีทางพระพุทธศาสนาจึงยังมีความจำเป็นอยู่นอกเหนือจากการศึกษาเรื่องภาษาบาลี

ดังนั้น การศึกษาเพื่อหาแนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยเพื่อให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น จึงเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นซึ่งจะมีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทยในภาพรวม ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ งานวิจัยนี้จึงสนใจที่จะศึกษาแนวทางการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย รวมทั้งเสนอ (ร่าง) หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย ทั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอย่างมาก

1.2 วัตถุประสงค์

งานวิจัยนี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์หลักไว้ 3 ประการคือ

1. เพื่อวิเคราะห์หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย
2. เพื่อวิเคราะห์แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย
3. เพื่อเสนอ (ร่าง) หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยรูปแบบใหม่ที่จะเป็นตัวอย่างในการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

1.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ยังไม่มีเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยอย่างครอบคลุมหรืออย่างละเอียด งานที่ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยส่วนมากจะศึกษาเน้นไปที่ด้านอื่น ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากผลงานต่อไปนี้

1.3.1 หนังสือและบทความในหนังสือ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2559, หน้า 15) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องสถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบันว่า ลักษณะพิเศษของสถาบันสงฆ์ ในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่ปัจจุบันนี้ มีอัตราส่วนไม่สมดุลกันระหว่างพระผู้สอนกับพระผู้เรียน คือพระผู้เรียนหรือรับการฝึกมีอัตราส่วนสูงเกินกว่าพระผู้สอนและพระทำงานอย่างมากมาย อัตราส่วนระหว่างผู้สอนและผู้เรียนไม่สมดุลกันนี้ ยังก่อให้เกิดปัญหาสังคมอย่างอื่น ๆ เกี่ยวกับความประพฤติของพระภิกษุสามเณรเป็นต้นอีกด้วย ซึ่งจะต้องถือว่าประชาชนที่เข้ามาใช้บริการจากแคลนกำลังบุคคลและมีระบบการศึกษาที่ถูกปล่อยปละละเลย เป็นต้น

รังสี สุทนต์ (2556, หน้า 484-486) ได้ระบุไว้ในผลการวิจัยเรื่องความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนาว่า คัมภีร์บาลีในไทยรับมาจากสิงหลตั้งแต่ยุคสุโขทัยจากนั้นได้ปริวรรตเป็น

อักษรไทยแล้วพระสงฆ์ที่มีความรู้ภาษาบาลีได้แปลเป็นภาษาไทย เพื่อให้พระสงฆ์และประชาชนที่ไม่รู้ภาษาบาลีได้ศึกษา เมื่อศึกษาคัมภีร์ภาษาไทยโดยปราศจากความรู้ภาษาบาลีก็วิเคราะห์ตีความโดยอัตโนมติ ชัดแย้งทางวิชาการ ไม่ตรงความหมายเดิมในภาษาบาลีทั้งที่ศึกษาพระไตรปิฎกฉบับเดียวกัน คำแปลพระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทยบางศัพท์บางประโยคก็ยังคงมีความผิดพลาดอยู่ ทำให้ผู้ศึกษาค้นคว้าแต่ฉบับภาษาไทยนำไปเผยแพร่ผิดต่อไปอีก ดังนั้น ภาษาบาลีจึงมีความสำคัญที่จะรักษาคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาทได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ ถ้าพระสงฆ์ไม่ศึกษาภาษาบาลีเพราะคิดว่ามีคัมภีร์ภาษาไทยแล้ว ในอนาคตพระพุทธศาสนาในไทยก็จะกลายเป็นอาจริยวาท คือมหายาน

พระไพศาล วิสาโล (2546, หน้า 286) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤตว่าด้วยเรื่องเครื่องการศึกษาคณะสงฆ์ว่า การศึกษาคณะสงฆ์ไทยตกต่ำมานานแล้ว เพียงแค่ข้อมูลเชิงปริมาณการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีก็จะเห็นถึงสภาพดังกล่าวได้ชัดเจน คือจำนวนพระภิกษุสามเณรขาดสอบและสอบตกจำนวนมากติดต่อกันมาหลายสิบปีแล้ว สัดส่วนผู้สอบได้ก็มีแนวโน้มลดลงทุกปี สภาพการณ์เช่นนี้บ่งบอกถึงการลดลงด้านความรู้ความสามารถและความตั้งใจของผู้เรียน ตลอดจนความด้อยคุณภาพผู้สอน รวมทั้งประสิทธิภาพจัดการศึกษาของคณะสงฆ์โดยภาพรวมด้วย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 เป็นต้นมาการศึกษาคณะสงฆ์ไทยมีการปฏิรูปเพียงครั้งเดียว คือสมัยต้นรัชกาลที่ 6 โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงปรับปรุงหลักสูตรปริยัติธรรมแผนกบาลีให้ทันสมัยโดยเปลี่ยนวิธีสอบปากเปล่ามาเป็นสอบด้วยเขียนภาษาไทยทั้งหมด พระองค์เริ่มให้มีการศึกษาหลักสูตรแผนกนักธรรมโดยเน้นความรู้ทางด้านธรรมวินัย เพราะแต่เดิมการศึกษาพระปริยัติธรรมจำกัดเพียงเรียนภาษาบาลีเพื่อแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาเท่านั้น

1.3.2 งานวิจัยและวิทยานิพนธ์

พระครูปริยัติธรรมมาร ฐานวโร (ทิพมาลา) (2558, หน้า 75-88) ได้วิจัยเรื่องสภาพการจัดการเรียนการสอนของครูสอนบาลีในสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดร้อยเอ็ด ผลวิจัยพบว่าระดับสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีด้านหลักสูตร ผู้สอน กิจกรรมการเรียนการสอน ปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอนและการประเมินผลอยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบสภาพการจัดการเรียนการสอนครูบาลีทั้งโดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรภาษาบาลีให้เข้าใจง่าย ทันสมัยต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน ควรพัฒนาครูสอนบาลีให้มีคุณภาพมาตรฐาน ควรสนับสนุนงบประมาณให้เพียงพอ

พระครูอุทัยธรรมานุกูล อธิธัญญาโณ (2559, หน้า 62-70) ได้วิจัยเรื่องการศึกษาคณะสงฆ์ : พระปริยัติธรรมแผนกธรรม ผลการวิจัยพบว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของพระสงฆ์ถือเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาคณะสงฆ์ เพราะการศึกษาหลักพุทธธรรม ได้แก่พระธรรมและวินัย เป็นการศึกษาหลักคำสอนข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เพื่อให้พระสงฆ์ได้นำความรู้ที่ได้ศึกษามาถ่ายทอดให้พุทธศาสนิกชน

ได้ปฏิบัติตามจากพันทุกซ์ ดังนั้น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมจึงมีความสำคัญตั้งแต่สมัยพุทธกาล จนถึงปัจจุบัน

พระมหาบุญชัย ปกสรเมธิ (จูแวน) (2551, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องศึกษาสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานครโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยด้านการบริหารหลักสูตรมีค่าเฉลี่ยอันดับรองลงมา นอกจากนี้ ผลจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารหลักสูตร พบประเด็นเกี่ยวกับการเตรียมบุคลากร การคัดเลือก การแต่งตั้ง การเตรียมความพร้อมของบุคลากร ซึ่งทางสำนักจัดขึ้น การปฐมนิเทศนักเรียน การชี้แจงให้ผู้เรียนทราบเกี่ยวกับการเรียนการสอน ระเบียบปฏิบัติการในสำนักเรียนก่อนเปิดการเรียนการสอน การจัดทำคู่มือครู การจัดทำเอกสารเพิ่มเติมเพื่อให้ความรู้แก่อาจารย์สอนเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในแต่ละชั้นเรียน การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก การจัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการเรียนการสอน สถานที่พักอาศัย สถานที่เรียน ตลอดจนแหล่งศึกษาค้นคว้าแก่ครูและนักเรียน

พระมหาสมาน ศศิสุวรรณพงศ์ (2557, หน้า 5) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาวิดิทัศน์การเรียนบาลี ไวยากรณ์ ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนบาลีและผู้สอนส่วนใหญ่ต้องการใช้สื่อการสอนทันสมัย นอกจากนี้แล้ว ผู้เรียนบาลียังพึงพอใจต่อการเรียนที่มีสื่อวิดิทัศน์การเรียนภาษาบาลีที่ผู้วิจัยทำขึ้น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรส่งเสริมให้มีการสร้างสื่อการเรียนการสอนบาลีไวยากรณ์ทั้งสี่เล่ม โดยแต่ละเรื่องควรใช้เวลาเรียน 12 วัน หรือ 24 คาบ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ครบถ้วนและสะดวกขึ้น

พระมหาธีรสุข ธรรมสาร (2554, หน้า 132-139) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูสอนบาลีมีความคิดเห็นว่าหลักสูตรควรมีเนื้อหาน้อยกว่าเดิมเพื่อเหมาะสมกับผู้เรียน การเรียนการสอนไม่เป็นระบบ ไม่ได้มาตรฐาน และขาดความยืดหยุ่น สื่อการสอนบาลีไม่ทันสมัย ไม่เพียงพอ และไม่มีคุณภาพ กิจกรรมการเรียนการสอนบาลีถือว่ามีน้อยมากและไม่เชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนมาแล้ว การวัดผลการเรียนบาลีเน้นความจำมากเกินไปและไม่มีระบบการบันทึกข้อมูลผลการสอบ

รายงานการเสวนาทางวิชาการเรื่อง การศึกษาของคณะสงฆ์กับการปฏิรูปการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (2542, หน้า ก-ฉ) ได้บทสรุปสำหรับผู้บริหารว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้ง 3 แผนก ควรดำเนินการอย่างมีระบบที่มีส่วนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน รัฐควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์ให้เท่าเทียมกับงบประมาณที่ให้แก่สถานศึกษาที่รัฐจัด ควรจัดตั้งสถาบันผลิตครูสอนพระปริยัติธรรมและจริยธรรมให้มีสถานภาพเช่นเดียวกับสถาบันราชภัฏ เพื่อสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพ ควรพัฒนาบุคลากรด้านการเรียนการสอน พัฒนาหลักสูตรการศึกษาคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ และเอื้อต่อการพัฒนาดำเนินงานด้านพระพุทธศาสนา ควรมีการจัดสรรคลื่นความถี่เพื่อการเรียนพระพุทธศาสนา หรือสอนบาลี-นักรธรรมแก่พระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชน ควรส่งเสริมสนับสนุนการสร้างแรงจูงใจเพื่อผลิตสื่อการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

เวทย์ บรรณกรกุล (2555, หน้า 78-82) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ภาษาบาลี วิชาบาลีไวยากรณ์ ผลการวิจัยพบว่าการใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนั้น ทำให้ผู้ศึกษาได้ความรู้เพิ่มขึ้นจริง นอกจากนี้ยังมีเจตคติต่อการใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนครั้งนี้อยู่ในระดับ พอใจมาก

อินตา ศิริวรรณ (2558, หน้า 10-23) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะ สงฆ์ ผลการวิจัยพบว่าคณะสงฆ์ควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีให้ เหมาะสม โดยเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนวิชานักธรรม-บาลี และวิชาสามัญควบคู่กันไป ตั้งแต่ มัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับปริญญาเอก คณะสงฆ์ควรจะได้โอกาสพัฒนาปรับปรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมให้ เหมาะสมกับกาลสมัย ทำให้ผู้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หันมาบวชเรียนมากขึ้น ทำให้พระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองต่อไป

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ พบว่าแม้บทความ หนังสือ หรืองานวิจัยที่มีอยู่แล้วได้ เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีของคณะสงฆ์ไทยรวมทั้งเรื่องหลักสูตร การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีไว้บ้างแล้ว แต่ส่วนมากจะวิเคราะห์อย่างกว้างๆ โดยไม่ได้วิเคราะห์ในด้าน ปัญหา อุปสรรค และแนวทางพัฒนาอย่างชัดเจน หรือวิเคราะห์เพียงบางแง่มุมบางประเด็นเกี่ยวกับหลักสูตร อย่างไม่ละเอียด ยังไม่ได้ศึกษาชนิดเจาะลึกในเรื่องการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี อย่างที่จะทำในงานวิจัยฉบับนี้ ซึ่งจะวิเคราะห์ทั้งเรื่องปัญหา อุปสรรค และแนวทางปรับปรุงหลักสูตรเพื่อเป็น ทางออกของปัญหาดังกล่าว

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) รวมทั้งการระดมสมอง (Brain Storming) ของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีรายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1.4.1 การศึกษาภาคเอกสาร

ค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยและแนวทาง ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย โดยเฉพาะในด้านองค์ประกอบของ หลักสูตรมีจุดมุ่งหมายและโครงสร้างของหลักสูตรเป็นต้น โดยเทียบเคียงกับหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ จาก ตำรา งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานสำหรับการนำไป ออกแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสร้างแนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติ ธรรมแผนกบาลีต่อไป โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรและแนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยโดยเฉพาะในด้านองค์ประกอบของหลักสูตร รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ จากเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. วิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาและแนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย โดยเทียบเคียงกับหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ จากข้อมูลที่ได้จากเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. สรุปประเด็นสำคัญที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบสัมภาษณ์เพื่อนำไปใช้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างของประชากรเป้าหมาย และการสร้างแนวทางการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งเป็นขั้นตอนต่อไป

1.4.2 การศึกษาภาคสนาม

การศึกษาภาคสนามมุ่งเก็บข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรและแนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย โดยเฉพาะในด้านองค์ประกอบของหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายและโครงสร้างของหลักสูตรเป็นต้น จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างของประชากรเป้าหมาย โดยมีประเด็นสำคัญดังนี้

1.4..2.1 ประชากรเป้าหมาย การเลือกกลุ่มตัวอย่าง และขนาดตัวอย่าง

1. **ประชากรเป้าหมาย** ประชากรที่เป็นเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้ คือ นักวิชาการที่ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจนสอบได้ประโยค ป.ธ.9 หรือผู้บริหารหรือผู้จัดการเรียนการสอนและการวัดและประเมินผล การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้แก่ เจ้าสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี อาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรรมการบริหารกองบาลีสนามหลวง ของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน

2. **การเลือกกลุ่มตัวอย่าง** การเลือกกลุ่มตัวอย่างของประชากรเป้าหมายโดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อเลือกกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ต่อไปนี้

1) เป็นผู้บริหารหรือผู้จัดการเรียนการสอนและการประเมินผลการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี หรือเป็นนักวิชาการผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจนสอบได้ ประโยค ป.ธ.9

2) เป็นผู้ที่สามารถติดต่อและเดินทางไปสัมภาษณ์ได้โดยสะดวก

3) เป็นผู้สมัครใจที่จะให้สัมภาษณ์

3. **ขนาดกลุ่มตัวอย่าง** กลุ่มตัวอย่างของประชากรเป้าหมาย จำนวน 5 คน

1.4.2.2 การสร้างเครื่องมือ การเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล

1. นำประเด็นสำคัญที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลในเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง มาออกแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อนำไปใช้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างของประชากรเป้าหมาย โดยมีกระบวนการสร้างเครื่องมือดังนี้

1) ร่างแบบสัมภาษณ์ตามโจทย์และวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

2) เสนอให้กรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ตรวจสอบแบบสัมภาษณ์

3) ปรับแก้แบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

2. สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างของประชากรเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหารหรือผู้จัดการเรียนการสอนและการประเมินผลวัดผลการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 5 รูป โดยมีกระบวนการสัมภาษณ์ดังนี้

1) ผู้วิจัยเดินทางไปขอสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์ด้วยตนเอง หรืออาจมอบหมายให้ผู้ช่วยวิจัยดำเนินการสัมภาษณ์แทน อาจขอสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์หรือทางช่องทางอื่นใดที่สะดวกโดยได้รับการยินยอมจากผู้ให้สัมภาษณ์

2) ก่อนให้สัมภาษณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนจะได้รับเอกสารคำชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการวิจัยวัตถุประสงค์ของการวิจัย กระบวนการวิจัย สิทธิของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย การรักษาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ประโยชน์ที่จะได้รับและผลกระทบของโครงการฯ ที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมโครงการทั้งในขณะให้สัมภาษณ์และหลังจากการเผยแพร่ผลงานวิจัย รวมทั้งการชี้แจงด้วยวาจาจากผู้วิจัยหรือผู้ช่วยวิจัย

3) ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงความยินยอมให้สัมภาษณ์โดยสมัครใจ โดยลงนามในเอกสารแสดงความยินยอมให้สัมภาษณ์และอนุญาตให้บันทึกเสียงการสัมภาษณ์

4) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นพระภิกษุ เป็นกลุ่มประชากรที่เปราะบาง ผู้วิจัยจะระมัดระวังในการสัมภาษณ์เป็นพิเศษ และจะอธิบายกระบวนการต่าง ๆ ในการให้สัมภาษณ์อย่างละเอียดชัดเจนที่สุด

3. ในการดำเนินการเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์จะถูกเก็บรักษาไว้ตามกระบวนการเก็บรักษาข้อมูลต่อไปนี้

1) ข้อมูลการสัมภาษณ์และชื่อของผู้ให้สัมภาษณ์จะถูกเผยแพร่ในงานวิจัยเพื่อเป็นการให้เกียรติแก่ผู้ให้สัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยจะแจ้งให้ผู้ให้สัมภาษณ์ทราบอย่างชัดเจนก่อนลงนามในเอกสารแสดงความยินยอมให้สัมภาษณ์และอนุญาตให้บันทึกเสียงการสัมภาษณ์ สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ที่ไม่ประสงค์จะให้ออกนาม ชื่อของผู้ให้สัมภาษณ์จะถูกเก็บไว้เป็นความลับ

2) ผู้วิจัยจะเป็นผู้เก็บรักษาข้อมูลของการสัมภาษณ์ไว้ด้วยตนเองเป็นเวลา 5 ปี โดยในระหว่างนั้นอาจมีบุคคลบางกลุ่มเข้ามาตรวจสอบได้ เช่น ผู้ให้ทุนวิจัย สถาบันหรือองค์กรรัฐที่เข้าทำการตรวจสอบคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ในกรณีดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจะแจ้งให้ผู้ให้สัมภาษณ์ทราบเมื่อมีการขอตรวจสอบข้อมูลโดยองค์กรหรือหน่วยงานที่ให้ทุนสนับสนุนโครงการฯ

1.4.3 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์และสังเคราะห์ แนวทางปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และรูปแบบของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย โดยเฉพาะในด้านองค์ประกอบของหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายและโครงสร้างของหลักสูตรเป็นต้น ตามข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างของประชากรเป้าหมาย

2. นำ แนวทางปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และ (ร่าง) หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยรูปแบบใหม่ ที่ได้สร้างขึ้นนั้นไปประเมินและปรับปรุงโดยการระดมสมอง (Brain Storming) ของผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาและด้านการศึกษา ทั้งที่เป็นพระภิกษุและคฤหัสถ์ จำนวน 5 รูป/คน

4. วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งหมดออกมาเป็นแนวทางปรับปรุงหลักสูตร การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและรูปแบบของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะ สงฆ์ไทย โดยทำการอภิปรายให้เห็นแนวทางและวิธีการต่าง ๆ ในการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติ ธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันเพื่อให้เกิดความเจริญอย่างยั่งยืนต่อไป

1.4.4 การวิเคราะห์ผลการวิจัย

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นผลการวิจัยจะใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงตรรกะ (Logical Analysis) โดยใช้ แนวคิดหรือคำสอน และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เป็นหลักฐานหรือเหตุผลในการวิเคราะห์

1.4.5 สรุปผลการวิจัย

นำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยโดยเฉพาะแนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และ (ร่าง) หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย มาตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง แล้วสรุปผลการวิจัยพร้อมให้ข้อเสนอแนะ โดยนำเสนอในรูปแบบการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และจัดทำเป็นรายงานผลการวิจัยเพื่อนำเสนอต่อไป

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาเฉพาะแนวทาง ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย จากเอกสารและการสัมภาษณ์ เพื่อให้ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาปัญหาและแนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ ไทย โดยเน้นที่องค์ประกอบของหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายและโครงสร้างของหลักสูตรเป็นต้น จากเอกสาร งานวิจัย หนังสือ ตำรา และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

2. ศึกษาปัญหาและแนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ ไทย โดยเน้นที่องค์ประกอบของหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายและโครงสร้างของหลักสูตรเป็นต้น จากข้อมูลที่ลงพื้นที่ สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างของประชากรเป้าหมาย รวมทั้งการระดมสมองของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ทางด้าน พระพุทธศาสนาและการศึกษา

1.5.2 ขอบเขตด้านประชากรเป้าหมาย และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมาย และกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา คือ ผู้บริหารหรือผู้จัดการเรียนการสอนและการ ประเมินผลวัดผลการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้แก่ เจ้าสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี อาจารย์ ใหญ่หรือรองอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกองบาลีสนามหลวง ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล จำนวน 5 รูป

1.5.3 ขอบเขตด้านผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ทรงคุณวุฒิที่จะพิจารณาความถูกต้อง ความเหมาะสม และปรับปรุงแนวทางปรับปรุงหลักสูตร การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย รวมทั้งรูปแบบของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งสังเคราะห์จากข้อมูลในเอกสารและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างของประชากร เป้าหมาย เป็นนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและการศึกษาทั้งที่เป็นพระภิกษุและคฤหัสถ์ จำนวน 5 รูป/คน

1.6 ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ระยะเวลา 1 ปี เริ่มตั้งแต่ ตุลาคม 2562 ถึง กันยายน 2563

1.7 แผนงานวิจัย

งานวิจัยนี้มีแผนในการดำเนินงานตลอดโครงการดังนี้

กิจกรรม/ขั้นตอนการดำเนินงาน	เดือน												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1. สืบค้นข้อมูล													
2. วิเคราะห์ข้อมูล													
3. ร่างรายงานการวิจัย													
4. สังเคราะห์ข้อมูลและปรับปรุงรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์													

1.8 สถานที่ทำการวิจัยหรือเก็บข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้จะใช้สถานที่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

1.9 ผลของการวิจัยที่คาดว่าจะได้และการเผยแพร่ผลงาน

ผลของการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับมีดังนี้

1. ได้ทราบปัญหาของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย
2. ได้แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย
3. ได้รูปแบบของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยที่สามารถนำไปเป็นตัวอย่างในการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยได้

บทที่ 2

ความเป็นมาและหลักสูตรของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

เพื่อให้ได้ทราบถึงปัญหาและแนวทางหรือวิธีการในการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย ในบทนี้ เราจะควรถูกศึกษาประวัติความเป็นมาของการศึกษาภาษาบาลี ระบบการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทย โครงสร้างแม่กองบาลีสนามหลวง หลักสูตรและการประเมินผลของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เพื่อนำไปเป็นข้อมูลเปรียบเทียบกับการศึกษาหลักสูตรสมัยใหม่ พร้อมทั้งหาแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยต่อไป

2.1 ความเป็นมาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

การศึกษาของพระภิกษุสามเณรในยุคปัจจุบันมีหลายประเภท แต่การศึกษาที่เป็นระบบของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะเป็นอิสระจากรัฐ ซึ่งคณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการเอง และมีความสำคัญมากที่สุด ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรม โดยเฉพาะการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมได้วิวัฒนาการมาโดยลำดับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี การศึกษาของกุลบุตรชาวไทยแต่เดิมอยู่วัด โดยการบวชเป็นสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมด้านบาลี สมัยกรุงสุโขทัยก็ได้มีผู้ศึกษาด้านพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางซึ่งปรากฏหลักฐานในหนังสือไตรภูมิพระร่วง แสดงว่าการศึกษาก็ได้มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี แต่ปรากฏว่าไม่มีการสอบ หรือเลื่อนชั้นทางวิทยฐานะแต่ประการใด เป็นการเรียนรู้เพื่อรู้มากกว่า

ครั้นถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีได้มีการสอบพระปริยัติธรรมขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยพระเจ้าแผ่นดินทรงอุปถัมภ์บำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมและศาสนาด้วยการอุดหนุนอุปถัมภ์ผู้ศึกษาเล่าเรียนให้มีกำลังใจในการศึกษาเล่าเรียน โดยการยกย่องให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนมีวิทยฐานะและมีสมณศักดิ์เรียกว่า “พระมหา” ขึ้นเป็นครั้งแรกและจัดชั้นเรียนเป็น 3 ชั้นคือเปรียญตรี เปรียญโท และเปรียญเอก (ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, 2526, หน้า 101-103)

ดังนั้น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือ กระบวนการเรียนการสอน การค้นคว้าทำความเข้าใจ และจดจำคำสอนของพระพุทธองค์ ซึ่งจารึกเป็นภาษาบาลีเป็นหลักในการศึกษาพระไตรปิฎก โดยที่การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่ประโยค 1-2 จนถึงเปรียญธรรม 9 ประโยค จะเป็นการศึกษาดูด้วยภาษาบาลีทั้งสิ้น การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยเรานั้น อาจกล่าวได้ว่ามีมานานนับตั้งแต่ภายหลังการสังคายนาครั้งที่ 3 ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงจัดส่งพระภิกษุสงฆ์ไปประกาศพระพุทธศาสนายังนานาประเทศ พระโสณกะกับพระอุตตระ ได้นำเอาพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ยังสุวรรณภูมิ คือ ประเทศไทย จนกระทั่งมาเจริญรุ่งเรืองขึ้นในสมัยล้านนาไทย และปรากฏว่ามีพระมหาเถระหลายรูปที่ศึกษาอยู่ในระดับแตกฉาน สามารถแต่งตำรับตำราอธิบายธรรมเป็นภาษาบาลีได้อย่างเชี่ยวชาญ อย่างไรก็ตาม การศึกษาพระ

ปรียัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยตามที่ปรากฏหลักฐานในแต่ละยุคสมัยนั้น ผู้วิจัยจะได้กล่าวเป็นลำดับไป ดังนี้

การศึกษาคณะสงฆ์ไทยได้ปรากฏหลักฐานชัดเจนในสมัยกรุงสุโขทัย เมื่อพ่อขุนรามคำแหงเสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ.1820 พระองค์ได้อาราธนาพระสงฆ์ลังกาวงศ์ผู้ทรงพระไตรปิฎกจากเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นมาจำพรรษาในกรุงสุโขทัย ต่อมาพระเจ้าลิไทยเสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ.1897 พระองค์ได้ทรงเผด็จสงฆ์ให้เข้าเรียนพระไตรปิฎกและศิลปศาสตร์ วิชาการต่าง ๆ ในบริเวณมหาปราสาท

ประมาณ พ.ศ.2020 พระเจ้าติโลกราชแห่งอาณาจักรล้านนาไทยซึ่งเป็นอาณาจักรไทยที่เจริญรุ่งเรืองยุคเดียวกับอาณาจักรสุโขทัย โปรดให้อาราธนาพระสงฆ์ประชุมทำสังคายนาพระไตรปิฎกที่วัดโพธาราม หรือวัดเจ็ดยอด แล้วโปรดฯ ให้สร้างหอมนต์จารธรรมเก็บรักษาพระไตรปิฎกด้วย ต่อมาในรัชกาลพระเจ้าเมืองแก้ว พระสงฆ์ที่เป็นนักปราชญ์ได้แต่งคัมภีร์ภาษาบาลีหลายรูป ถือว่าเป็นยุคการศึกษาภาษาบาลีเจริญรุ่งเรืองที่สุดในล้านนาไทย (พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต), 2530, หน้า 260-294) การจัดการเรียนการสอนพระปรียัติธรรมในภาคเหนือมีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงมานานและจากหลักฐานด้านคัมภีร์ใบลานต่าง ๆ ซึ่งได้มีการจารึกลงในใบลานมีอายุเป็นเวลานานจำนวนมาก คัมภีร์เหล่านี้เป็นเรื่องหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา การเรียนการสอนพระปรียัติธรรมเน้นพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ได้รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ รวมทั้งหมดจำนวน 84,000 พระธรรมขันธ์ แบ่งเป็น 3 หมวดคือ หมวดพระสูตร เรียกว่า “พระสูตรตันตปิฎก” หมวดพระวินัย เรียกว่า “พระวินัยปิฎก” และหมวดพระอภิธรรม เรียกว่า “พระอภิธรรมปิฎก” (กรมการศาสนา, 2541, หน้า 7)

การศึกษาพระปรียัติธรรมในยุคนี้ของล้านนาไทยนับว่าทรงเกียรติคุณเยี่ยม (กรมการศาสนา, 2530, หน้า 11) โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระเจ้าติลกปนัดดาธิราช หรือพระเมืองแก้วนั้น เป็นยุคที่พระมหากษัตริย์และทวยราษฎร์ ประกอบกิจกรรมอันเป็นการพัฒนาทางจิตใจ ส่งเสริมและสร้างศิลปวัฒนธรรมอย่างมาก โดยเฉพาะด้านวรรณกรรมทางศาสนา มีการส่งพระภิกษุไปศึกษา ณ ลังกาทวีปและในชมพูทวีปด้วย มีพระสงฆ์หลายรูปที่เก่งกล้าสามารถเชี่ยวชาญพระไตรปิฎกและสามารถทางภาษาจรรยา คัมภีร์สำคัญที่พระสงฆ์ในสมัยต่อมาใช้เป็นเครื่องมือการศึกษา ตัวอย่างของพระสงฆ์เหล่านี้ คือ พระสิริมังคลาจารย์ ใต้รจนาคัมภีร์มิ่งคัลลตลปทีปนี จักกวาฬทีปนี ภูิกาสังขยาปกาสกะ และเวสสันดรทีปนี พระรัตนปัญญา แต่งประวัติและตำนานพระพุทธศาสนา ที่แผ่ขยายไปในเอเชียอาคเนย์ เรียกชื่อคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ (มณี พยอมยงค์, 2550, หน้า 45)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาพระปรียัติธรรมในสมัยล้านนา ในยุคของพระเจ้าติลกปนัดดาธิราช ได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจัง ทำให้ผู้ศึกษาสามารถอ่านพระไตรปิฎกอันเป็นภาษามคธเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งและสามารถนำมาแปลเป็นภาษาไทยได้ด้วย และจัดเป็นยุคทองของการศึกษาแห่งล้านนาอย่างแท้จริง

สมัยกรุงศรีอยุธยา การศึกษาเล่าเรียนของพระสงฆ์คือนั้นเจริญรุ่งเรืองเพราะประเพณีการบวชเรียนได้เริ่มขึ้นตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จากนั้นรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ พระองค์ได้พระบรมราชโองการว่า ผู้ที่จะเข้ารับราชการสนองพระเดชพระคุณได้นั้นต้องบรรพชาอุปสมบท หรือบวชเรียนมาก่อน มิเช่นนั้นจะไม่ได้รับราชการ (พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต), 2529, หน้า 32-33) การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์จึงได้เจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาและเจริญถึงขีดสูงสุดโดยมีการสร้างพระไตรปิฎกครบชุดในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม และในรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ (พระราชพงศาวดารฯ ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2553, หน้า 263-264)

การจารึกพระไตรปิฎกยุคกรุงศรีอยุธยาใช้อักษรขอมจารึกเหมือนยุคกรุงสุโขทัย เนื่องจากถือว่าอักษรขอมเป็นอักษรศักดิ์สิทธิ์ การศึกษาเล่าเรียนภาษาบาลียุคกรุงศรีอยุธยาเจริญรุ่งเรืองมาก โดยมีหลักฐานปรากฏในประชุมพระราชพงศาวดารว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้มีพระราชปวงษาเรื่องการลาสิกขา เป็นต้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้แก่พระราชปวงษาโดยตั้งบาลีจบเป็นข้อแล้วแปล ส่วนพระธรรมไตรโลกได้แก่ตามอรรถกถาและฎีกา ดังตัวอย่างว่า พุทธ ปจกขามิ นั้นแปลว่าอาตมาภาพจะปลงสรณคมน์ อันสมათานเอาด้วยอุปสมบทว่า พุทธ สรณิ นั้นเสียในกาลบัดนี้ ในรัชสมัยของสมเด็จพระเพทราชาก็มีพระราชปวงษาเรื่องอัฐฐธรรมปัญหา เป็นต้น และในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศก็มีพระราชปวงษาเรื่องสังฆภัต เป็นต้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้แก่พระราชปวงษาโดยยกพระบาลีขึ้นอ้างแล้วแปลเช่นเดียวกัน (ประชุมพระราชพงศาวดารเล่ม 1, 2550, หน้า 1, 34, 73)

จากหลักฐานดังกล่าวแสดงว่า การศึกษาพระธรรมวินัยและภาษาบาลีในสมัยกรุงศรีอยุธยายังมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่เพราะพระเถระในสมัยนั้นมีความรู้ทางด้านพระธรรมวินัยและภาษาบาลีเป็นอย่างดีจนสามารถแก่พระราชปวงษาด้วยการยกพระบาลีคือพุทธพจน์จากพระไตรปิฎกภาษาบาลีและคำอธิบายในคัมภีร์อรรถกถาและฎีกาซึ่งเป็นภาษาบาลีมาประกอบเนื่องจากสมัยนั้นยังไม่มีแปลพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาชนิดอื่น ๆ มีอรรถกถาเป็นต้นจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองด้วยการศึกษาเล่าเรียนอย่างนี้แล้ว กษัตริย์แห่งศรีลังกาก็จึงได้ส่งราชทูตมาขอพระสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยากับสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ พระองค์ก็ได้ทรงส่งคณะพระธรรมทูตไป 2 ครั้ง ครั้งแรกพระอุบาลีเป็นหัวหน้า จากนั้นก็มีพระวิสุทธาจารย์เป็นหัวหน้า คณะพระธรรมทูตได้ไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาซึ่งอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรมจนเหลือเพียงสามเณรเพียงรูปเดียวในศรีลังกา (สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2514, หน้า 96, 264)

ชาวต่างชาติหลายท่าน เช่น บาทหลวง เดอ ชัวซีย์ ได้ระบุเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ว่า พระสงฆ์ที่จำพรรษาในกรุงศรีอยุธยาก็มีจำนวนกว่า 20,000 รูป ภายนอกเมืองหลวงก็มีจำนวนมากกว่านี้อีก สาเหตุที่มีคนบวชจำนวนมากอาจเป็นเพราะว่าบางคนบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย บางคนบวชเพื่อหลีกเลี่ยงถูกเกณฑ์ไปทำงานหลวง บางคนบวชเพื่อได้รับความเคารพนับถือจากพระมหากษัตริย์และขุนนางชั้นผู้ใหญ่ (บาทหลวง เดอ ชัวซีย์, 2550, หน้า 242)

นอกจากนี้ราชทูตของฝรั่งเศสชื่อ ลา ลูแบร์ เดินทางมากรุงศรีอยุธยาปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้พูดถึงการศึกษาภาษาบาลีมีพยัญชนะ 33 ตัว มีสระเดียวกับสระควบจำนวนมาก (ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม, 2548, หน้า 497) แม้บาทหลวงตาชาร์ตเดินทางมาสมัยเดียวกันนี้ก็ได้รับพูดถึงการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในวัดว่า ได้อยู่รวมกันเป็นหมู่คณะทั้งลูกผู้ดีมีตระกูลก็มาศึกษาเล่าเรียนในวัด ถ้าเป็นเด็กก็ต้องโกนผมโกนคิ้วบวชเหมือนอาจารย์ (บาทหลวงตาชาร์ต, 2519, หน้า 22)

สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310-2324) หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าแล้ว พระสงฆ์จำนวนมากดำรงชีพลำบากเพราะขาดแคลนภัตตาหาร บางส่วนได้ลาสิกขาไปเพื่อดำรงชีพได้สะดวก วัดวาอารามได้รับความเสียหายจากสงครามจึงทำให้พระไตรปิฎกสูญหายไปจำนวนมาก (สังคีตยวงศ์ พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย, 2521, หน้า 411-412) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ฟื้นฟูพระพุทธศาสนา โดยให้อาราธนาพระสงฆ์มาจำพรรษาที่วัดในกรุงธนบุรีแล้วทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นปึกแผ่น จากนั้นพระองค์โปรดให้รวบรวมพระไตรปิฎกจากหัวเมืองต่าง ๆ มาคัดลอกเป็นฉบับหลวงแล้วเก็บรักษาไว้ที่กรุงธนบุรี

ต่อมาคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับหลวงดังกล่าวก็ใช้เป็นต้นฉบับตรวจชำระในการสังคายนาพระไตรปิฎกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (ศานติ ภักดีคำ, 2558, หน้า 382) ในส่วนการศึกษาของพระสงฆ์นั้น พระองค์ทรงให้จัดทำบัญชีรายชื่อพระสงฆ์ที่เป็นครูสอนพระไตรปิฎกแล้วพระราชทานผ้าไตรจีวรอย่างดีแก่พระสงฆ์เหล่านั้น ส่วนพระภิกษุสามเณรที่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกก็ทรงให้พระราชทานจุดปัจจัยตามความเหมาะสมกับภูมิความรู้ที่ได้เรียนมา (สุวิทย์ ธีรศาศวัต, 2561, หน้า 157)

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 1 (พ.ศ. 2325-2352) การศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ยังคงรูปแบบเหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี การศึกษาภาษาบาลีแบ่งเป็น 3 ชั้น คือบาเรียนตรี บาเรียนโท และบาเรียนเอก ครูสอนคือพระมหาเถระและราชบัณฑิต หลักสูตรการศึกษาคือคัมภีร์พระไตรปิฎกไบลานและคัมภีร์มูลกัจจายน์ไบลาน สถานศึกษามี 2 แห่ง ได้แก่ พระราชวังและพระอารามหลวง กิจกรรมการศึกษาก็เป็นระบบมุขปาฐะ หรือปากต่อปาก วิธีการสอบวัดผลก็ใช้วิธีการสอบแปลปากเปล่า การสอบสนามหลวงก็มี 3 ปีครั้ง สมเด็จพระสังฆราชและพระมหากษัตริย์เป็นประธานสอบ พระมหาเถระผู้ทรงคັນถุระเป็นกรรมการคุมสอบ สถานที่สอบ คือวัดของสมเด็จพระสังฆราช (พระมหาธีรสุข ธรรมสาโร, 2554, หน้า 57-58)

สมัยรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงโปรดให้สมเด็จพระสังฆราช (มี) เป็นประธานจัดการปฏิรูปการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมขึ้นใหม่เพื่อให้ภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น การศึกษาของพระสงฆ์ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยกำหนดวิธีการสอบให้เป็นประโยค ตั้งแต่ประโยค 1 ถึงประโยค 9 หนังสือที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนแผนกบาลีในสมัยนี้มีดังนี้

1. ประโยค 1-2-3 ใช้คัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเป็นแบบเรียน และการสอบนั้นต้องแปลคร่าวเดียวให้ผ่านทั้ง 3 ประโยค จึงจะได้เป็นบาเรียน

2. ประโยค 4 ใช้คัมภีร์มังคลัตถที่ปนีบัณฑิต ต่อมาเลยใช้ทั้งบัณฑิตและบัณฑิตปลาย
 3. ประโยค 5 เดิมใช้บาลีมุตตะกะแล้วเปลี่ยนเป็นคัมภีร์สารัตถสังคหะเป็นปกรณ์วิเสส ภายหลังเปลี่ยนมาใช้คัมภีร์บาลีมุตตะกะอีก

4. ประโยค 6 ใช้มังคลัตถที่ปนีบัณฑิตปลาย
5. ประโยค 7 ใช้คัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถาวินิย
6. ประโยค 8 ใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรคปกรณ์วิเสส
7. ประโยค 9 ใช้คัมภีร์ฎีกาสารัตถที่ปนี ต่อมาเปลี่ยนเป็นฎีกาอภิธรรมมัตถวิภาวิณี

อนึ่ง ผู้ที่สอบได้ประโยค 7-8-9 เรียกว่าเป็นบาเรียนเอก คือ

ประโยค 7 เรียกเอกสามัญ (เอก ส.)

ประโยค 8 เรียกเอกมัธยม (เอก ม.)

ประโยค 9 เรียกเอกอุดม (เอก อ.) (สิริวิวัฒน์ คำวันสา และทองพรรษ์ ราชภักดี, 2524, หน้า 51-53)

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าคำว่าประโยคนี้น่าจะมาจากการแปลบาลีนั้นเองคือ ผู้แปลต้องรู้จักประโยคกัตตุวาก กัมมวาก ประโยคนาม ประโยคอาชยาตเป็นต้น การแปลครั้งหนึ่ง ๆ จะใช้กี่ประโยคแล้วแต่กรรมการจะกำหนด แต่เดิมนั้นประโยค 3 ต้องแปล 30 บรรทัด คือ 3 ไบลาน (ไบละ 10 บรรทัด) ต่อมาก็ลดลงเหลือ 2 ไบบ้าง เป็นต้น ดังนั้น ผู้แปลได้ผ่าน 3 ไบ จึงกำหนดให้เป็นบาเรียน 3 ประโยค แต่ผู้ที่สอบได้ 9 ประโยค ก็ไม่ได้หมายความว่าต้องแปล 9 ไบเสมอไป บางครั้งก็แปลไบเดียว เมื่อผ่านได้ก็ถือว่าเป็นบาเรียน 9 ประโยค

อนึ่ง มีเรื่องน่าสนใจอยู่อย่าง คือ ในครั้งนั้นพระมอญที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยก็อนุญาตให้สอบบาเรียนด้วย แต่หลักสูตรใช้พระวินัยปิฎกอย่างเดียว กำหนดไว้ 3 ประโยค ผู้ที่ผ่านประโยค 2 แล้ว จึงจะได้เป็นบาเรียน ภายหลังเพิ่มเป็น 4 ประโยค ผู้ผ่านประโยค 2 เรียก บาเรียนจัตวา ผู้ผ่านประโยค 3 เรียกบาเรียนตรี ผู้ผ่านประโยค 4 เรียกว่าบาเรียนโท และหลักสูตรบาเรียนโทนั้นก็เทียบเท่าประโยค 5 ของไทยนั่นเอง ต่อมาเมื่อการสอบปากเปล่าสิ้นสุดลง หันมาใช้ในการสอบเขียนแทน หลักสูตรของมอญก็ยกเลิก ให้มาสอบหลักสูตรเดียวกันกับพระไทยคือ 3 ถึง 9 ประโยคดังทุกวันนี้ (สิริวิวัฒน์ คำวันสา และทองพรรษ์ ราชภักดี, 2524, หน้า 52-53 อ้างในพระมหาศรวุฒิ สิริวิณโณ (จิตรจันงค์), 2557, หน้า 78)

ในด้านการเรียนการสอนเหมือนกับสมัยรัชกาลที่ 1 ตลอดจนด้านการวัดผลประเมินผลก็เช่นเดียวกันคือ แปลปากเปล่า ตามที่พระเถระผู้เป็นกรรมการจะกำหนดให้แปล

สมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2367-2394) การศึกษาภาษาบาลีเจริญรุ่งเรืองกว่าสมัยที่ผ่านมาจนต้องจ้างอาจารย์ไปสอนหนังสือตามพระอารามหลวงเพิ่มขึ้นหลายแห่ง สถานศึกษามีหลายแห่ง คือแก่งริมหอพระปรีตกร บริเวณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และพระอารามหลวงอีกหลายแห่ง วิธีการสอบก็คือผู้สอบนำหนังสือที่จับสลากได้เข้าแปลโดยต้องผ่านกรรมการทั้ง 3 กอง ต้องแปลให้ผ่านถึง 3 ประโยคจึงจะเป็นบาเรียน ถ้าแปลผ่านได้เพียง 2 ประโยคได้เป็นบาเรียนวังหน้า ขณะเข้าแปลผู้เข้าสอบมีโอกาสแปลแก้ตัว 3

ครั้ง เกินกว่านั้นถือว่าสอบตก สมเด็จพระสังฆราชทรงออกข้อสอบสนามหลวงและทรงเป็นประธาน พระมหาเถระผู้ทรงคันถธุระเป็นกรรมการคุมสอบประมาณ 25-30 รูป ส่วนหลักสูตร ผู้สอน ตำรา สถานศึกษา และสถานที่สอบก็ยังคงเหมือนเดิม (พระมหาธีรสุข ธรรมสาโร, 2554, หน้า 60-61)

สมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2394–2411) การศึกษาภาษาบาลีนี้ยังเหมือนเดิมหลายอย่าง แต่มีสถานศึกษาเพิ่มขึ้น คือแก่ง 4 หลังที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระอารามหลวงอีกหลายแห่ง ผู้ออกข้อสอบคือ สมเด็จพระสังฆราช วัดราชประดิษฐ์ เริ่มสอบเวลา 15.00 น. ทุกวัน (หยุดวันโกนและวันพระ) จับเวลาโดยจุดเทียนไขตั้งไว้จนเทียนละลายหมดก็เลิกสอบ ใช้เวลาสอบกว่า 2 เดือนจึงเสร็จ สมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธานสอบ เจ้าคณะสงฆ์เป็นนายด้าน ราชบัณฑิต และพนักงานกรมสังฆการีเป็นกรรมการคุมสอบ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (พระมหาธีรสุข ธรรมสาโร, 2554, หน้า 61-62)

สมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411–2453) เนื่องจากการศึกษาภาษาบาลีได้เจริญรุ่งเรืองติดต่อกันมาหลายรัชสมัยแล้ว จึงมีการปรับปรุงให้การเรียนการสอนให้ทันสมัยยิ่งขึ้น คือได้เพิ่มวิหารคดรอบพระอุโบสถและรอบศาลาพระอารามหลวงเป็นสถานที่เรียนขึ้นอีก ได้มีการเพิ่มจำนวนผู้เข้าสอบประจำวัน มีการปรับจำนวนบรรทัดหนังสือและปรับเพิ่มเวลาสอบให้สอดคล้องกับจำนวนบรรทัดในหนังสือที่ใช้สอบ ผู้ออกข้อสอบและเป็นประธานสอบ คือสมเด็จพระวันรัต วัดสุทัศน์เทพวราราม อนึ่ง ในปลายรัชกาลนี้มีการใช้นาฬิกาจับเวลาแทนจุดเทียนไข เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้สอบและผู้คุมสอบ และกำหนดเข้าแปลวันละ 5 รูป สอบปีละครั้ง ตั้งแต่ พ.ศ.2436 เป็นต้นมา สถานที่สอบได้เปลี่ยนไปตามความเหมาะสม คือมหาปราสาท พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระอุโบสถวัดสุทัศน์เทพวราราม และมหามกุฏราชวิทยาลัย (พระมหาธีรสุข ธรรมสาโร, 2554, หน้า 62-67)

สมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453–2468) ได้มีการปรับปรุงการศึกษาของพระสงฆ์ให้เจริญขึ้นโดยการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมออกเป็น 2 แผนก คือ 1) พระปริยัติธรรม แผนกบาลี 2) พระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเท่านั้น พระปริยัติธรรมแผนกบาลีคือการศึกษาพระปริยัติธรรมแบบเดิมในรูปแบบเดิมนั้นการศึกษาพระปริยัติธรรมจะต้องเรียนรู้พระปริยัติธรรมจากการแปล ซึ่งมีหลักสูตรแบบเรียนเป็นภาษาบาลีล้วน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นการศึกษาชั้นสูงและยากมาก ผู้ศึกษาจะต้องมีนิสัยรักจริง ๆ จึงจะศึกษาได้และกว่าจะศึกษาสำเร็จได้ต้องใช้เวลานานปีจึงทำให้ผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีจำนวนผู้เรียนที่ค่อนข้างจะจำกัด การปรับปรุงการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมแผนกบาลี หรือการศึกษาปริยัติธรรมแบบเดิมนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง เช่นการสอบระยะแรกการสอบบาลีชั้นประโยค ๑-๒ ให้เปลี่ยนจากการสอบปากเปล่ามาเป็นการเขียน ส่วนประโยค ๓-๔ ยังต้องแปลด้วยปากเปล่าเหมือนเดิมและถ้าสอบไม่ผ่านแต่ละประโยคจะไม่มีสิทธิ์เข้าสอบชั้นต่อไป ระยะที่ ๒ ได้ยกเลิกการสอบ

พระปริยัติธรรมแผนกบาลีชุดชั้นประโยคจากการสอบปากเปล่ามาเป็นวิธีการเขียนแทนและมีการสอบด้วยข้อเขียน (พ.ศ.๒๔๕๙) มาจนถึงปัจจุบัน (พระมหาศรวุฒิ สิริวัฒนโธ (จิตรเจ้านงค์), 2557, หน้า 82)

สมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2468-2477) การศึกษาภาษาบาลีนี้แบ่งเป็น 2 คณะ คือ คณะไทย และคณะรามัญ คณะสงฆ์ไทยนั้นแบ่งการเรียนเป็น 9 ชั้นเหมือนเดิม ส่วนฝ่ายรามัญแบ่งเป็น 4 ชั้น ตำราเรียนคณะสงฆ์ไทย คือ ธรรมปทัฏฐกถา ปฐมมังคัลลตถปิณี สารัตถสังคหะ ทุตติยมังคัลลตถปิณี ปฐมสมันตปาสาทิกา วิสุทธิมรรค สารัตถปิณีฎีกาวินัย ตำราเรียนคณะสงฆ์รามัญ คือ อาทิกัมม์หรือปาจิตติย มหาวรรคหรือจุลวรรค บาลีมุตตกวินัยวินิจจัย และสมันตปาสาทิกา ทั้งสองฝ่ายจะต้องเรียนบาลีไวยากรณ์ใหญ่คือมูลกัจจายน์ก่อนแล้วจึงจะสามารถขึ้นแปลชั้นที่ 1 แม่กองบาลีสนามหลวงออกข้อสอบ คณะกรรมการแม่กองบาลีสนามหลวงและพนักงานกรมสังฆการีคุมสอบ สถานที่สอบ คือ พระอารามหลวงที่เป็นสำนักเรียนใหญ่ (พระมหาธีรสุข ธรรมสาโร, 2554, หน้า 69-70)

สมัยรัชกาลที่ 8 (พ.ศ. 2477 – พ.ศ. 2489) ในรัชกาลนี้ การเรียนการสอนเหมือนรัชสมัยที่ผ่านมา และเป็นรัชสมัยที่สั้นมาก จึงมีแต่การประกาศจัดตั้งสำนักศาสนศึกษา พ.ศ.2484 ต่อมา ใน พ.ศ.2486 ให้ยกเลิกการสอบบาลีสนามหลวงโดยการเขียนด้วยอักษรขอมแต่เดิมแล้วให้เขียนสอบด้วยอักษรไทย (แถลงการณ์คณะสงฆ์เล่ม 31 พ.ศ. 2486 หน้า 102-103 อ้างในสิริวัฒน์ คำวันสา, 2525, หน้า 140) อักษรขอมจึงหมดความจำเป็นและมีผู้เรียนลดลงตั้งแต่นั้นมา

สมัยรัชกาลที่ 9-10 (2489-2559/2559-ปัจจุบัน) การศึกษาภาษาบาลีคณะสงฆ์ไทย แบ่งการเรียนออกเป็น ประโยค 1-2 และประโยค ป.ธ. 3 – 9 มีแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้ดูแลการออกข้อสอบ และตรวจข้อสอบ ผู้สอน คือพระมหาเถระและพระภิกษุสามเณรที่สอบได้เปรียญสูงพร้อมด้วยฆราวาสที่เป็นเปรียญ

ในปี พ.ศ.2507 มหาเถรสมาคมได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีปรับปรุงใหม่ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า บาลีแผนใหม่ หลักสูตรนี้ได้เพิ่มวิชาสามัญเข้าไปในหลักสูตรบาลีหลายวิชา เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เรียนควบคู่ไปกับการเรียนภาษาบาลี แต่หลักสูตรดังกล่าวนี้ไม่ได้รับความนิยม (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2525, หน้า 212-214) ปัจจุบันไม่มีการศึกษาในหลักสูตรนี้แล้ว

ในปี พ.ศ.2562 ได้มีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 ซึ่งกำหนดให้มีคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมมาบริหารจัดการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม พระปริยัติธรรมแผนกบาลี และพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ส่งเสริมการจัดการเรียนสอนและการประกันคุณภาพ รวมทั้งกำหนดวิถีสู่ฐานะ ซึ่งทำให้แนวโน้มการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยมีการได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพมากขึ้น

ล่าสุด เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2563 ได้มีการออกข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม ว่าด้วยโครงสร้างการบริหารงาน และการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม และสถานศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2563 ซึ่งกำหนดโครงสร้างของสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงใหม่ให้มีส่วนงานมารองรับงานด้านต่าง ๆ มากขึ้น จัดว่าเป็นกฎหมายที่ออกมาสนับสนุนพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 ที่ออกมา ก่อนหน้านั้น

ในการจัดการเรียนการสอนภาษาบาลีในปัจจุบัน ตำราเรียนคณะสงฆ์ไทย คือ 1) หนังสือบาลี ไวยากรณ์ 2) ธรรมนูญกฎกติกา 3) หนังสือบูรพภาค 4) หนังสือวากยสัมพันธ์ 5) มงคลัตถทีปนี 6) สมันตปาสาทิกา 7) วิสุทธิมรรค 8) หนังสือฉันทลักษณ์ และ 9) อภิธัมมัตถวิภาวินี

สถานที่ศึกษา คือวิหารคดรอบพระอุโบสถ ศาลา หรืออาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรมของนักเรียน ในวัดต่าง ๆ ที่เป็นสำนักศาสนศึกษาทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด

กิจกรรมการเรียน คือ การแปลปากเปล่าให้อาจารย์ฟัง อาจารย์อธิบายศัพท์ไวยากรณ์และสอนวิธีการ แปลอย่างถูกต้อง ผู้เรียนทำแบบฝึกหัดตามที่อาจารย์มอบหมายในวิชาต่าง ๆ คือ บาลีไวยากรณ์ แปลไทยเป็นมคธ แปลมคธเป็นไทย สัมพันธไทย บูรพภาค แต่งฉันทลักษณ์ และแต่งไทยเป็นมคธ

สำหรับการสอบบาลีสนามหลวง เวลาสอบ เริ่มเวลา 13.00 น. ให้เวลาสอบ 4 ชั่วโมง 15 นาที อนึ่ง ในปี พ.ศ. 2547 มหาเถรสมาคมได้มีมติให้ผู้สอบประโยค 1-2 ถึงประโยค ป.ธ. 5 แล้วไม่ผ่านวิชาใดวิชาหนึ่ง จะต้องสอบแก้ตัวในวิชานั้น (สอบซ่อม) ถ้ายังไม่ผ่านก็ต้องสอบใหม่ทุกวิชาในปีถัดไป คณะกรรมการที่แม่กองบาลีสนามหลวงแต่งตั้งเป็นผู้นำข้อสอบไปเปิดสอบในกรุงเทพฯ ปริมณฑล และต่างจังหวัด ทั้งนี้ มีพระสงฆ์เป็นกรรมการคุมสอบ และเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ/จังหวัดอำนวยความสะดวกในการสอบ สถานที่สอบ คือ สำนักเรียนใหญ่ในกรุงเทพฯ และสำนักเรียนใหญ่ในต่างจังหวัด (กรมการศาสนา, 2539, หน้า 29-33, 352-395)

เมื่อก่อนโดยสรุป การศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะแบ่งเป็น บาเรียนตรี โท และเอก ต่อมาเปลี่ยนเป็นประโยค 9 ชั้น แต่แบ่งเป็น 8 ชั้นเรียน โดยแบ่งเป็นประโยค 1-2 และประโยค เปรียญธรรม 3 ถึง เปรียญธรรม 9 เฉพาะประโยค 1-2 รวมกันเป็นชั้นเดียวกันและไม่จัดเป็น เปรียญธรรม ช่วงแรกมีพระมหาเถระผู้ชำนาญพระไตรปิฎกและราชบัณฑิตสอนบาลี โดยมีคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์มูลกัจจายน์เป็นหลักสูตร เรียนโดยวิธีมุขปาฐะจนถึง 3 ปี จึงได้สอบ การสอบสนามหลวงก็จะจัดที่ วัดของสมเด็จพระสังฆราช และพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประธาน ต่อมา ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรเป็นอรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลางได้ขยาย ห้องเรียนและสถานที่สอบจากในพระราชวังเป็นพระอารามหลวงในกรุงเทพฯ แล้วขยายไปวัดสำคัญใน

ต่างจังหวัด เดิมใช้เขียนจุดกำหนดเวลาสอบแล้วเปลี่ยนเป็นนาฬิกาจับเวลาสอบ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ได้มีการเริ่มสอบบาลีสนามหลวงที่เปลี่ยนจากการสอบปากเปล่าเป็นสอบข้อเขียนและทำครบทุกชั้นประโยค และในสมัยรัชกาลที่ 8 มีการยกเลิกการสอบเขียนด้วยอักษรขอมเป็นเขียนด้วยอักษรไทย ต่อมามหาเถรสมาคมก็มีมติให้มีการสอบซ่อมในวิชาที่ไม่ผ่านสำหรับชั้นประโยค 1-2 ถึงประโยค ป.ธ.5 จนปัจจุบัน

2.2 ระบบการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้อธิบายว่า ระบบการศึกษา หมายถึง โครงสร้างของการศึกษาที่มีองค์ประกอบ เช่น ระดับชั้น และขั้นตอนของการศึกษา ประเภทของการศึกษา และกระบวนการเรียนการสอน ระบบการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันมีแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้บริหารจัดการตั้งแต่ออกข้อสอบ นำข้อสอบไปเปิดสอบ ตรวจข้อสอบ ประกาศผลสอบ และออกใบประกาศนียบัตรให้แก่ผู้สอบได้

2.2.1 ระดับชั้นการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันแบ่งเป็น 3 ชั้นเปรียญ และ 9 ชั้นประโยค ดังนี้

1. เปรียญตรี
  - 1) ประโยค 1-2
  - 2) ประโยค ป.ธ.3
2. เปรียญโท
  - 1) ประโยค ป.ธ.4
  - 2) ประโยค ป.ธ.5
  - 3) ประโยค ป.ธ.6
3. เปรียญเอก
  - 1) ประโยค ป.ธ.7
  - 2) ประโยค ป.ธ.8
  - 3) ประโยค ป.ธ.9

2.2.2 ประเภทของการศึกษาภาษาบาลีปัจจุบัน แบ่งเป็น 7 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. บาลีไวยากรณ์
2. แปลมคธเป็นไทย
3. สัมพันธ์ไทย

4. บุรพภาค
5. แปลไทยเป็นมคธ
6. แต่งฉันทภาษามคธ
7. แต่งไทยเป็นมคธ

2.2.3 กระบวนการเรียนการสอนภาษาบาลีปัจจุบัน แบ่งเป็น 3 ภาคเรียน ดังต่อไปนี้

1. ภาคเรียนวิสาขะ
2. ภาคเรียนพรรษา
3. ภาคเรียนปวารณา

โดยทั้ง 3 ภาคเรียนนั้น บางสำนักก็เรียนภาคเช้า บางสำนักก็บ่าย บางสำนักเรียนทั้งภาคเช้าและบ่าย หยุดเรียนวันโกนและวันพระ การเรียนการสอนบาลีนั้น เมื่อว่าตามระบบการศึกษาที่สำนักเรียนส่วนมากใช้กัน จะใช้เวลาเรียนอย่างน้อย 9 ปี ยกเว้นนักศึกษาบางรูปที่มีความสามารถใช้เวลาเรียนเพียง 8 ปีก็สอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยค เนื่องจากเรียนบาลีไวยากรณ์และเรียนแปลธรรมบทคู่กันแล้วสอบประโยค 1-2 ได้ภายใน 1 ปี แต่นักศึกษาที่เรียนจนสอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยคจำนวนมากใช้เวลามากกว่า 9 ปี เพราะไม่สามารถสอบผ่านได้ทุกปี รายละเอียดของระยะเวลาในการเรียนการสอนมีดังต่อไปนี้

1. บาลีไวยากรณ์ ประโยค 1-2 และประโยค ป.ธ. 3 ใช้เวลาเรียน 3 ปี (บางรูป 2 ปี)
2. ประโยค ป.ธ. 4-5-6 ใช้เวลาเรียน 3 ปี
3. ประโยค ป.ธ. 7-8-9 ใช้เวลาเรียน 3 ปี

อนึ่ง ผู้ที่จะสอบบาลีสนามหลวงประโยค 1-2 และประโยค ป.ธ. 3 ต้องสอบได้นักธรรมชั้นตรี สำหรับผู้ที่จะสอบชั้นประโยค ป.ธ. 4-5-6 ต้องสอบได้นักธรรมชั้นโท และผู้ที่จะสอบประโยค ป.ธ. 7-8-9 ต้องสอบได้นักธรรมชั้นเอก

2.2.4 กิจกรรมการเรียนการสอนบาลี มีดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546, หน้า 31)

1. นักเรียนท่องจำหลักบาลีไวยากรณ์ทั้ง 4 เล่ม
2. นักเรียนท่องบาลีไวยากรณ์ให้อาจารย์ฟังก่อนเรียน
3. นักเรียนแปลมคธเป็นไทย และแปลไทยเป็นมคธก่อนเข้าเรียนทุกครั้ง
4. นักเรียนแปลตามที่อาจารย์มอบหมายให้แปลในชั้นเรียน
5. นักเรียนทำแบบฝึกหัดตามที่อาจารย์มอบหมาย
6. อาจารย์อธิบายหลักบาลีไวยากรณ์
7. อาจารย์อธิบายศัพท์ภาษาบาลีให้นักเรียนฟังในชั้นเรียน

8. อาจารย์อธิบายหลักการแปลไทยเป็นมคธ และแปลมคธเป็นไทยในชั้นเรียน
9. อาจารย์ตรวจแบบฝึกหัดที่มอบหมายในชั้นเรียน
10. อาจารย์เฉลยแบบฝึกหัดที่นักเรียนทำในชั้นเรียน
11. อาจารย์มอบรางวัลให้นักเรียนที่ทำแบบฝึกหัดได้คะแนนมากที่สุด
12. อาจารย์จัดอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง

2.2.5 สื่อการเรียนการสอนภาษาบาลี ดังนี้

1. ตำราเรียนภาษาบาลี และภาษาไทย
2. สมุดแบบฝึกหัด และสมุดบันทึก
3. กระดานไวท์บอร์ด และปากกาไวท์บอร์ด
4. คอมพิวเตอร์ เครื่องฉายโปรเจคเตอร์ (บางสำนักเรียน)
5. CD / DVD (บางสำนักเรียน)

2.3 โครงสร้างสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง

หน่วยงานที่บริหารจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือ สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง ภายใต้การบริหารงานโดยแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้บริหารสูงสุด โดยมีกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติสนองงาน ปัจจุบันมีพระพรหมโมลี (สุชาติ ธรรมรตโน ป.ธ. 9) วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นแม่กองบาลีสนามหลวง กำกับดูแลการศึกษาของสงฆ์ โดยการกำหนดนโยบาย กำหนดหลักสูตร และดำเนินการจัดวัดผลการเรียนระดับประเทศ ที่เรียกว่า “สอบบาลีสนามหลวง” โดยมีกระบวนการเริ่มแต่การออกข้อสอบ จัดสอบ ประเมินและประกาศผลสอบ และออกหนังสืออันเป็นหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมให้แก่ผู้สอบผ่านในแต่ละชั้นประโยค ส่วนการบริหารและการจัดการเรียนการสอนนั้น มีสำนักเรียน สำนักศาสนศึกษา และโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัด เป็นผู้ดำเนินการในแต่ละสำนัก

อนึ่ง ข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมว่าด้วยโครงสร้างการบริหารงาน และการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม และสถานศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2563 ให้มีสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง เป็นสถานที่ปฏิบัติงานและสนองงานแม่กองบาลีสนามหลวง โดยมีแม่กองบาลีสนามหลวง ทำหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบงานการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสนามหลวง ทั้งในและต่างประเทศ สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง มีส่วนงาน ดังต่อไปนี้

ก. การบริหารงานส่วนกลาง ให้สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง มีสำนักงานอำนวยการ โดยแบ่งส่วนงาน ดังต่อไปนี้

- (1) กองบริหารงานกลาง

- (2) กองเทคโนโลยีสารสนเทศ
- (3) กองนโยบายและแผนการจัดการศึกษา
- (4) กองนิติกร
- (5) กองบริหารทะเบียนและวัดผล
- (6) กองวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

ข. การบริหารงานส่วนภูมิภาค ให้มีสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงประจำหนกลาง ประจำหนเหนือ ประจำหนตะวันออกเฉียงใต้ และประจำคณะธรรมยุต โดยแต่ละหนแห่งหน่วยงาน ดังต่อไปนี้

- (1) กองบริหารงานทั่วไป
- (2) กองนโยบายและแผนการจัดการศึกษา
- (3) กองวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

ให้สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง ให้มีกลุ่มตรวจสอบภายใน เพื่อทำหน้าที่หลักในการตรวจสอบการดำเนินงานภายในสำนักงาน และสนับสนุนการปฏิบัติงานของสำนักงานรับผิดชอบงานขึ้นตรงต่อแม่กองบาลีสนามหลวง (<http://skwit.ac.th/home/download-item/21/>)

การกำหนดให้มีส่วนงานต่าง ๆ ของสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงดังกล่าวนี้ ดูเหมือนจะมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาคุณภาพของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แต่จุดมุ่งหมายดังกล่าวจะเป็นจริงเพียงไรคงต้องขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง หากส่วนงาน โดยเฉพาะกองนโยบายและแผนการศึกษา กองบริหารทะเบียนและวัดผล และกองวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สามารถทำงานเชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีก็น่าจะประสบความสำเร็จได้อย่างน้อยก็ในระดับหนึ่งภายใต้ข้อจำกัดที่มีอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนั้น ในการจัดการศึกษาของสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงได้มีกลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ทำหน้าที่สนองงานคณะสงฆ์ ดังต่อไปนี้ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554, หน้า 116)

1) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อกำหนดนโยบายจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี เสนอคณะสงฆ์และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

2) จัดตั้งงบประมาณ และกำหนดหลักเกณฑ์ รวมถึงแนวทางการบริหารงบประมาณแผ่นดิน เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี

3) ดำเนินงานและประสานงานเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรการศึกษาสงฆ์ ได้แก่ ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี พระปริยัตินิเทศ และผู้บริหารสำนักเรียน โดยการจัดอบรมการประชุมสัมมนา การศึกษาดูงาน และการจัดพิธีมอบโล่ประกาศเกียรติคุณ เป็นต้น

4) ดำเนินการประสานงานเกี่ยวกับการจัดทำสื่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี รวมถึงการศึกษาวิเคราะห์วิจัยและผลิตตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนา

5) สนองงานสำนักแม่กองธรรมสนามหลวง สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง

6) จัดพิมพ์และตรวจทานความถูกต้องใบปริญญาบัตรบาลีประโยค ป.ธ. 9 และประกาศนียบัตรชั้นประโยค 1 - 2 และชั้นประโยค ป.ธ. 3 - 8 พร้อมทั้งประกาศนียบัตรบาลีศึกษา

7) ปฏิบัติหน้าที่ในพระราชพิธีทรงตั้งเปรียญธรรม 3 - 6 - 9 ประโยค และพระราชพิธีมอบประกาศนียบัตรประโยค 1 - 2 และ 8 ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

2.4 หลักสูตรและการวัดและประเมินผลของการศึกษาภาษาบาลี

ปัจจุบันหลักสูตรและการประเมินผลการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยมีเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรไว้เพียงสั้น ๆ โดยไม่ได้รวมการวัดและประเมินผลไว้เป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตร ดังจะนำมาแสดงดังต่อไปนี้

2.4.1 หลักสูตรการศึกษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน แสดงไว้เพียงรายวิชาและหนังสือที่ใช้ประกอบการเรียนในแต่ละประโยค ดังนี้ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554, หน้า 117-118)

ประโยค 1-2

1. วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือ **ธมมปทฎฐกถา ภาค 1-4**
2. วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรใช้หนังสือ บาลีไวยากรณ์ประเภทสอบถามความจำ

ประโยค ป.ธ.3

1. วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือ **ธมมปทฎฐกถา ภาค 5-8**
2. วิชาสัมพันธไทย หลักสูตรใช้หนังสือ **ธมมปทฎฐกถา ภาค 5-8**
3. วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรใช้หนังสือ บาลีไวยากรณ์ ประเภทสอบถามความจำและความเข้าใจ ประกอบกัน
4. วิชาบูรพภาค ข้อเขียนภาษาไทย โดยแก้ไขให้ถูกต้องตามระเบียบลักษณะวรรคตอน ตัวอักษรตามสมัยนิยม หลักสูตรใช้หนังสือที่ควรรู้ เช่น จดหมายทางราชการ เป็นต้น

ประโยค ป.ธ.4

1. วิชาแปลไทยเป็นมคอ หลักสูตรใช้หนังสือ **ธมมปทฎฐกถา ภาค 1**
2. วิชาแปลมคอเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ **มงคลตถทีปนี ภาค 1**

ประโยค ป.ธ.5

1. วิชาแปลไทยเป็นมคอ หลักสูตรใช้หนังสือ **ธมมปทฎฐกถา ภาค 2-4**
2. วิชาแปลมคอเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ **มงคลตถทีปนี ภาค 2**

ประโยค ป.ธ.6

1. วิชาแปลไทยเป็นมคอหลักสูตรใช้หนังสือ **ธมมปทฎฐกถา ภาค 5-8**
2. วิชาแปลมคอเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ **ตติย-จตุตถ-ปญจสมนตปาสาทิกา**
หมายเหตุ แต่ในการสอบกรรมการจะแปลประโยคที่ออกสอบเป็นความไทยโดยสันทัด หรืออาจ
 ดัดแปลงสำนวนและท้องเรื่อง หรือตัดตอนที่ต่างๆ มาเรียงติดต่อกันเป็นประโยค สอบไล่ก็ได้

ประโยค ป.ธ.7

1. วิชาแปลไทยเป็นมคอ หลักสูตรใช้หนังสือ **มงคลตถทีปนี ภาค 1**
2. วิชาแปลมคอเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ **ปฐม-ทตติยสมนตปาสาทิกา**

ประโยค ป.ธ.8

1. วิชาแต่งฉันทมคอ แต่งฉันทเป็นภาษามคอ 3 ฉันท์ใน จำนวน 6 ฉันท์ ต่อไปนี้ ข้อความแล้วแต่
 กรรมการจะกำหนดให้ (1) ปุญญาวัตร (2) อินทรวีเชียร (3) อุเปนทรวีเชียร (4) อินทรวงศ์
 (5) วังส์ภูระ (6) วสันตติลก
1. วิชาแปลไทยเป็นมคอ หลักสูตรใช้หนังสือ **ปฐมสมนตปาสาทิกา**
2. วิชาแปลมคอเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ **วิสุทฺธิมคค**

ประโยค ป.ธ.9

1. วิชาแต่งไทยเป็นมคอ แต่งมคอจากภาษาไทยล้วนข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้
2. วิชาแปลไทยเป็นมคอ หลักสูตรใช้หนังสือ **วิสุทฺธิมคค**
3. วิชาแปลมคอเป็นไทยหลักสูตรใช้หนังสือ **อภิธมมตถวิภาวินี**

2.4.2 การประเมินผลของการศึกษาบาลี คือ การสอบบาลีสนามหลวงและการตรวจข้อสอบบาลี
 สนามหลวงซึ่งดำเนินการโดยสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.4.2.1 การสอบบาลีสนามหลวง มีกำหนดวัน เวลา สถานที่ และการดำเนินการสอบ ดังนี้

2.4.2.2 การตรวจข้อสอบบาลีสนามหลวง ในการตรวจนั้นจะต้องประกอบด้วยกรรมการตรวจ หลักการตรวจ หลักการหักคะแนน และหลักการให้คะแนน ดังต่อไปนี้ (สำนักงานเจ้าคณะภาค 2 อบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง ภาค 2, 2545, หน้า 4-5, 117-122)

1. กรรมการผู้ตรวจบาลีสนามหลวง จะต้องเป็นผู้ได้รับหนังสือนิมนต์จากกองบาลีสนามหลวง โดยสนามหลวงแผนกบาลีได้กำหนดคุณสมบัติและแนวปฏิบัติของกรรมการตรวจไว้ ดังนี้

1) เป็นผู้ที่มีความรู้ตั้งแต่ ประโยค ป.ธ. 6 เป็นต้นไป ถ้ามีวุฒิเป็นเปรียญธรรม 5 ประโยค ต้องเป็นพระราชาคณะ หรือเป็นพระครูสัญญาบัตรอย่างใดอย่างหนึ่ง

2) การนิมนต์กรรมการจะนิมนต์เป็นการเฉพาะ จะให้ใครไปตรวจแทนไม่ได้ ถ้ารูปใดลาสิกขา มรณภาพ หรืออาพาธ ก็เป็นอันขาดไป และให้เจ้าสำนักเรียนส่งใบนิมนต์นั้นคืนให้สำนักงานเลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวงทราบโดยด่วน

การตรวจข้อสอบบาลีสนามหลวงนั้น จะมีกรรมการตรวจกองละ 3 รูป และก็จะได้รับกระดาษคำตอบรูปละหนึ่งชุด คือ กรรมการรูปที่ 1 จะได้รับกระดาษคำตอบหนึ่งชุดเย็บรวมประมาณ 10-20 ฉบับ จากนั้นก็ตรวจทีละฉบับแล้วเขียนคะแนนเพียง 1 ให้ที่มุมซ้ายมือด้านบนกระดาษคำตอบ และเขียนคะแนนที่หักไว้ที่มุมขวามือด้านบน พร้อมเซ็นชื่อกำกับไว้ด้วย เสร็จแล้วก็ส่งทั้งชุดให้กรรมการรูปที่ 2 พิจารณาต่อไป กรรมการรูปที่ 2 ก็พิจารณาว่าเห็นด้วยกับคะแนนของรูปแรกหรือไม่ ถ้าไม่เห็นด้วยก็แก้ไขคะแนน ถ้าเห็นด้วยก็เขียนคำว่า ให้ เรียงตามลำดับลงมาจากรูปแรก จากนั้นก็ส่งให้กรรมการรูปที่ 3 พิจารณาต่อไป กรรมการท่านสุดท้ายจะสามารถแก้ไขคะแนน หรือเห็นด้วยก็เพิ่มคำว่า ให้ เรียงตามลำดับต่อจากรูปที่ 2 หรือจะปรักษาการให้คะแนนทั้ง 3 รูปก็ได้

2. หลักการตรวจบาลีสนามหลวง การตรวจข้อสอบประโยคบาลีสนามหลวง จัดเป็นขั้นตอนสุดท้ายก่อนที่จะประกาศผลสอบซึ่งทางแม่กองบาลีสนามหลวงจักได้อารธนากรรมการมาตรวจเป็นการเฉพาะ เพื่อให้ได้บุคลากรที่มีคุณภาพ แม่กองบาลีสนามหลวงได้วางหลักเกณฑ์การตรวจ ดังนี้

1) ตรวจบริบท คือ ส่วนข้างเคียงคำตอบที่ผู้สอบทำไว้ในกระดาษคำตอบ เช่น ความสะอาด การเว้นวรรคตอน การเขียนเครื่องหมาย ความตั้งใจในการตอบ

2) ตรวจภูมิ คือ ตรวจหลักการแปลไทยเป็นมคธ หรือหลักการเรียง หลักไวยากรณ์ หลักการเขียนหนังสือ หลักการสะกดการ์นต์ หลักภาษา เป็นต้น เป็นการกลั่นกรองผู้ที่เหมาะสมจะเป็นครูอาจารย์และเป็นผู้สืบต่อพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต

3) ตรวจสอบเนื้อหา คือ ตรวจสอบคำตอบที่เป็นตัวหนังสือ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการตรวจ การสอบได้หรือสอบตกอยู่ที่เนื้อหา ถ้าไม่พบข้อผิดพลาดมากเกินไป การแปลหรือการแต่งไม่เสียความมากเกินไป กรรมการก็จะให้สอบผ่าน

4) ตรวจสอบวิชาบาลีไวยากรณ์ ประโยค 1-2 และประโยค ป.ธ.3 มีหลักการตรวจ ดังนี้ คือ มีกรรมการตรวจกองละ 3 รูป มีข้อสอบจำนวน 7 ข้อ ๆ ละ 10 คะแนน ถ้าได้คะแนนเต็ม 10 ให้เขียนเครื่องหมายถูกไว้เพื่อให้รู้ว่าตรวจแล้ว ให้เขียนคะแนนถูกหักไว้ด้านขวามือ นำคะแนนถูกหักทั้ง 7 ข้อมารวมกันแล้วเขียนไว้มุมด้านขวาของกระดาษคำตอบ สุดท้ายเขียน ให้ ด้านซ้ายบนมุมกระดาษคำตอบ

5) ตรวจสอบวิชาบูรพภาค ประโยค ป.ธ.3 มีหลักการตรวจดังนี้ คือ ถ้าวางรูปจดหมายราชการผิดหมด กรรมการตรวจให้ตก ถ้าผิดย่อหน้า 1 แห่ง กรรมการตรวจหัก 2 คะแนน ถ้าผิดวรรคตอน 1 แห่งหัก 1 คะแนน ถ้าเขียนตัวอักษรผิด 1 ตัวหัก 1 คะแนน เมื่อรวมคะแนนที่หักเกิน 12 กรรมการตรวจให้ตก สำหรับวิชานักศึกษาต้องทำข้อสอบได้ 3 ให้เท่านั้นจึงจะสอบผ่าน

6) ตรวจสอบวิชาสัมพันธไทย ประโยค ป.ธ.3 มีหลักวิธีการตรวจ ดังนี้ เรียกชื่อสัมพันธผิดในวิภัติเดียวกันชื่อว่าผิดศัพท์ กรรมการตรวจหัก 1 คะแนน ถ้าเรียกชื่อสัมพันธผิดต่างวิภัติกันชื่อว่าผิดสัมพันธ กรรมการตรวจหัก 2 คะแนน ถ้าสัมพันธสับประโยค หรือสัมพันธผิดจนเสียทั้งประโยคชื่อว่าผิดประโยค กรรมการตรวจหัก 6 คะแนน วิชาสัมพันธไทยนั้น มีหลักการให้คะแนนเหมือนวิชาแปล

3. หลักการหักคะแนน สำหรับวิชาแปลไทยเป็นมคอจะมีเกณฑ์หักคะแนน หรือถือทำข้อสอบผิด 3 อย่าง คือ ผิดศัพท์หัก 1 คะแนน ผิดสัมพันธหัก 2 คะแนน และผิดประโยคหัก 6 คะแนน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ผิดศัพท์ คือ ใช้ศัพท์ผิด เขียนศัพท์บาลีผิด ใช้ศัพท์ผิดกับบริบท และลืมเขียนศัพท์ กรรมการจะเขียนอักษร ศ. ไว้บนศัพท์ที่ผิดนั้น

2) ผิดสัมพันธ คือ วิภัติผิด กาลผิด วจนะผิด ลิงค์ผิด และเรียงศัพท์ผิดหลักสัมพันธ กรรมการจะเขียนอักษร ส. ไว้บนศัพท์ที่ผิดนั้น

3) ผิดประโยค คือ เลขนอกเลขในผิด ประธานกับกิริยามิบุรุษไม่ตรงกัน ประธานกับกิริยามิ วจนะไม่ตรงกัน เขียนศัพท์และสัมพันธผิดจนไม่เป็นประโยคและจับใจความไม่ได้ กรรมการจะเขียนอักษร ป. ไว้บนประโยคที่ผิดนั้น

อนึ่ง ในกรณีที่แปลหรือแต่งผิดจนไม่อาจจับใจความได้ทั้งประโยค แม้จะมีเนื้อความเพียงประโยคเดียว แต่มีข้อความยาวหลายบรรทัด มีเกณฑ์การหักคะแนนพิเศษ ดังนี้

ถ้าประโยคยาวเกิน 3 บรรทัดให้นับเป็นผิดเกิน 18

ถ้าประโยคยาวไม่เกิน 3 บรรทัดให้นับเป็นผิดเกิน 16

ถ้าประโยคยาวไม่เกิน 2 บรรทัดให้นับเป็นผิดเกิน 12

ถ้าประโยคยาวไม่เกิน 3 บรรทัดให้นับเป็นผิดเกิน 6

4. หลักการให้คะแนน สำหรับวิชาแปลไทยเป็นมคธ แปลมคธเป็นไทย แต่งไทยเป็นมคธ วิชาบาลี ไวยากรณ์ และวิชาสัมพันธไทย ดังนี้

1) วิชาแปลไทยเป็นมคธ แปลมคธเป็นไทย แต่งไทยเป็นมคธนั้น กรรมการตรวจข้อสอบบาลีสนามหลวงจะเขียนไว้บนหัวกระดาษด้านซ้ายมือว่า ให้ ตามหลักเกณฑ์ 4 ชั้น ดังนี้

1) ผิด 1 – 6	ได้	3	ให้
2) ผิด 7 – 12	ได้	2	ให้
3) ผิด 13 – 18	ได้	1	ให้
4) ผิดเกิน 18	ได้	0	ให้

2) วิชาบาลีไวยากรณ์มีการรวมคะแนนแตกต่างจากวิชาอื่น คือ

- ผิด 1 – 15	ได้	3	ให้
- ผิด 16 – 20	ได้	2	ให้
- ผิด 21 – 25	ได้	1	ให้
- ผิดเกิน 25	ได้	0	ให้

3) วิชาบูรพภาค ประโยค ป.ธ.3 มีหลักการให้คะแนนดังนี้ คือ นักศึกษาต้องสอบได้คะแนน 3 ให้เท่านั้นจึงถือว่าสอบผ่าน เนื่องจากวิชานี้ไม่มีคะแนน 1 ให้ หรือ 2 ให้เหมือนวิชาอื่น ๆ ถ้านักศึกษาได้ 0 ให้ แต่อีกวิชาของประโยค ป.ธ. 3 จะได้ 3 ให้ทั้งหมด ก็ถือว่าสอบตกชั้นนี้ทุกวิชา

6) ตรวจวิชาสัมพันธ์ไทย ประโยค ป.ธ.3 มีหลักการให้คะแนนเหมือนวิชาแปลไทยเป็นมคธ แปลมคธ เป็นไทย ดังนี้

1) ผิด	1 – 6	ได้	3	ให้
2) ผิด	7 – 12	ได้	2	ให้
3) ผิด	13 – 18	ได้	1	ให้
4) ผิดเกิน	18	ได้	0	ให้

แม่กองบาลีสนามหลวงจักถวายปากกาสำหรับตรวจแก่กรรมการตรวจทุกรูป 3 ด้าม คือ สีแดง สีน้ำเงิน และสีดำเท่ากับจำนวนกรรมการหนึ่งโต๊ะ 3 รูป (กรรมการต้องใช้วัสดุเครื่องเขียนที่สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงจัดให้เท่านั้น - ผู้วิจัย) ห้ามกรรมการตรวจเขียนคะแนนทับเลขรหัสในใบตอบ เพราะจะทำให้เจ้าหน้าที่สนามหลวงแผนกบาลีลำบากในอ่านเลขรหัสเพื่อรวมผลการสอบ กรรมการตรวจต้องลงนามที่มุมด้านซ้าย โดยเขียนชื่อจริงให้ชัดเจนที่ใบตอบฉบับแรกของชุดหรือปีนั้น ฉบับที่สองและต่อมาจะใช้ลายเซ็นก็ได้ (Palidict บาลีคิด, 2563, คู่มือกรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง)

หลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่และปัญหาของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

การจัดการศึกษาทุกหลักสูตรที่ใช้จัดการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาทั่วโลกย่อมมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรนั้นๆ เช่น หลักสูตรภาษาอังกฤษ หลังจบหลักสูตรได้รับปริญญาบัตรแล้วผู้เรียนต้องมีทักษะการอ่าน เขียน ฟัง พูด ภาษาอังกฤษได้ เป็นต้น จึงจะเรียกว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่ได้ตั้งไว้ ดังนั้น ทุกๆ หลักสูตรจึงมีเกณฑ์การปรับปรุงในระยะเวลาไม่เกิน 5 ปี เพื่อให้คณาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรหรือมหาวิทยาลัยได้ทบทวนการเรียนการสอนที่ผ่านมาว่ามีจุดบกพร่อง ข้อดีข้อด้อยประการใดบ้างเพื่อที่จะได้ปรับปรุงตามเกณฑ์ใหม่ที่กระทรวงกำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม ก่อนที่ผู้วิจัยจะหาแนวทางหรือวิธีการเพื่อปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้สอดคล้องกับบริบทร่วมสมัยที่เรียกว่าหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่นั้นจำเป็นต้องศึกษาความหมายและลักษณะของหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ หลักสูตรการศึกษาในประเทศไทยปัจจุบัน และปัญหาของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารรวมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ เจ้าสำนักเรียนบาลีที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการและการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ หาจุดเด่นจุดด้อยของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และเพื่อใช้เป็นแนวทางในการหารูปแบบหรือแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรบาลีให้ทันสมัย ดังที่ผู้วิจัยจะได้อภิปรายตามลำดับต่อไป

3.1 ความหมายและลักษณะของหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่

ปัจจุบันหลักสูตรการศึกษาที่ใช้ในประเทศไทยโดยทั่วไปเป็นหลักสูตรสมัยใหม่ที่มีการปรับปรุงหรือพัฒนามาตลอดโดยได้รับอิทธิพลจากแนวคิดด้านการศึกษาของตะวันตก เป็นหลักสูตรที่ได้รับการยอมรับกันโดยทั่วไป ต่างกับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยซึ่งไม่ค่อยได้รับการพัฒนาจนกล่าวได้ว่าเป็นหลักสูตรการศึกษาแบบเก่าหรือล้าสมัย ในวันนี้จึงขอนำเรื่องหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่มาอภิปรายโดยสังเขปเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาปัญหาพร้อมทั้งแนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีต่อไป

3.1.1 ความหมายของหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่

คำว่า หลักสูตร ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง ประมวลวิชาและกิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในการศึกษา เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1314)

มาเรียม นิลพันธุ์ อธิบายความหมายของหลักสูตรให้มีรายละเอียดมากขึ้นโดยให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรหมายถึงเอกสารที่เป็นข้อกำหนดมวลประสบการณ์ของผู้เรียนที่โรงเรียน หรือสถานศึกษาจัดให้ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านร่างกาย สังคม ปัญญา และจิตใจ มีพัฒนาการ

ความสามารถในการทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดี และมีความเจริญก้าวหน้าไปในแนวทางที่หลักสูตรต้องการ (มาเรียม นิลพันธุ์, 2553, หน้า 6)

ในทำนองเดียวกัน ทศนา แคมมณี ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรหมายถึง โปรแกรมศึกษา กลุ่มวิชา เนื้อหาวิชา และการจัดประสบการณ์ โครงการที่ทางโรงเรียนจัดให้กับนักเรียนเพื่อเตรียมสู่สมาชิกที่มีประสิทธิภาพของประเทศชาติ (ทศนา แคมมณี, 2535, หน้า 113)

จากแนวคิดเกี่ยวกับความหมายหลักสูตรดังกล่าว เราอาจสรุปได้ว่า หลักสูตรหมายถึงเอกสารที่แสดงรายละเอียดของรายวิชา เนื้อหาหรือคำอธิบายรายวิชา ประสบการณ์หรือกิจกรรมที่กำหนดให้นักศึกษา และการวัดผลประเมินผล เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ รวมถึงการให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา และเตรียมเป็นสมาชิกที่มีประสิทธิภาพของสังคมและประเทศชาติ ซึ่งปัจจุบันนี้ หลักสูตรจะมีข้อมูลอื่น ๆ อีกหลายอย่าง เช่น ข้อมูลของอาจารย์ประจำหลักสูตรที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ อีกด้วย

3.1.2 ลักษณะของหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่

จากนิยามความหมายของหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ที่กล่าวมา หลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ จึงมีลักษณะเป็นเอกสารหรือโปรแกรมการศึกษาที่ประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาดังที่วิชัย วงษ์ใหญ่ ได้กล่าวไว้ว่า หลักสูตรสมัยใหม่มีลักษณะประกอบด้วย

- 1) วิสัยทัศน์
- 2) พันธกิจ
- 3) คุณลักษณะอันพึงประสงค์
- 4) จุดหมาย
- 5) โครงสร้าง
- 6) คำอธิบายรายวิชา
- 7) หน่วยการเรียนรู้
- 8) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- 9) ระเบียบการวัดและประเมินผล
- 10) คณะกรรมการบริหารหลักสูตร (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2550, หน้า 426)

อนึ่ง เราอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะสำคัญของหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ก็คือ รายละเอียดของการจัดการศึกษาในแต่ละสาขาวิชาเพื่อพัฒนานักศึกษาหรือคนในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ในขณะที่ดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมปิฎก ได้กล่าวถึงการศึกษาสมัยใหม่ว่า “การศึกษาแบบสมัยใหม่ที่จัดกันมา...คือการพัฒนาความเป็นมนุษย์ ทำให้คนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น มีพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ที่จะสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมให้ประเสริฐ (เป็นอารยะ) มีสันติสุข ” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2544, หน้า 27)

กล่าวโดยสรุปลักษณะของหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ คือ การเป็นที่รวมขององค์ประกอบต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในแต่ละสาขาวิชา มีวิสัยทัศน์และพันธกิจเป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนามนุษย์ให้ตั้งงามขึ้น โดยมีพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาที่จะทำให้ชีวิตและสังคมสันติสุข

3.2 หลักสูตรการศึกษาในประเทศไทย

หลักสูตรการศึกษาในประเทศไทยมีพัฒนาการมาพร้อมกับการศึกษาของไทยโดยในระยะแรกการศึกษาจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธรศาสนาและวัดเป็นสถานที่ศึกษาของประชาชนทั่วไป จนถึงสมัยปฏิรูปการศึกษา (รัชกาลที่ 5 - 7 : พ.ศ. 2411 - 2475) การศึกษาจึงแยกออกจากวัด หลักสูตรการศึกษาไทยได้รับการพัฒนาหรือปรับปรุงมาตลอดตั้งแต่ครั้งโบราณจนถึงปัจจุบัน หลักสูตรการศึกษาในประเทศไทยจึงมีพัฒนาการที่ยาวนาน วิชาและหนังสือหรือตำราที่ใช้เรียนก็มีพัฒนาการมาตลอดจนมีหลากหลายสาขาวิชา และหลักสูตรดังในปัจจุบัน

พัฒนาการของหลักสูตรการศึกษาในประเทศไทยสามารถแบ่งได้หลายแนว ในที่นี้ขอแบ่งเป็น 3 ยุค คือ 1) ยุคกรุงสุโขทัย 2) กรุงศรีอยุธยา และ 3) ยุครัตนโกสินทร์ ยุคกรุงธนบุรีถือว่ามิใช่ระยะเวลาสั้นจึงไม่ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษา ยุครัตนโกสินทร์ตอนกลางก็จะมีปฏิรูปการศึกษาโดยแยกการศึกษาออกจากพระพุทธรศาสนาจนถึงปัจจุบัน การศึกษาแต่ละยุคมีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 หลักสูตรการศึกษาไทยสมัยกรุงสุโขทัย

ประวัติการศึกษาสมัยสุโขทัยเริ่มต้นตั้งแต่ยุคพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 1820 แล้วทรงประดิษฐ์ตัวอักษรไทยและทรงทำศิลาจารึกไว้ ทรงบำรุงพระพุทธรศาสนาและการศึกษาโดยอาราธนาพระสงฆ์ทรงพระไตรปิฎกแสดงธรรมแก่ชาวบ้านในวันธรรมสวนะ พระองค์ทรงอบรมข้าราชการและประชาชนเองในวันอื่น ๆ ต่อมาพระเจ้าลิไทยเสด็จขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 1897 ทรงศึกษาเชี่ยวชาญวิชาการทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์กับพระสงฆ์จนสามารถพระราชนิพนธ์หนังสือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นผลงานสำคัญซึ่งคงจะได้ใช้ในการศึกษาเล่าเรียนและเป็นคู่มืออบรมสั่งสอนธรรม ทรงอุปถัมภ์การเล่าเรียนพระไตรปิฎกและศิลปะศาสตร์วิชาการต่าง ๆ ของพระสงฆ์ในบริเวณมหาปราสาท สำหรับชาวบ้านทั่วไปนั้น ทรงสั่งสอนศีลธรรมด้วยพระองค์เอง (พระราชนิพนธ์ (ประยูร ปยุตโต), 2530, หน้า 260-282) ข้อความดังกล่าวมานี้ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าพระพุทธรศาสนาเป็นแหล่งการศึกษาให้ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ พระสงฆ์ และชาวบ้านทั่วไป แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับรายละเอียดของหลักสูตรโดยตรงก็ตาม ดังนั้น การศึกษาในสมัยสุโขทัยน่าจะมี 3 หลักสูตร 1) สำหรับพระมหากษัตริย์ 2) สำหรับคณะสงฆ์ และ 3) สำหรับประชาชน โดยมีคัมภีร์ทางพระพุทธรศาสนาเป็นแกนกลางของหลักสูตรทั้งหมด

3.2.2 หลักสูตรการศึกษาไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา

ในระยะแรก คือรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์ได้ทรงแต่งมหาชาติคำหลวง สันนิษฐานว่าเป็นหลักสูตรการศึกษาของพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด เนื่องจากสมัยกรุงศรีอยุธยา พระสงฆ์นิยมสอนชาดกในวัดดังปรากฏในจดหมายเหตุของ ลา ลูแบร์ว่า “พระสงฆ์อันเป็นอาจารย์ในวัด สอน

อนุชนเหล่านี้ให้รู้จักอ่านเขียน ... ทั้งสอนองค์ศีลองค์ธรรมและชาดกเกี่ยวกับพระสมณโคตม ...” (ลา ลูแบร์ ซิมอน เดอ, 2548, หน้า 184)

ระยะที่สอง คือรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พระองค์ได้ทรงผนวชแล้วศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมจนชำนาญ เมื่อครองราชย์แล้วทรงสอนหนังสือพระภิกษุสามเณรด้วยพระองค์เอง และทรงโปรดให้ราชบัณฑิตสอนพระภิกษุสามเณรด้วย

ระยะที่สาม คือรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ยุคนี้หลักสูตรที่ใช้ศึกษาเล่าเรียนจะเป็นหนังสือแปล หรือแต่งเป็นจำนวนมาก เพื่อให้ชาวราสได้ศึกษาเล่าเรียนสะดวกยิ่งขึ้น

ระยะที่สี่ คือรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ วรรณคดีทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจำนวนมาก เช่น นันทโศภนันทสูตร มาลัยคำหลวง และปฐมนิเทศคำฉันท์ (พระราชวรมณี (ป.อ.ปยุตฺโต), 2530, หน้า 294-298)

3.2.3 หลักสูตรการศึกษาไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

การศึกษาในยุคแรกของกรุงรัตนโกสินทร์อาจแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

- 1) การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรในวัด และ
- 2) การศึกษาในพระราชวังของพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการ การศึกษาพระปริยัติธรรมนั้น สมเด็จพระสังฆราชมี ได้ทรงขยายหลักสูตรพระปริยัติธรรมบาลีออกไปจาก 3 เป็น 9 ประโยค ส่วนการศึกษาในพระราชวังได้ปรากฏหนังสือที่เป็นหลักสูตร 5 เล่ม คือ 1) ประถม ก กา 2) สุนันทกุมาร 3) ปฐมมาลา 4) ประถมจินตามณี เล่ม 1 และ 5) ประถมจินตามณีเล่ม 2

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ได้มีการปฏิรูปการศึกษาโดยรับเอาวิทยาการของตะวันตกเข้ามาทำให้มีหลักสูตร 3 ประเภท คือ 1) หลักสูตรเน้นวิชาหนังสือ 2) หลักสูตรแบ่งเป็นระดับ และ 3) หลักสูตรแบบแผนตายตัว หลักสูตรแรกจะเน้นการเรียนภาษา เลข ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เป็นต้น หลักสูตรต่อมา ก็จะแบ่งเป็นชั้นประถม มัธยม และอุดมศึกษา เพื่อให้ได้ศึกษาแก่น หรือแก่นแต่ละชั้นเพื่อเป็นฐานให้เรียนระดับสูงขึ้นไปอีก หลักสูตรสุดท้ายถือว่าเป็นแม่แบบที่จะหล่อหลอมให้เด็กเข้าสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและคติที่รัฐเห็นว่าถูกต้อง (วิทย์ วิศทเวทย์, 2555, หน้า 172-191)

หลักสูตรการศึกษาของไทยได้พัฒนาการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ได้มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 เป็นฉบับล่าสุด และมีมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2561 เป็นฉบับล่าสุด นอกจากนี้ก็ยังมีพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 ฉบับล่าสุดเช่นกันด้วย

สำหรับหลักสูตรปริญญาตรี นั้น ก็ได้มีประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2558 ฉบับล่าสุด ใช้สำหรับหลักสูตรระดับปริญญาตรีทุกสาขาวิชาที่จะเปิดใหม่และหลักสูตรเก่าที่จะปรับปรุงใหม่ของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชน

จากพัฒนาการของหลักสูตรและการศึกษาในประเทศไทยดังกล่าว จึงสรุปได้ว่า หลักสูตรและการศึกษาของไทยแบ่งเป็นยุคกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ ยุคกรุงสุโขทัยก็จะมีการศึกษาของพระมหากษัตริย์ ของคณะสงฆ์ และของชาวบ้านโดยใช้คัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นหลักสูตร ยุคกรุงศรี

อยุธยา มีสามระยะ คือระยะแรกใช้มหาชาติคำหลวงเป็นหลักสูตร ระยะที่สองใช้คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักสูตร ระยะที่สามใช้หนังสือแปลและหนังสือแต่งเป็นหลักสูตร และระยะที่สี่ใช้วรรณคดีทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักสูตร สำหรับยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นแบ่งเป็นการศึกษาในวัด และการศึกษาในวัง การศึกษาในวัดใช้คัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นหลักสูตร ส่วนการศึกษาในวังหลักสูตรก็คือหนังสือ ประถม ก กา เป็นต้น ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการปฏิรูปการศึกษาทำให้มีหลักสูตร 3 ประเภท คือ เน้นวิชาหนังสือ แบ่งเป็นระดับ และแบบแผนตายตัว ปัจจุบันนี้หลักสูตรในประเทศไทยได้พัฒนาการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 4 และมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2561 ส่วนการศึกษาของพระภิกษุสามเณรพัฒนาการตามพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ.2562

จากพัฒนาการที่กล่าวมา หลักสูตรการศึกษาของไทยโดยเฉพาะการศึกษาในสถาบันการศึกษาของรัฐ และเอกชนได้รับการพัฒนาเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด หลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่จะกำหนดรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับการเรียนการสอนโดยคล้อยตามระเบียบที่หน่วยงานของรัฐออกมาบังคับใช้และมีหน่วยงานที่คอยกำกับดูแลการบริหารจัดการหลักสูตรให้เป็นไปตามระเบียบนั้น ซึ่งหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเหมือนหลักสูตรอื่น ๆ จึงไม่เหมือนกับหลักสูตรสมัยใหม่ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาดังจะนำมาอภิปรายในหัวข้อถัดไป

3.3 มาตรฐานและการกำกับดูแลหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่

ปัจจุบัน หลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ต้องสร้างและพัฒนาไปตามมาตรฐานที่หน่วยงานด้านการศึกษาของรัฐกำหนด และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น ในการศึกษา ระดับอุดมศึกษา หลักสูตรปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา (ปริญญาโทและเอก) ต้องเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา พ.ศ.2558 และการบริหารหลักสูตรอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม โดยเฉพาะสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) โดยมีสำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา (สมอ.) คอยกำกับดูแลเรื่องการประกันคุณภาพมาตรฐานการศึกษาเพื่อให้ทุกหลักสูตรมีมาตรฐานเดียวกัน

หลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ที่ใช้กันอยู่ในสถาบันการศึกษาของรัฐและเอกชนจึงมีมาตรฐานเดียวกัน และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐเหมือนกัน ดังนั้น องค์กรประกอบ ต่าง ๆ ของหลักสูตร การบริหารหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน และผู้สอน จึงต้องสอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ และไม่สามารถทำตามใจชอบได้ เพราะมีหน่วยงานคอยกำกับดูแลอยู่ ซึ่งทำให้ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรตลอดเวลาตามมาตรฐานที่กำหนด เช่น หลักสูตรในระดับอุดมศึกษาต้องพัฒนาทุก 5 ปี ซึ่งในประเด็นนี้ หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจะต่างกันมาก เพราะที่ผ่านมา ยังไม่มีเกณฑ์มาตรฐานของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง และกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ก็ยังไม่มียุทธศาสตร์หรือโครงการที่จะดำเนินการในเรื่องนี้

ผู้ให้ข้อมูลบางท่านจึงกล่าวว่า “หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงเอาไปเทียบเคียงกับหลักสูตรของรัฐบาลข้างนอกไม่ได้” (ผู้ให้ข้อมูล 4, สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตาม จากการออกข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมว่าด้วยโครงสร้างการบริหารงาน และการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม และสถานศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2563 ที่มีการกำหนดให้สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงมีส่วนงานต่าง ๆ โดยเฉพาะกองวิชาการและมาตรฐานการศึกษา หากการบริหารจัดการภายใต้โครงสร้างใหม่นี้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ก็อาจจะช่วยแก้ปัญหาเรื่องมาตรฐานหลักสูตรและการกำกับดูแลได้ในระดับหนึ่ง

3.4 ปัญหาของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นหัวใจของการศึกษาของคณะสงฆ์ที่มีผลต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาเพราะคัมภีร์สำคัญ เช่น พระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาทจารึกไว้เป็นภาษาบาลีและการรักษาต้นฉบับเดิมซึ่งเป็นภาษาบาลีเพื่อป้องกันพระพุทธรูปหรือพระสังฆกรรมมิให้คลาดเคลื่อนที่เรียกว่า เกิดสังฆกรรมปฏิรูป ดังนั้น การหาแนวทางปฏิรูปการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะรักษาศาสนธรรมไว้ได้อย่างสมบูรณ์

นอกจากนั้น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังนับได้ว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเป็นการศึกษาที่ทำให้พระภิกษุสามเณรจบการศึกษาของคณะสงฆ์และมีคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาสูงสุด อีกทั้งการเรียนภาษาบาลียังเกี่ยวเนื่องกับการแปลศัพท์ตีความพระธรรมวินัยตามไวยากรณ์ เป็นการรักษาหลักการเดิมหรือความหมายของพระพุทธรูปตามที่มียุอยู่ในพระไตรปิฎก เป็นการป้องกันสังฆกรรมปฏิรูปได้และการเรียนภาษาบาลีต้องใช้ความอดุสาหะวิริยะและแรงจูงใจเป็นอย่างมาก จึงถือว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพสูงขึ้นอีกทางหนึ่ง (กรมการศาสนา, 2541 : 2)

การเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังทำให้ผู้เรียนที่สอบไล่ได้เป็นผู้ทรงเกียรติยกฐานะให้สูงขึ้นเป็นผู้มีคุณค่าในสังคมได้รับการยกย่องนับถือจากผู้คนทั่วไปโดยเฉพาะได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือว่าเป็นเกียรติอย่างสูง เช่น ผู้สอบได้เปรียญธรรม 3 ประโยคนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตถวายให้สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เสด็จประกอบพิธีทรงตั้งเปรียญธรรม 3 ประโยคประทานพัดเปรียญและประกาศนียบัตร ณ เวลาและสถานที่ตามโอกาสอันสมควร พระภิกษุที่สอบได้เปรียญธรรม 3 ประโยคเมื่อพิธีตั้งเปรียญธรรมผ่านไปแล้วจะได้รับพระบรมราชานุญาตให้ใช้คำว่า “พระมหา” นำหน้าชื่อเดิมได้ ส่วนสามเณรจะใช้คำว่า ป. (มาจากคำว่าเปรียญ) ตามหลังชื่อตัวและนามสกุลได้นับว่าเป็นเกียรติและนำชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูลไม่น้อย

อย่างไรก็ตาม แม้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจะมีคุณค่าและความสำคัญดังกล่าวมา นั้น แต่หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีก็มีปัญหาหลายอย่างดังจะนำมาอภิปรายเป็นลำดับไปดังนี้

3.4.1 จำนวนนักศึกษาหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีลดลง

แม้ว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีถือได้ว่าเป็นการศึกษาระดับสูงสุดที่คณะสงฆ์เป็นเจ้าของเรื่องจัดดำเนินการ แต่ปรากฏว่าพระภิกษุสามเณรมีความสนใจในการศึกษาลดลงทุกปีโดยลำดับ พระภิกษุสามเณรจำนวนมากถึงกับรู้สึกว่าเป็นการศึกษาที่ไม่พึงปรารถนาสำหรับตน แม้ทางสำนักเรียนหลายแห่งจะพยายามส่งเสริมหรือถึงกับบังคับให้เรียนก็เรียนกันอย่างฝืนทำจำใจด้วยความเบื่อหน่าย (พระราชวรมุณี (ประยูร ญัตโต), 2529, หน้า 57) แสดงให้เห็นว่าการจัดการศึกษาในแผนกนี้ดูเหมือนยังมีปัญหาอีกมากมายที่รอการแก้ไข

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การศึกษาแผนกนี้ไม่ได้รับความสนใจจากผู้เรียนเหมือนอดีตที่ผ่านมา ก็คือปัจจุบันการศึกษาของคณะสงฆ์ได้เปิดกว้างให้โอกาสแก่ผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามใจชอบ พระภิกษุสามเณรให้ความสนใจแก่การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญมากกว่า (พระราชวรมุณี (ประยูร ญัตโต), 2529, หน้า 138-139) ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้เรียนด้านพระปริยัติธรรมแผนกบาลีลดลง ดังจะเห็นได้จากผู้เข้าสอบบาลีสนามหลวงใน พ.ศ.2561 ถึง 2563 มีจำนวนลดลง คือ พ.ศ. 2561 มีจำนวนผู้เข้าสอบ 21,524 รูป พ.ศ.2562 มีจำนวนผู้เข้าสอบ 20,137 รูป และ พ.ศ.2563 มีจำนวนผู้เข้าสอบ 20,688 รูป (www.mahamodo.com/pali)

นอกจากนั้น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหรือสถิติของการสอบผ่านในแต่ละชั้นของประโยคบาลีที่ปรากฏออกมาในแต่ละปีการศึกษามีแนวโน้มต่ำลง ดังจะเห็นได้จากสถิติผู้สอบได้รวมทุกชั้นใน พ.ศ. 2538 คือ ร้อยละ 50 พ.ศ. 2539 ร้อยละ 36.02 พ.ศ.2540 ร้อยละ 31.07 เมื่อเทียบกับสถิติผู้สอบได้ (สอบครั้งที่ 1) ใน พ.ศ. 2561 คือ ร้อยละ 15.57 พ.ศ.2562 ร้อยละ 15.69 และ พ.ศ.2563 ร้อยละ 12.92 (www.mahamodo.com/pali) จำนวนผู้สอบได้ใน การสอบครั้งที่ 1 เมื่อเทียบกับการสอบสมัยก่อนที่มีการสอบครั้งเดียวมีแนวโน้มลดลง สะท้อนให้เห็นถึงการไม่ให้ความสำคัญแก่การศึกษาภาษาบาลีของผู้เรียน เพราะการไม่ให้ความสำคัญหรือไม่ให้ความสนใจทำให้ความตั้งใจและความเพียรพยายามที่จะศึกษาภาษาบาลีลดลง ส่งผลให้สอบไม่ได้

การไม่ให้ความสำคัญแก่การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนอกจากจะเกิดจากการที่การศึกษาของพระสงฆ์ในปัจจุบันเปิดกว้างมากขึ้นแล้ว ยังเกิดจากการลดลงของผู้เข้ามาบวชเรียน ความยากของการเรียนการสอนและการสอบให้ผ่าน และความไม่เป็นวิชาชีพที่สามารถใช้ในการเข้ารับราชการได้ (คะนิงนิตย์ จันทบุตร, 2544, หน้า 23-24, 26)

นอกจากนั้น ปัญหาเรื่องการไม่ได้รับความสนใจจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับปัญหาอื่น ๆ ที่จะกล่าวต่อไป

3.4.2 การบริหารจัดการหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนยังขาดประสิทธิภาพ

สาเหตุอีกประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการที่นักศึกษาหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีลดจำนวนลง ซึ่งเป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่งของหลักสูตร คือ การบริหารจัดการหลักสูตรรวมทั้งกระบวนการเรียนการสอนยังไม่ได้มาตรฐาน ดังความเห็นที่ว่า “หลักสูตรมีอายุมากกว่า 1,000 ปี การบริหารจัดการหลักสูตร

ปัจจุบันก็ยังไม่ได้มาตรฐานเลยส่งผลให้กระบวนการเรียนการสอนก็ไม่ได้มาตรฐานไปด้วย แม้ปัจจุบันแม่องบาลีจะมีการสัมมนาอาจารย์สอนทุกปี แต่ด้วยระยะเวลาอันจำกัดจึงได้นี้อาสาธิตน้อย” (ผู้ให้ข้อมูล 1, สัมภาษณ์) สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาศรวุฒิ สิริวัฒนโธ (2557, หน้า 162) ที่ทำวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในด้านหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.47

สาเหตุสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการหลักสูตรทำได้ยากเพราะแต่ละสำนักเรียนบริหารจัดการกันเอง ไม่มีการควบคุมดูแลด้วยมาตรฐานเดียวกัน อาจารย์แต่ละรูป แต่ละคน สอนไปตามความพอใจของตนเอง อาจารย์ชอบใจแบบไหนก็สอนแบบนั้น (ผู้ให้ข้อมูล 5, สัมภาษณ์) แต่ละสำนักเรียนสอนตามใจคนสอน มีเจ้าอาวาสเป็นหลัก (ผู้ให้ข้อมูล 3, สัมภาษณ์) ผู้บริหารสำนักเรียนบริหารไปตามความเข้าใจและตามกำลังความสามารถของตนเอง การบริหารหลักสูตรขึ้นกับเจ้าอาวาส ถ้าเจ้าอาวาสไม่สนับสนุนทุนทรัพย์ ก็ไปไม่รอด การบริหารจัดการหลักสูตรจึงขาดประสิทธิภาพหรือไม่ได้มาตรฐาน บางสำนักเรียนไม่มีการประชุมจัดการเรียนการสอนเลย (ผู้ให้ข้อมูล 4, สัมภาษณ์)

การบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีไม่มีการควบคุมดูแลด้วยมาตรฐานเดียวกันเพราะที่ผ่านมาสำนักงานแม่องบาลีสนามหลวงหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติไม่ได้เข้ามากำกับดูแลการบริหารจัดการหลักสูตรแต่อย่างใด นั่นคือ ไม่มีหน่วยงานใดมากำกับดูแลมาตรฐานของการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรหรือการดำเนินงานของสำนักเรียนเลย อีกทั้งไม่มีการออกมาตรฐานหรือกฎระเบียบที่ควบคุมการบริหารจัดการ สอดคล้องกับที่เสฐียรพงษ์ วรรณปก แสดงความเห็นไว้ว่า

ไม่มีผู้รับผิดชอบในด้านการบริหารการศึกษาในการศึกษาด้านปริยัติธรรม คณะสงฆ์รับผิดชอบเพียงการจัดสอบหรือวัดผล ไม่รับผิดชอบด้านการจัดการศึกษา การสอนเป็นเรื่องของแต่ละสำนัก ศิษย์ใครก็ดูแลจัดสอนไปกัน ขึ้นกับศักยภาพและความสนใจของสมภารเจ้าวัด การเรียนการสอนจึงเป็นไปตามยถากรรม. . .การศึกษาจึงเป็นแบบพี่สอนน้องหรือติวเพื่อเข้าสอบ ปริมาณผู้สอบได้และผู้เข้าสอบต่างกันมาก ส่วนใหญ่มักสอบตก ซึ่งเป็นดัชนีที่ชี้ให้เห็นความด้อยคุณภาพ ขาดมาตรฐานทางวิชาการ (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, สัมภาษณ์, อ้างใน คณิงนิตย์ จันทบุตร, 2544, หน้า 22)

จากสภาพการณ์ที่เป็นมา สำนักงานแม่องบาลีสนามหลวงเป็นเพียงผู้ดูแลหรือกำหนดนโยบายและดำเนินการวัดผลและประเมินผล ทำหน้าที่คล้ายสถาบันทดสอบการศึกษาแห่งชาติ (สทศ.) สำนักงานแม่องบาลีสนามหลวงจึงดูแลแค่ต้นน้ำคือ การกำหนดนโยบายการศึกษา และปลายน้ำคือ การวัดผลและประเมินผล ส่วนกลางน้ำ คือ การจัดการเรียนการสอน เป็นหน้าที่ของสถานศึกษาคือสำนักเรียนพระปริยัติธรรมของวัดต่าง ๆ การจัดการเรียนการสอนจึงมีลักษณะตามมีตามเกิด ซึ่งขึ้นอยู่กับความพร้อมและวิธีการของครูสอนแต่

ละคน การเรียนการสอนยังยึดผู้สอนเป็นศูนย์กลางและยึดตำราเป็นหลัก ครูส่วนมากใช้การบรรยายเป็นหลัก ไม่มีเทคนิคในการสอน ส่วนมากจะตำหรือทำโทษผู้เรียน (สี สร้อยสน, สัมภาษณ์, อ่างในคณินนิตย จันทบุตร, 2544, หน้า 27)

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันมีการออกข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมว่าด้วยโครงสร้างการบริหารงาน และการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม และสถานศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2563 หากการบริหารงานภายใต้โครงสร้างใหม่นี้มีประสิทธิภาพก็อาจเป็นตัวแปรสำคัญสำหรับการแก้ปัญหาบริหารจัดการหลักสูตรที่กล่าวมา

3.4.3 บุคลากรหรือผู้สอนขาดแคลนและไม่มีคุณภาพ

ปัญหาอีกประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการบริหารจัดการและกระบวนการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่กล่าวมาแล้ว คือ บุคลากรโดยเฉพาะผู้สอนขาดแคลนหรือน้อย โดยเฉพาะในสำนักเรียนต่างจังหวัด ยิ่งคุณวุฒิหรือประโยคสูงๆ ยิ่งหายาก และไม่ค่อยมีคุณภาพอย่างที่ควรจะเป็น ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า “ปัจจุบันขาดบุคลากรมีคุณวุฒิที่เหมาะสม การบริหารการเรียนการสอนไม่ดีพอ ต่างจังหวัดไม่มีพระมหาเปรียญ” (ผู้ให้ข้อมูล 4, สัมภาษณ์) สอดคล้องกับผลการวิจัยของคณินนิตย จันทบุตร ที่พบว่า ปัญหาการขาดแคลนเป็นปัญหาที่วิกฤตในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จากการสัมภาษณ์เกือบทั้งหมดให้ความเห็นทำนองเดียวกัน (คณินนิตย จันทบุตร, 2544, หน้า 25)

สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้บุคลากรไม่มีคุณภาพก็คือผู้สอนไม่ได้จบวิชาครูมาโดยตรง จึงไม่มีจิตวิทยาในการสอนและขาดเทคนิคการสอนที่น่าสนใจ (ผู้ให้ข้อมูล 2, ผู้ให้ข้อมูล 3, ผู้ให้ข้อมูล 4, สัมภาษณ์)

ปัญหาด้านบุคลากรโดยเฉพาะผู้สอนดังกล่าวจะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ที่ว่า “แต่ละสำนักสอนตามใจคนสอน มีเจ้าอาวาสเป็นหลัก บางวัดวันเปิดสอนกับวันปิดสอน เป็นวันเดียวกัน คือเปิดแล้วไม่มีการสอนเลย อาจารย์สอนไม่พร้อมสอนนักเรียน” (ผู้ให้ข้อมูล 3, สัมภาษณ์) และ “ครูสอนไม่เก่ง นักเรียนเกิดความเบื่อหน่าย ครูสอนต้องมีวิชาชีพรู ซึ่งอาจส่งเสริมให้ไปเรียนเพิ่มเติมในหน่วยงานที่จัดการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏต่างๆ มหาวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์ เป็นต้น แม้ที่ผ่านมาจากแม่กองบาลีจะจัดอบรมให้ แต่ก็ได้ผลน้อยมาก” (ผู้ให้ข้อมูล 2, สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่าปัญหาการบริหารจัดการหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบันยังขาดความพร้อมอีกหลายๆ ด้าน เช่น ขาดบุคลากร และบุคลากรยังมีปัญหาเรื่องคุณสมบัติ เช่น คุณวุฒิหรือวิทยฐานะไม่พอที่จะสอนบางชั้นเรียนได้ อาจารย์ได้เพียงประโยค ป.ธ.3 ไม่สามารถสอนประโยค ป.ธ.4 ได้

3.4.4 หลักสูตรขาดองค์ประกอบหรือรายละเอียดที่ควรมี

จากข้อคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของท่านผู้รู้หรือนักปราชญ์และผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการหลักสูตรสะท้อนให้เห็นว่า หลักสูตรปัจจุบันยังขาดรายละเอียดขององค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรทางการศึกษาที่นิยมใช้กันในปัจจุบัน เช่น ไม่มีวัตถุประสงค์ ไม่มีคำอธิบายรายวิชา ไม่มีกิจกรรมหลักสูตร (ผู้ให้ข้อมูล 4, สัมภาษณ์) แม้ในความเป็นจริงจะมีวัตถุประสงค์ของหลักสูตรแต่ก็ไม่ได้มีการระบุไว้ แม่กองบาลีสนามหลวงไม่ได้ลงเผยแพร่ (ผู้ให้ข้อมูล 1, สัมภาษณ์)

หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีไม่มีลักษณะอย่างหลักสูตรสมัยใหม่มีกัน องค์ประกอบหลักของหลักสูตรคือ หนังสือหรือแบบเรียน (text book) ที่กำหนดให้แต่ละชั้นเรียน แต่ลำพังการมีแบบเรียนยังไม่อาจเรียกว่าเป็น “หลักสูตร” ได้อย่างแท้จริง ดังที่พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่ พระราชปัญญาเมธี ได้กล่าวไว้ว่า “แบบเรียนยังไม่เป็นหลักสูตร ไม่มีชั่วโมงการบรรยาย ไม่มีการวัดผล” (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), สัมภาษณ์, อ้างในคณินนิตย จันทบุตร, 2544, หน้า24) ตามทัศนะของพระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) หลักสูตรที่มีแค่หนังสือหรือแบบเรียนยังไม่ใช่หลักสูตร เพราะยังขาดองค์ประกอบสำคัญอื่น ๆ เช่น เวลาเรียน การวัดผลและประเมินผล

หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่ใช้อยู่ในปัจจุบันจึงขาดความสมบูรณ์อย่างหลักสูตรสมัยใหม่ควรมี และในส่วนที่มีอยู่ก็ยังไม่มีความล้าสมัยหรือไม่เหมาะสมดังจะนำมากล่าวในปัญหาข้อต่อ ๆ ไป

3.4.5 หลักสูตรมีเนื้อหาหรือรายวิชาและการเรียนการสอนที่ไม่เหมาะสมหรือไม่ทันสมัย

นอกจากหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจะขาดองค์ประกอบที่ควรมีแล้ว หลักสูตรยังมีปัญหาเรื่องเนื้อหาหรือรายวิชาที่มีปริมาณมากจนทำให้ต้องเน้นแต่ความจำและความเข้าใจในแง่ของภาษาอย่างเดียว ขาดการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์หรือการอธิบายพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก และขาดการนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิจัยคำสอนในพระไตรปิฎก กล่าวคือ นักศึกษาไม่ได้รับการฝึกฝนในการคิดเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับเนื้อหาหรือคำสอนทางพระพุทธศาสนา นักศึกษาจึงมีความรู้เกี่ยวกับภาษาแต่ไม่มีความรู้ที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับคำสอนทางพระพุทธศาสนา แม้เนื้อหาที่ศึกษาจะเป็นคำอธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็ตาม สอดคล้องกับความเห็นของพระมหาศรี ดิกขิโน ที่ว่า “การศึกษาภาษาบาลีมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีความเข้าใจภาษาบาลีอันเป็นพุทธพจน์ แต่ไม่ได้เน้นความเป็นปราชญ์หรือความเป็นผู้คงแก่เรียน ดังนั้น แม้จะศึกษาถึงเปรียญธรรม 9 ประโยค ก็ไม่ได้มีเป้าหมายอื่นนอกจากให้มีความรู้บาลีเท่านั้น” (พระมหาศรี ดิกขิโน, สัมภาษณ์, อ้างในคณินนิตย จันทบุตร, 2544, หน้า 24) และความเห็นของสุรินทร์ การะนนท์ ที่ว่า “หลักสูตรการสอนภาษาบาลี มีจุดอ่อนที่มุ่งแต่ศึกษาอักขรวิธีบาลีไวยากรณ์ แปลบาลีเป็นไทย แปลไทยเป็นบาลี ไม่ได้ฝึกการค้นคว้าวิเคราะห์วิจารณ์ เน้นความจำเป็นสำคัญ” (สุรินทร์ การะนนท์, สัมภาษณ์, อ้างในคณินนิตย จันทบุตร, 2544,

หน้า 24) อีกทั้งรายวิชาที่ศึกษาก็มีแต่ที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์รุ่นอรรถกถา ไม่มีรายวิชาที่ศึกษาพระไตรปิฎกโดยตรง

ปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งของหลักสูตร คือ เนื้อหาที่ศึกษามีปริมาณมากเกินไป ไม่เหมาะสมกับเวลาเรียน ทำให้การเรียนการสอนไม่สามารถฝึกทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์โดยเฉพาะเกี่ยวกับเนื้อหาหรือคำสอนซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 1 ก็เห็นไปในทำนองเดียวกันว่า

นอกจากนี้ อาจารย์สอนยังไม่ได้อธิบายพุทธพจน์จากพระไตรปิฎกโดยตรง เพราะลำพังแค่สอนเนื้อหาในแต่ละชั้นก็เกือบจะไม่ทันเวลา เนื่องจากเนื้อหาเยอะเกินไป. . .เมื่อต้องเน้นการเรียนด้านภาษาคือการแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยจึงทำให้การเรียนการสอนเน้นแต่การแปลและการจำ การวิเคราะห์จึงไม่ค่อยมีหรือมีน้อยมาก (ผู้ให้ข้อมูล 1, สัมภาษณ์)

3.4.6 หนังสือหรือแบบเรียนในหลักสูตรไม่ทันสมัย

ปัญหาปริมาณของเนื้อหาวิชาที่มากเกินไปนั้นเกี่ยวเนื่องกับปัญหาหรือจุดอ่อนอีกประการหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือ ความล้าสมัยของหนังสือหรือแบบเรียนที่กำหนดไว้ในหลักสูตร เนื่องจากหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ยังคงต้องใช้แบบเรียนตามที่มีมาในอดีต ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูชินติวิโรภาส (บุญรอด) (2555, บทคัดย่อ) ที่วิจัยเรื่อง การจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เขตยานนาวา-สาทรและบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร พบว่าด้านหลักสูตร ข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ หนังสือแบบเรียนภาษาบาลีไม่ได้รับการปรับปรุงมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

หนังสือหรือแบบเรียนในหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีไม่ทันสมัยเพราะยังใช้คัมภีร์รุ่นอรรถกถาเล่มเดิมๆ ในการศึกษาโดยแทบไม่เปลี่ยนแปลงเลย ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า หนังสืออรรถกถาธรรมบทมีอายุนับพันปีแต่ก็ใช้เป็นแบบเรียนมาอย่างยาวนานจนถึงทุกวันนี้ (ผู้ให้ข้อมูล 1, สัมภาษณ์) แม้ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากจะเห็นว่า คัมภีร์รุ่นอรรถกถายังควรใช้ในการเรียนการสอนต่อไป เพราะช่วยให้เข้าใจพระไตรปิฎกและง่ายกว่าพระไตรปิฎก แต่ก็ควรมีคู่มือหรือหนังสืออื่นที่ทันสมัยมาประกอบการศึกษาด้วย (ผู้ให้ข้อมูล 1, ผู้ให้ข้อมูล 2, ผู้ให้ข้อมูล 3, สัมภาษณ์) สอดคล้องกับความเห็นของพระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) ที่ว่า “ตัวแบบเรียนเก่ามาก 70-80 ปี ไม่ได้ปรับปรุงแก้ไข แบบเรียนยังไม่เป็นหลักสูตร ไม่มีชั่วโมงการบรรยาย ไม่มี การวัดผล ดังนั้น แม้พุทธธรรมจะไม่ล้าสมัยก็จริง แต่วิธีการนำไปสู่คนรุ่นใหม่ต้องนำเสนอแบบใหม่” (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), สัมภาษณ์, อ่างในคณินันต์ จันทบุตร, 2544, หน้า 24) และความเห็นของสุรินทร์ การะนนท์ ที่ว่า “ความเก่าแก่ของหลักสูตรที่ไม่ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย ก่อให้เกิดความล้าหลังจนไม่สามารถสู้กับวิทยาการปัจจุบัน ยังผลให้ความรู้ที่เรียนมาอย่างยากลำบาก กลายเป็นเรื่องสูญเปล่าและไร้ค่า ไม่สามารถนำไปใช้สอบให้เป็นประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่าหรือถ่ายทอดแก่เยาวชนรุ่นหลังได้ (สุรินทร์ การะนนท์, สัมภาษณ์, อ่างในคณินันต์ จันทบุตร, 2544, หน้า 24)

ปัญหาหนังสือหรือแบบเรียนในหลักสูตรไม่ทันสมัยไม่ได้หมายความว่า คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เป็นเอกสารโบราณเลยไม่ทันสมัย เพราะการศึกษาภาษาบาลีที่ใช้บันทึกคำสอนและเรื่องราวต่างๆ ของพระพุทธศาสนา ก็ต้องใช้คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เป็นของเก่าแก่ด้วย แต่หมายถึง การปรับเปลี่ยนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแบบเรียนและอาจเพิ่มหนังสือหรือแบบเรียนสมัยใหม่เพิ่มเข้ามาเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอน

3.4.7 นักศึกษาขาดคุณสมบัติหรือความพร้อมในการศึกษา

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งของหลักสูตร ก็คือ นักศึกษาไม่มีความพร้อมในการศึกษา เช่น ความรู้ด้านภาษาไทยอ่อน ความสามารถด้านเขาวรรณปัญญาน้อย ขาดแรงจูงใจหรือศรัทธา ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีระบบคัดกรองนักศึกษา ทำให้ไม่ได้นักศึกษาที่มีความพร้อมในการศึกษา เช่น นักศึกษาไม่ได้ผ่านการสอบเข้าเรียน เพื่อคัดกรองผู้ที่มีความสามารถเรียนได้และมีศรัทธาในการเรียน และนักศึกษาลดจำนวนลงจนไม่สามารถคัดกรองได้ ดังที่บางวัดแต่เดิมมีระบบการคัดกรองนักศึกษา แต่ปัจจุบันไม่มีคนให้คัดกรองเลย เพราะมาเรียนกันน้อย (ผู้ให้ข้อมูล 1, ผู้ให้ข้อมูล 2, ผู้ให้ข้อมูล 4, สัมภาษณ์)

เมื่อไม่มีระบบการคัดกรองหรือไม่มีนักศึกษาให้คัดกรอง นักศึกษาที่เข้ามาเรียนในหลักสูตรจึงมีจำนวนไม่น้อยที่ด้อยคุณภาพ เช่น ความรู้ภาษาไทยอยู่ในระดับต่ำ (ผู้ให้ข้อมูล 1, สัมภาษณ์) ทำให้นักเรียนส่วนมากต้องเรียนภาษาไทยใหม่หมดเลย (ผู้ให้ข้อมูล 2, สัมภาษณ์) ทั้งนี้ เนื่องจากการเรียนของนักศึกษาก่อนบวชในระดับประถมศึกษาด้อยคุณภาพ (ผู้ให้ข้อมูล 3, สัมภาษณ์)

นอกจากนั้น นักศึกษาจำนวนไม่น้อยที่มีเขาวรรณปัญญาและความสนใจในการศึกษาน้อยทำให้ไม่สามารถเรียนภาษาบาลีได้ จนต้องมีการสอนเสริม ซึ่งถ้าสอนเสริมแล้ว ก็ยังไม่ไหว ก็ต้องให้ไปเรียนสายสามัญแทน (ผู้ให้ข้อมูล 4, สัมภาษณ์)

3.4.7 การวัดและประเมินผลการศึกษาไม่ได้มาตรฐาน

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีก็คือ การวัดและประเมินผลด้อยประสิทธิภาพหรือไม่ได้มาตรฐาน เนื่องจากการวัดและประเมินผลเป็นการสอบข้อเขียนปีละครั้งโดยหน่วยงานเดียวคือกองบาลีสนามหลวง ไม่ใช่วิธีการสมัยใหม่ที่มีประสิทธิภาพมากกว่า เพราะวิธีการสมัยใหม่มีการวัดและประเมินผลเป็นระยะด้วยวิธีการที่หลากหลาย ผลการประเมินที่ออกมามีแค่ผ่านหรือไม่ผ่าน หรือถ้ามองที่วิธีการตรวจซึ่งใช้เกณฑ์สอบผ่านเป็น 2-3 ให้ ในทุกวิชา ไม่ใช่ระบบการประเมินผลเป็นเกรดอย่างการศึกษาสมัยใหม่

ปัจจุบันการวัดและประเมินผลการศึกษาของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังใช้วิธีการเดิมที่ใช้มานานหลายสิบปีมีเปลี่ยนแปลงบ้างเพียงเล็กน้อย เช่น สอบวัดผลเพียงปีละครั้ง เพียงแต่ปัจจุบันมีการให้สอบซ่อมได้อีก 1 ครั้ง เฉพาะประโยค 1-2 ถึงประโยค ป.ธ.5 ซึ่งการสอบวัดผลเพียงอย่างเดียวและครั้งเดียว

ในแต่ละปีเป็นวิธีการวัดและประเมินผลที่ไม่ได้มาตรฐานสากล (ผู้ให้ข้อมูล 3, สัมภาษณ์) แม้จะมองในมุมบวกได้ว่า การสอบปีละหนึ่งครั้งทำให้นักศึกษาไม่ประมาท ต้องขยันต่อเนื่อง (ผู้ให้ข้อมูล 3, สัมภาษณ์) สอดคล้องกับผลการวิจัยของคณิงนิตย์ จันทบุตร ที่พบว่า การศึกษาของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังมีการวัดผลและประเมินผลซ้ำหลัง เดิมใช้วิธีแยกวัดคนละวิชา เมื่อตักวิชาใดวิชาหนึ่งแม้วิชาอื่นจะสอบได้ดีอย่างไรถือเป็นตกหมด ปีต่อมาก็สอบใหม่ทุกวิชา การให้คะแนนก็ใช้วิธีลบ คือทำผิดก็หักคะแนนออก ครบเกณฑ์กำหนดก็ตัด ข้อสอบแต่ละวิชามี “เฉลย” เป็นตัวอย่างไว้ให้ดู แต่กรรมการที่ไม่เชี่ยวชาญ ก็ยึดตามเฉลย ผู้เข้าสอบทำต่างไปนิดหน่อยแม้จะถูกต้องตามหลักภาษาก็มักไม่ให้ แต่ละปีจึงมีผู้สอบตกจำนวนมาก ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงวิธีวัดและประเมินผลบ้าง แต่จำนวนผู้สอบตกยังมากเช่นเดิม (คณิงนิตย์ จันทบุตร, 2544, 24)

แม้วิธีการที่ใช้อยู่ในปัจจุบันจะทำให้กองบาลีสนามหลวงสามารถควบคุมให้การวัดผลของนักศึกษาทั้งประเทศอยู่ในมาตรฐานเดียวกันก็ตาม แต่โดยทั่วไปถือว่าเป็นวิธีการที่ด้อยประสิทธิภาพ เพราะการวัดผลด้วยการสอบเพียงครั้งเดียวไม่สามารถประเมินคุณภาพของนักศึกษาได้อย่างน่าเชื่อถือ กล่าวอีกอย่างคือไม่สามารถจำแนกคนที่เก่งออกจากคนที่ไม่เก่งได้ เนื่องจากนักศึกษบางคนไม่เก่งแต่อาจเก่งข้อสอบหรือดูตรงที่ออกข้อสอบเลยสอบได้ ในขณะที่นักศึกษาที่เก่งอาจทำข้อสอบผิดพลาดเลยสอบไม่ได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า “พระภิกษุสามเณรบางรูปเก่งข้อสอบถูก สอบผ่าน แต่ไม่ชำนาญและสอนไม่ได้” (ผู้ให้ข้อมูล 4, สัมภาษณ์) วิธีการวัดผลดังกล่าวจึงด้อยประสิทธิภาพ

นอกจากนั้น การสอบวัดผลดังกล่าวยังเน้นความจำและความเข้าใจเป็นหลัก ไม่ได้ประเมินด้านความสามารถในการวิเคราะห์วิพากษ์ ทำให้นักศึกษาไม่มีความสามารถด้านการวิเคราะห์ (ผู้ให้ข้อมูล 3, สัมภาษณ์) ซึ่งการขาดความสามารถด้านการวิเคราะห์วิพากษ์ทำให้นักศึกษาไม่สามารถเรียนรู้ด้วยตัวเอง รวมทั้งเรียนรู้ศาสตร์สาขาวิชาอื่น ๆ ได้อย่างมีคุณภาพ เพราะความสามารถในการวิเคราะห์วิพากษ์เป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาค้นคว้าเรียนรู้ด้วยตัวเองและเรียนรู้ศาสตร์หรือวิชาการต่าง ๆ อีกทั้งยังช่วยให้เข้าใจเนื้อหา คือหลักธรรมที่ศึกษาด้วย

ดังนั้น การวัดและประเมินผลการศึกษาดังกล่าวทำให้ไม่สามารถประเมินความสามารถที่แท้จริงของนักศึกษาได้ ซึ่งส่งผลให้ได้ผลผลิตที่ไม่มีคุณภาพ และการสอบที่เน้นความจำความเข้าใจยังทำให้นักศึกษาขาดทักษะหรือความสามารถด้านการวิเคราะห์วิพากษ์ รวมถึงไม่มีความเข้าใจหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง

3.4.8 ความไม่พร้อมของผู้บริหารคณะสงฆ์ ผู้ใช้หลักสูตร และทุนทรัพย์

ปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมามีความสัมพันธ์กับปัญหาเรื่องความไม่พร้อมของผู้บริหารคณะสงฆ์ ผู้ใช้หลักสูตร และทุนทรัพย์ หรือกล่าวอีกอย่างคือ มีอุปสรรคด้านผู้บริหารคณะสงฆ์ ผู้ใช้หลักสูตร และทุนทรัพย์ ทำให้ไม่สามารถพัฒนาหลักสูตรรวมทั้งบริหารและจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตามความเห็นของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ ผู้บริหารคณะสงฆ์ ผู้ใช้หลักสูตร และทุนทรัพย์ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร เพราะผู้บริหารคณะสงฆ์และผู้ให้หลักสูตรส่วนใหญ่ยังมีแนวคิดแบบอนุรักษ์นิยมหรือที่อาจเรียกได้ว่า “หัวโบราณ” (ผู้ให้ข้อมูล 3, สัมภาษณ์) ทำให้ไม่คิดจะปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพมากขึ้น ส่วนเรื่องทุนทรัพย์ก็เป็นอุปสรรคสำคัญสำหรับบางวัดที่ไม่ค่อยมีรายได้ ทำให้ไม่มีเงินที่จะนำมาใช้จ่ายในด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับการบริหารหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน ซึ่งมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการเรียนการสอนอย่างมาก

จากการที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงประเด็นปัญหาหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบันนั้นทำให้เห็นสาเหตุหรือเหตุผลที่หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีไม่เกิดการพัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้นและสอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปเท่าที่ควร สอดคล้องกับพระมหาธีรสุข ธรรมสาโร (อุปัชฌาย์) (2555, หน้า 144) ที่กล่าวไว้ในงานวิจัยว่า เนื้อหาของหลักสูตรมีมากเกินไปและซ้ำซ้อนกัน ทำให้ความเข้าใจได้ยาก ไม่เหมาะสมกับผู้เรียนในปัจจุบัน หลักสูตรขาดการปรับปรุงแก้ไขให้ทันสมัย เป็นหลักสูตรเดิมที่เรียนกันมาแต่โบราณ การเรียนเน้นการท่องจำมากกว่าการคิดวิเคราะห์ จึงทำให้ผู้เรียนนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันได้น้อย ซึ่งผู้วิจัยพอจะวิเคราะห์ได้ว่า หลักสูตรเกิดขึ้นในสมัยก่อนที่การศึกษายังไม่เจริญมากอย่างในปัจจุบัน และเมื่อเวลาผ่านไป ก็ไม่ได้รับการปรับปรุงหรือพัฒนาเท่าที่ควร ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 5 ที่เห็นว่า ผู้บริหารสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นเก่า ตนเองชอบแบบไหนก็สอนแบบนั้น คนรุ่นเก่าจะค่อนข้างมีลักษณะอนุรักษ์นิยมเกินไปอีกทั้งทางคณะสงฆ์ไม่ยอมให้ปรับปรุงตำราหรือหลักสูตรให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาที่มหาวิทยาลัยทั่วไปนิยมใช้จัดการเรียนการสอนกัน อีกทั้งทางคณะสงฆ์ไม่มีคนเรียนจบการจัดทำหลักสูตรโดยตรง (ผู้ให้ข้อมูล 5, สัมภาษณ์)

ดังนั้น หากกล่าวเฉพาะปัญหาด้านหลักสูตรการเรียนการสอนภาษาบาลีในปัจจุบัน ก็อาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรมีลักษณะที่เป็นจุดอ่อน ประกอบกับผู้บริหารการศึกษาคณะสงฆ์มีความเห็นและค่านิยมแบบอนุรักษ์นิยม ไม่ค่อยเห็นด้วยกับการปรับเปลี่ยนหลักสูตรให้ต่างจากเดิมมากเกินไป หลักสูตรจึงไม่ได้รับการพัฒนาให้ทันสมัยมากขึ้นอย่างเท่าที่ควรจะเป็น

กล่าวโดยสรุป หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในภาพรวมจึงยังมีปัญหาหลายอย่างที่ควรแก้ไขหรือปรับปรุง ดังผลการวิจัยของพระมหาสมใจ ธนิสฺสโร (ประเสริฐนุช) (2554 , บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ด้านหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า หลักสูตรยังไม่ได้มีคุณภาพดีอย่างที่ควรจะเป็น

แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

จากการอภิปรายเรื่องหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่และปัญหาของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่ผ่านมา นั้น ทำให้ทราบว่าปัญหาหลักสูตรอยู่ที่ขาดองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ควรมี เช่น วัตถุประสงค์และคำอธิบายรายวิชา นอกจากนี้ ยังมีปัญหาอื่น ๆ เช่น การบริหารไม่ได้มาตรฐาน การสอบของชั้นประโยค ป.ธ. 6 - 9 มีการสอบครั้งเดียวและไม่มีการสอบแก้ตัวเหมือนประโยค 1-2 ถึงประโยค ป.ธ.5 เมื่อสอบผ่านแล้วก็ไม่มีใบแสดงผลการเรียน (transcript) ทำให้มีปัญหาในการเข้าศึกษาต่อและการสมัครเข้าทำงาน เนื้อหาที่เน้นความรู้ด้านภาษามากกว่าเนื้อหาหลักธรรม เนื้อหาการเรียนมากเกินไป ไม่มีการสอนเชิงวิเคราะห์ กิจกรรมการเรียนการสอนไม่มี หรือถ้ามีก็น้อยมาก ที่สำคัญสุดคือมีอาชีพรองรับน้อยมาก ดังนั้นในบทนี้ผู้วิจัยจะได้อภิปรายถึงแนวทางการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ จากนั้นจะได้เสนอรูปแบบของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับการปรับปรุงโครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และเสนอกลยุทธ์สนับสนุนการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงในยุคปัจจุบัน รวมทั้งแนวคิดจากการระดมสมอง (Brain Storming) ของผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและด้านการศึกษาด้วย ดังมีเนื้อหารายละเอียดต่อไปนี้

4.1 แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการระดมสมองของผู้ทรงคุณวุฒิ แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่เหมาะสมสำหรับการแก้ปัญหาที่กล่าวมาแล้วมีประเด็นสำคัญที่อาจแบ่งเป็นด้านต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

4.1.1.ด้านจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

1) ควรให้นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับภาษาบาลี และเนื้อหาโดยเฉพาะคำสอนในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ไม่ใช่มีแต่ความรู้ด้านภาษา จากข้อมูลการสัมภาษณ์และข้อมูลจากงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น ส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่าควรปรับหลักสูตรการเรียนการสอนเพราะส่วนใหญ่เน้นแต่ให้ท่องจำในแง่ของภาษาอย่างเดียวส่งผลให้ผู้เรียนขาดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาทางพระพุทธศาสนา จุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงควรมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาโดยเฉพาะคำสอนทางพระพุทธศาสนาใน

คัมภีร์ที่ศึกษาด้วย (ผู้ให้ข้อมูล 1, ผู้ให้ข้อมูล 2, ผู้ให้ข้อมูล 3, ผู้ให้ข้อมูล 5, สัมภาษณ์) ดังจะเห็นได้จาก พ.ร.บ.การศึกษา พระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 ที่ให้คำนิยามการศึกษาพระปริยัติธรรมไว้ว่า หมายถึง การศึกษาหลักสูตรทาง พระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก (พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562, เล่ม 136 ตอนที่ 50 ก หน้า 12) นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของ พระมหาศรวุฒิ สิริวณโณ (2557, หน้า 162) ที่ทำวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในด้านหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.47

ดังนั้น จุดมุ่งหมายของหลักสูตรจึงควรเน้นให้นักศึกษาบรรลุเป้าหมายและก่อให้เกิดองค์ความรู้ความเข้าใจทั้ง ในแง่มิติของภาษาและมิติของเนื้อหาการสอนในพระไตรปิฎกด้วย

2) **ควรให้นักศึกษามีความคิดเชิงวิเคราะห์ มีความสามารถในการวิเคราะห์วิพากษ์เกี่ยวกับคำสอนหรือ ความรู้ด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา** จากปัญหาผู้เรียนภาษาบาลีขาดทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์วิพากษ์ และขาดความรู้ที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับคำสอนทางพระพุทธศาสนา จึงควรปรับปรุงจุดมุ่งหมายของหลักสูตรให้ผู้เรียนมีความคิด เชิงวิเคราะห์สามารถวิพากษ์เพื่อให้เกิดความรู้ที่ลึกซึ้งและถูกต้อง (ผู้ให้ข้อมูล 1-5, สัมภาษณ์) ซึ่งสอดคล้องกับ พ.ร.บ. การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 ที่กล่าวไว้ในมาตรา 17 ว่าด้วยสถานศึกษาพระปริยัติธรรมต้องมุ่งปลูกฝังให้ ผู้เรียนมีคุณลักษณะต่างๆ เช่น ข้อที่ 2 ผู้เรียนจะต้องมีความรู้และทักษะในวิชาการทางพระพุทธศาสนา (พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ.2562, เล่ม 136 ตอนที่ 50 ก หน้า 17) ดังนั้นหากดูเจตนารมณ์ของ พ.ร.บ.ฉบับนี้จึงตีความได้ว่าหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีควรปรับปรุงเพิ่มเติมความรู้ทางวิชาการด้านอื่นๆ และ ทักษะด้านต่าง ๆ มีการคิดเชิงวิเคราะห์วิพากษ์เป็นต้น เข้ามาเพื่อให้สอดคล้องกับพ.ร.บ.ดังกล่าว สอดคล้องกับ ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อเสนอแนะว่าควรให้มีวิชาด้านสังคมวัฒนธรรมและประเพณีด้วยจะได้เรียนรู้ตลอดทั้ง วิเคราะห์ถึงรากเหง้าของการกำเนิดพระพุทธศาสนาตลอดถึงการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1, สัมภาษณ์)

ดังนั้น หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงควรกำหนดแนวทางการเรียนในแต่ละรายวิชาออกมาเป็น วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมหรือกำหนดผลการเรียนรู้ (Learning Outcome) ไว้ในหลักสูตรเหมือนหลักสูตรสมัยใหม่ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะหลายๆ ด้าน เช่น ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรู้ ด้านปัญญา ด้านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และทักษะการวิพากษ์ กำหนดให้ผู้สอนทำแผนการสอนในแต่ละรายวิชาคล้ายกับกรอบมาตรฐานคุณวุฒิ ระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (มคอ.) 3 ของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยกำหนดวัตถุประสงค์รายวิชาที่เรียง ตามลำดับ กล่าวคือ ด้านความรู้ ความเข้าใจ การนำไปประยุกต์ใช้ และตระหนักถึงความสำคัญของรายวิชาที่ตอบโจทย์ ทั้งในแง่การวิเคราะห์เชิงภาษาและเนื้อหาควบคู่กันไปทุกชั้นประโยค นอกจากนี้ หากกำหนดในแต่ละรายวิชาให้อยู่ใน กรอบของมาตรฐานคุณวุฒิการศึกษาแห่งชาติ 5 ด้าน ก็จะชัดเจนมากยิ่งขึ้น

4.1.2 ด้านเนื้อหาหรือรายวิชาที่ศึกษา

1) **สำนวนภาษาที่ใช้ในการแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยควรปรับปรุงให้มีความทันสมัยมากขึ้น และหากแปลได้หลายสำนวน ก็จะมีดี** ผู้ให้ข้อมูลบางท่านเห็นว่า สำนวนภาษาไทยที่ใช้ในการแปลภาษาบาลีนั้นเป็นภาษาที่คนทั่วไปเข้าใจยากโดยเฉพาะการแปลโดยพยัญชนะที่แปลรักษาความหมายในเชิงนิรุกติศาสตร์ของศัพท์ภาษาบาลี เพื่อให้ผู้เรียนเห็นลักษณะทางไวยากรณ์ภาษาบาลีของศัพท์นั้นๆ สำนวนภาษาไทยที่ใช้ในการแปลจึงควรปรับปรุงให้เข้าใจง่ายขึ้นหรือทันสมัยมากขึ้น ยิ่งถ้าสามารถแปลได้หลายสำนวน ก็จะมีดี เพราะจะช่วยเพิ่มความเข้าใจและพัฒนาความรู้ด้านภาษาไทยไปด้วย (ผู้ให้ข้อมูล 3, สัมภาษณ์) สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านที่ว่า ควรมีการแปลพระไตรปิฎกควบคู่การเรียนไปด้วย เพื่อจะได้สำนวนแปลพระไตรปิฎกทันสมัยยิ่งขึ้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4, สัมภาษณ์)

ดังนั้น แนวทางปรับปรุงหลักสูตรควรกำหนดให้ผู้สอนใช้สำนวนการแปลโดยกำหนดใช้ภาษาไทยร่วมสมัยหรือภาษาอันเป็นที่นิยมในปัจจุบันเพื่อให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เข้าถึงภาษามากกว่าภาษารุ่นเก่า แม้ในปัจจุบันจะมีการแปลภาษาบาลีทั้งในเชิงอรรถและพยัญชนะแต่ก็ยังมีลักษณะของภาษารุ่นเก่าอยู่ซึ่งถือว่ายังไม่ได้รับการปรับปรุงเท่าที่ควร อย่างน้อยควรปรับปรุงบางคำหรือบางสำนวนให้ทันสมัยมากขึ้น เช่น คำบาลีว่า “หิ” ในการแปลโดยพยัญชนะ บางแห่งแปลว่า “จริงอยู่” อาจแปลใหม่เป็น “ที่จริง” หรือ คำว่า “จะป่วยกล่าวไปใย” ซึ่งเป็นคำแปลของคำบาลีว่า “ปเคว” และ “กิมงคฺ ปน” ในการแปลโดยอรรถ อาจเพิ่มสำนวนแปลอีกอย่างหนึ่ง คือ “ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึง” ที่จะทันสมัยและเข้าใจง่ายกว่า ซึ่งจะสอดคล้องกับพ.ร.บ.การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 มาตรา 22 (2) ที่กำหนดให้ชั้นเปรียญธรรมสามประโยค เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562, เล่ม 136 ตอนที่ 50 ก หน้า 18) ซึ่งแสดงนัยว่าผู้เรียนจะต้องศึกษาฝึกฝนเพิ่มเติมความรู้ด้านภาษาไทยยุคปัจจุบันอยู่แล้วจึงจะมีความรู้ความสามารถเรียนต่อในระดับปริญญาตรีได้ มิฉะนั้นเวลาเทียบโอนเพื่อศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีในสถาบันการศึกษาต่างๆ อาจเป็นปัญหาสำหรับผู้เรียน

2) **ควรลดเนื้อหาในหลักสูตรเดิมให้น้อยลง และเพิ่มเนื้อหาในรายวิชาอื่น** เนื่องจากตามทัศนะของผู้ให้ข้อมูล ผู้ทรงคุณวุฒิ และข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ส่วนมากเห็นว่า เนื้อหาในหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีจำนวนมาก หากต้องการให้ผู้เรียนได้ศึกษารายวิชาอื่น ๆ ด้วย ก็ควรลดเนื้อหาในหลักสูตรที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน เช่น ลดจำนวนหนังสืออรรถกถาธรรมบทในหลักสูตรประโยค 1-2 จาก 4 เล่ม/ภาค เหลือ 2 เล่ม/ภาค แล้วเพิ่มเนื้อหาวิชาอื่นเข้ามา ผู้ให้ข้อมูลบางท่านเห็นว่า ประโยค 1-2 ให้เหลือหนังสือเพียง 2 เล่มก็พอแล้ว จากนั้นก็จัดทำหลักสูตรตามลำดับโดยเรียงเนื้อหาจากสั้นไปหายาวหรือจากง่ายไปหายาก (ผู้ให้ข้อมูล 2, สัมภาษณ์)

ในประเด็นนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านได้ให้ข้อเสนอแนะว่า หลักสูตรประโยค 1-2 และ ป.ธ.3 ควรกำหนดออกมาเป็นหน่วยกิตให้ชัดเจนและสอดคล้องกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ในระดับมัธยมต้น (ผู้ทรงคุณวุฒิที่ 1, สัมภาษณ์) และ

ผู้ทรงคุณวุฒิอีกท่านให้ข้อเสนอแนะว่า ควรเขียนคำอธิบายรายวิชาให้ชัดเจนโดยไม่ต้องใส่วิชาเรียนมากเกินไป ควรแบ่งเป็นหมวดรายวิชาต่างๆ เช่น 1.หมวดวิชาพื้นฐาน 2.หมวดวิชาเอก และ 3.หมวดวิชาเลือก และวิชาแกนควรแบ่งออกเป็นช่วงชั้นให้ชัดเจน นอกจากนี้วิชาบังคับ ควรมีวิชาแปลมคอเป็นอังกฤษ แปลอังกฤษเป็นมคอ และวิชาค้นคว้าอิสระ ตลอดถึงการแต่งภาษาอังกฤษ (ผู้ทรงคุณวุฒิที่ 3, ผู้ทรงคุณวุฒิที่ 4, สัมภาษณ์) ซึ่งเกี่ยวกับรายวิชาที่ควรเพิ่มเข้ามาในหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านมีทั้งความเห็นที่เหมือนกันและต่างกัน ซึ่งแต่ละความเห็นก็มีเหตุผลสนับสนุน อย่างไรก็ตาม ในระยะเริ่มแรกของการปรับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้มีรูปแบบเป็นหลักสูตรสมัยใหม่ คงต้องเลือกเพียงบางวิชาที่มีความสำคัญและมีความเป็นไปได้มากที่สุดมาใส่ไว้ในหลักสูตรเพื่อให้การขับเคลื่อนหลักสูตรมีความเป็นไปได้จริง

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของคณินนิตย์ จันทบุตร (2543 หน้า 37) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรปรับหลักสูตรให้สั้นและเป็นมาตรฐานเช่นมาตรฐานสากลอื่นๆ เพื่อความสะดวกในการเรียนการสอน เพราะหลักสูตรเดิม ผู้เรียนต้องใช้เวลาเรียนกว่าจะศึกษาจนจบเปรียญ 9 ประโยค นอกจากนี้ควรเพิ่มเนื้อหาทางวิชาการด้านอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและการทำงานของคณะสงฆ์เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมืองปัจจุบัน เช่น วิชาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิชาการวิจัยธรรม เพื่อให้เนื้อหาหลักสูตรทันต่อสถานการณ์ในปัจจุบัน ให้พระสงฆ์มีความรู้เท่าทันและสามารถที่จะนำความรู้ทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าใจ มองเห็นคุณค่าและใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน ประเทศชาติ ซึ่งสอดคล้องกับพ.ร.บ.การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ.2562 มาตรา 17 (7) ที่ว่าให้สถานศึกษาพระปริยัติธรรมต้องมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีลักษณะมีความคิดสร้างสรรค์ และส่งเสริมสนับสนุนแนวทางการปฏิบัติให้เกิดความเจริญแก่ชุมชน สังคม และพระพุทธศาสนา (พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562, เล่ม 136 ตอนที่ 50 ก หน้า 17)

ยิ่งไปกว่านั้น ควรเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับวิชาการตีความเพื่อจะได้มีประโยชน์ต่อการเรียนและทำให้ผู้เรียนเกิดความลึกซึ้งแตกฉานในหลักธรรมจากพระไตรปิฎก สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านเสนอว่า “ควรจัดระบบเนื้อหาใหม่ ชั้นเรียนระดับต้นอาจใช้อรรถกถาที่เน้นความจำ แต่ในระดับกลางและระดับสูงควรใช้ระบบแปลด้วยวิเคราะห์หรือการตีความประกอบด้วย” (ผู้ให้ข้อมูล 2, สัมภาษณ์)

อนึ่ง การเพิ่มเนื้อหาต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับการเรียนการสอนที่ให้ออนการวิเคราะห์ด้วย ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านยังได้เสนอว่า “เนื้อหากับการวิเคราะห์ต้องสมดุลกัน อย่าให้มากเกินไปจนเรียนไม่ครบเนื้อหาที่แม่กองบาลีกำหนดไว้” (ผู้ให้ข้อมูล 3, สัมภาษณ์)

3) ควรเพิ่มรายวิชาที่ศึกษาพระไตรปิฎกโดยตรงหรือเรียนควบคู่กับอรรถกถา เนื่องจากหลักสูตรปัจจุบันหนังสือหรือแบบเรียนใช้แต่คัมภีร์อรรถกถา จึงควรเพิ่มรายวิชาที่ศึกษาพระไตรปิฎกโดยตรงหรือเรียนคู่กับอรรถกถา

ในประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นต่างกันเล็กน้อย โดยผู้ให้ข้อมูลบางท่านเห็นว่า ควรเพิ่มรายวิชาเกี่ยวกับพระไตรปิฎก แต่ไม่ควรเพิ่มในชั้นเรียนระดับต้น เพราะพระไตรปิฎกเข้าใจยาก ควรเรียนอรรถกถาก่อน (ผู้ให้ข้อมูล 2, ผู้ให้ข้อมูล 3, สัมภาษณ์) แต่ควรเพิ่มการเรียนพระไตรปิฎกในชั้นเรียนระดับกลางและระดับสูง คือ ประโยค ป.ธ.6-9 โดยให้เรียนอรรถกถาในชั้นเรียนระดับต้นก่อน (ผู้ให้ข้อมูล 5, สัมภาษณ์) แต่ผู้ให้ข้อมูลบางท่านเห็นว่า ควรจัดให้เรียนพระไตรปิฎกในทุก ระดับ เปรียญตรีควรเรียนพระสูตร เปรียญโทควรเรียนพระวินัย และเปรียญเอกควรเรียนพระอภิธรรม เพื่อให้ สอดคล้องกับคัมภีร์หรือหนังสือที่เรียน (ผู้ให้ข้อมูล 4, สัมภาษณ์) นอกจากนี้ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านยังให้ความเห็นว่า ควร ปรับลดเนื้อหาในหลักสูตรให้น้อยลงแต่ไม่ลดวิชา แล้วทบทวนดูเนื้อหาที่ซ้ำซ้อนกันว่าควรตัดเนื้อหาส่วนใดออกหรือนำมารวมกันและทำให้ทันสมัยยิ่งขึ้น และเพิ่มรายวิชาพระไตรปิฎกในลักษณะอ่านเอาความเพื่อเพิ่มความเข้าใจใน เนื้อหาให้มากขึ้นโดยผ่านกระบวนการเรียนแบบสมัยใหม่ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5, สัมภาษณ์)

ข้อเสนอของผู้ให้ข้อมูลและผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับการเพิ่มรายวิชาพระไตรปิฎกดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัย ของคณินันต์ย์ จันทบุตร (2543 หน้า 41) ที่เสนอว่าผู้เรียนน่าจะได้ศึกษาพระไตรปิฎกอย่างแตกฉาน ซึ่งถือเป็นเอกสาร ชั้นต้น เป็นพระพุทธรวณะของพระพุทธเจ้า แต่ส่วนใหญ่พระสงฆ์มักศึกษาเอกสารที่เขียนโดยอรรถกถาซึ่งถือเป็น เอกสารชั้นสอง ความลึกซึ้งในธรรมวินัยจึงลดน้อยลงอย่างน่าเสียดาย และในพ.ร.บ.การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 มาตรา 16 (1) ได้เขียนไว้ชัดเจนว่าการให้การศึกษาวិชาการทางพระพุทธศาสนาเพื่อความเป็นเลิศที่เปี่ยมด้วย ปัญญาพุทธธรรม (พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562, เล่ม 136 ตอนที่ 50 ก หน้า 17)

ดังนั้น หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตามเจตนารมณ์ของพ.ร.บ.ดังกล่าว ผู้เรียนจำเป็นต้องมีความรู้ในวิชาการ ทางพระพุทธศาสนาด้านอื่นๆ ด้วยจึงจะเกิดปัญญาพุทธธรรม อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความครอบคลุมทั้งเนื้อหาจาก พระไตรปิฎกและอรรถกถาจากการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จึงควรเพิ่มรายวิชาจากพระไตรปิฎกโดยคัดสรรมา กำหนดในหลักสูตรให้ครบทั้งสามปิฎก เช่น รายวิชาพระสูตรต้นตปิฎกควรแทรกในชั้นเรียนระดับต้น (ประโยค ป.ธ.3 - ประโยค ป.ธ. 5) รายวิชาพระวินัยปิฎกควรแทรกในชั้นเรียนระดับกลาง (ประโยค ป.ธ.6-7) รายวิชาพระอภิธรรมปิฎก ควรแทรกในชั้นเรียนระดับสูง (ประโยค ป.ธ. 8-9)

4.1.3. ด้านหนังสือหรือแบบเรียน

1) ควรคงหนังสือหรือแบบเรียนเดิมส่วนใหญ่ไว้ เช่น อรรถกถาธรรมบทยังควรคงไว้ ควรเพิ่มหนังสืออื่นๆ รวมทั้งหนังสือสมัยใหม่ให้สอดคล้องกับวิชาที่เรียนและช่วยส่งเสริมการเรียนการสอน ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ยัง ต้องการให้คงหนังสือแบบเรียนเดิมไว้แต่ให้ลดปริมาณลง เช่น ควรคงอรรถกถาธรรมบทไว้อย่าตัดออกไปมากนัก (ผู้ให้ ข้อมูล 1, ผู้ให้ข้อมูล 4, สัมภาษณ์) แต่ควรเพิ่มหนังสือหรือแบบเรียนรายวิชาอื่นๆ และแบบเรียนสมัยใหม่ที่สามารถเพิ่ม ประสิทธิภาพการเรียนการสอน ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านกล่าวว่า ควรหาหนังสือ ตำรา หรืองานวิจัยเกี่ยวกับบาลี สันสกฤตหรือระเบียบวิธีวิจัยทางภาษาประกอบด้วย (ผู้ให้ข้อมูล 3, สัมภาษณ์) สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาศร

วุฒิ สิริวัฒนโณ (2558 หน้า ข) ที่เสนอแนะว่าด้านสื่อการเรียนการสอน ควรจัดซื้อ จัดหา สื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย อย่างเพียงพอ สนับสนุนให้ผู้มีความรู้ความสามารถในการผลิตสื่อการสอนของวิชาแผนกนี้มีมากขึ้น มีการจัดอบรมครู สอนให้มีความรู้ความเข้าใจในการนำสื่อการเรียนการสอนมาใช้ให้เกิดประโยชน์เต็มที่ ในขณะที่คณิงนิตย์ จันทบุตร (2543 หน้า 38) ได้เสนอแนะเรื่องการปรับปรุงคุณภาพด้านการเรียนการสอนโดยกล่าวถึงหนังสือเรียนหรือสื่อการเรียน การสอนว่า “ควรจัดงบประมาณเพื่อผลิตเอกสารตำราเรียนหรืออุปกรณ์ด้านการเรียนการสอนให้มากขึ้น”

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าหนังสือเรียนแบบเดิม เช่น อรรถกถาธรรมบทนั้นยังคงใช้ได้เพราะให้ทั้งสาระด้านเนื้อหาและ ภาษารวมอยู่ในนั้น เพียงแต่หาหนังสือ ตำรา งานวิจัยต่างๆที่ช่วยส่งเสริมการเรียนด้านภาษาและการวิเคราะห์เพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความรู้และทักษะในวิชาการทางพระพุทธศาสนาในด้านอื่นๆ ที่นอกเหนือจากด้านภาษาเพียงอย่างเดียว

4.1.4. ด้านการเรียนการสอน

1) **การเรียนการสอนควรฝึกให้นักศึกษาได้คิดเชิงวิเคราะห์วิพากษ์โดยเฉพาะเกี่ยวกับเนื้อหาหรือคำสอนที่ ปรากฏในหนังสือที่เรียน เพื่อให้มีความแตกฉานในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย ของหลักสูตรที่ต้องการให้ผู้ศึกษามีความสามารถในการวิเคราะห์วิพากษ์ การเรียนการสอนจึงควรมีกิจกรรมการเรียน การสอนที่ส่งเสริมการคิดเชิงวิเคราะห์วิพากษ์ เช่น การให้ทำแบบฝึกหัดหรือการตั้งคำถามในลักษณะให้นักศึกษาคิดใน ชั้นเรียน สอดคล้องกับความเห็นของผู้ให้ข้อมูลทุกคนที่เห็นว่า ควรมีการสอนให้คิดวิเคราะห์ด้วย(ผู้ให้ข้อมูล 1,ผู้ให้ ข้อมูล 2, ผู้ให้ข้อมูล 3,ผู้ให้ข้อมูล 4, ผู้ให้ข้อมูล 5, สัมภาษณ์) แนวทางปรับปรุงด้านการเรียนการสอนดังกล่าว สอดคล้องกับผลการวิจัยของคณิงนิตย์ จันทบุตร (2544, หน้า 32) ที่พบว่า การปรับเปลี่ยนหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลีและนักธรรมควรสอดแทรกการวิเคราะห์วิจารณ์ธรรมในหลักสูตรการเรียนการสอน และสาเหตุสำคัญ ประการหนึ่งของปัญหาความเป็นเลิศทางวิชาการพระพุทธศาสนา คือ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-นักธรรมเน้น แต่ไม่รุดติศาสตร์ (Philology) เพียงด้านเดียว ไม่เน้นวิเคราะห์วิจารณ์ธรรมให้แตกฉาน ดังนั้น การเรียนการสอนที่จะ ช่วยแก้ปัญหาได้จึงต้องเพิ่มการวิเคราะห์วิพากษ์**

ในประเด็นเรื่องการเรียนการสอนที่ควรสอนให้นักศึกษาได้คิดเชิงวิเคราะห์วิพากษ์นี้ ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านยัง เสนอแนะว่าควรลดการท่องจำ แต่เพิ่มความเข้าใจให้มากโดยการนำเนื้อหาในพระไตรปิฎกในลักษณะที่เป็นพุทธสุภาษิต มาวิเคราะห์วิจารณ์เพื่อประยุกต์ใช้ในการเทศนาสั่งสอนหรือเผยแผ่ให้มากกว่านี้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4, สัมภาษณ์)

2) **การท่องจำยังมีความจำเป็น เพราะการท่องจำหลักไวยากรณ์มีความสำคัญต่อการเข้าใจภาษาบาลี แต่ ควรปรับลดการท่องจำให้น้อยลง เพิ่มการทำความเข้าใจและการคิดเชิงวิเคราะห์เข้ามาช่วย แม้จะให้เพิ่มการเรียน การสอนที่กระตุ้นการคิดเชิงวิเคราะห์วิพากษ์ แต่ไม่ได้หมายความว่า ให้ทิ้งการท่องจำ เนื่องจากการท่องจำก็ยังมี ความจำเป็นอยู่เช่นกัน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลทุกคนต่างก็เห็นว่า เราอาจปรับลดการท่องจำลง เพิ่มการวิเคราะห์ แต่การ ท่องจำก็ยังมีมีความจำเป็นสำหรับการเรียนภาษาบาลี เพราะต้องจำหลักไวยากรณ์ได้ถึงจะเข้าใจ (ผู้ให้ข้อมูล 1,ผู้ให้ข้อมูล ข้อมูล 2, ผู้ให้ข้อมูล 3,ผู้ให้ข้อมูล 4, ผู้ให้ข้อมูล 5, สัมภาษณ์)**

3) **ควรเพิ่มการใช้สื่อการเรียนการสอนหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอน จาก งานวิจัยของคณิงนิตย์ จันทบุตร (2544, หน้า 27) พบว่า ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี**

อย่างหนึ่งคือ ไม่มีการใช้อุปกรณ์การเรียนการสอน ส่วนมากใช้วิธีบรรยาย การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จึงควรปรับปรุงเรื่องการใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์หรือเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น การจัดบอร์ดการเรียนภาษาบาลี การทำรูปภาพกับศัพท์ในห้องเรียน (ผู้ให้ข้อมูล 2, สัมภาษณ์) รวมถึงการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอนภาษาบาลี การใช้ระบบการสืบค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ต

แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ความเห็นว่า ผู้สอนควรได้รับการอบรม กระบวนการสอน และการประยุกต์ใช้สื่อดิจิทัลเพื่อเพิ่มความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4, สัมภาษณ์)

4.1.5 ด้านการวัดผลและประเมินผล

1) **ควรนำวิธีการวัดผลและประเมินผลสมัยใหม่มาเป็นแนวทางในการปรับปรุงการวัดผลและประเมินผลในหลักสูตร** แนวทางปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การปรับปรุงวิธีการวัดและประเมินผล การวัดและประเมินผลควรใช้หลายวิธี เช่น การวัดผลหลายครั้ง การมีคะแนนระหว่างการเรียน (คะแนนเก็บ) และควรวัดทั้งความรู้ด้านภาษา เนื้อหา และความคิดเชิงวิเคราะห์และเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งในประเด็นการวัดผลและประเมินผลนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีความเห็นคล้ายกันว่าควรปรับปรุงทั้งหมด แม้ในปัจจุบันทางแม่กองบาลีสนามหลวงจะมีการปรับเปลี่ยนระบบการสอบวัดผลตั้งประโยค ประโยค 1-2 ถึง ประโยค ป.ธ.5 แล้วก็ตาม แต่ประโยค ป.ธ.6-9 ยังไม่มีการปรับเปลี่ยน ดังนั้น ผู้ให้ข้อมูลจึงเสนอว่าการวัดและประเมินผลไม่ควรใช้แค่ 2 ระบบ คือ ตกกับผ่าน เท่านั้น ควรมีระบบแบ่งหรือแจกแจงคะแนนเป็นเปอร์เซ็นต์คล้ายกับการศึกษาสากลทั่วไป เช่น มีคะแนนระหว่างภาค กับปลายภาค มีคะแนนเข้าชั้นเรียน มีคะแนนจากการทำรายงานค้นคว้าหลักสูตรจากพระไตรปิฎก การวัดและประเมินผลควรเก็บคะแนนปีละ 2 ครั้งไว้ (6 เดือน/ครั้ง) หากสอบไม่ผ่านก็ให้ค้นคว้าพระไตรปิฎกเพื่อเป็นการซ่อมวิชาที่ตก เมื่อสิ้นภาคการศึกษาก็ควรมีเกรดเฉลี่ยของแต่ละชั้นประโยคเพื่อจะได้กำหนดออกเป็น transcript เพื่อให้ไปศึกษาต่อได้ (ผู้ให้ข้อมูล 1, ผู้ให้ข้อมูล 2, ผู้ให้ข้อมูล 3, ผู้ให้ข้อมูล 4, ผู้ให้ข้อมูล 5, สัมภาษณ์)

นอกจากนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านยังให้ข้อเสนอแนะว่า ควรใช้ระบบการวัดและประเมินผลระหว่างเรียนเพื่อพัฒนาการเรียน โดยอาจแบ่งสัดส่วนของการวัดและประเมินผลในแต่ละภาคการศึกษาเป็น 30/70 หรือ 60/40 ซึ่งอาจกำหนดให้การได้คะแนนต่ำกว่า 50 เปอร์เซ็นต์ไม่ต้องซ่อม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4, สัมภาษณ์) สอดคล้องกับพระมหาประจักษ์ กิตติเมธี (2556, บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่อง การบริหารงานวิชาการสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น กรุงเทพมหานคร ได้ข้อเสนอเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลว่า สำนักเรียนควรประเมินผลผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ ความประพฤติ และความคิดสร้างสรรค์ด้วย ในขณะที่พระมหารัชพล ฐานุตโตโม (2546 หน้า บทคัดย่อ) ได้ระบุว่า ในด้านความคิดเห็นส่วนใหญ่อยากให้คณะสงฆ์จัดการสอบบาลีสนามหลวงปีละ 2 ครั้ง

นอกจากนี้จากงานวิจัยของคณินนิตย์ จันทบุตร (2543 หน้า 37) ยังระบุข้อเสนอแนะว่าควรปรับวิธีการวัดผล ให้มีการเก็บคะแนนและการวัดผลในแต่ละภาคเรียนเหมือนโรงเรียนปกติ เพราะเดิมการวัดผลเข้มงวดมากต้องสอบได้ถึง 3 ประโยค จึงจะถือว่าสอบได้ ปัจจุบันแม้จะแยกเป็นประโยค 1-2 แต่วิธีการวัดผลโดยทั่วไปก็ยังไม่ได้มาตรฐานตามสากลนิยม

ดังนั้น การวัดผลและประเมินผลจึงต้องใช้วิธีวัดแบบหลากหลาย และควรมีการประเมินความเข้าใจเนื้อหาหรือคำสอนและความคิดเชิงวิเคราะห์ด้วย ไม่ควรประเมินแต่ความจำและความรู้ด้านภาษาอย่างเดียว เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมข้างนอกที่เปลี่ยนแปลงไป ควรมีเกรดเฉลี่ยทุกชั้นประโยค และมี transcript หรือใบรับรองผลการเรียนในแต่ละชั้นประโยคด้วย จะได้สอดคล้องกับพ.ร.บ.การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 มาตรา 22 (2) ที่ให้ชั้นเปรียญธรรมสามประโยคมีวิทยฐานะระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และมาตรา 24 ให้ผู้สำเร็จชั้นเปรียญธรรมเก้าประโยค มีวิทยฐานะระดับปริญญาตรี (พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562, เล่ม 136 ตอนที่ 50 ก หน้า 18)

4.1.6 ด้านผู้สอน

1) **ควรพัฒนาผู้สอนให้มีความรู้ความสามารถในเรื่องการเรียนการสอน เช่น ในระยะยาวให้ผู้สอนได้เรียนรู้ด้านครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ หรือในระยะสั้นให้เรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพครูเพื่อเพิ่มความรู้และทักษะในด้านการสอน** จากข้อมูลการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์มักเห็นพ้องกันว่าเมื่อมีพระราชบัญญัติรองรับแล้วผู้สอนจะต้องพัฒนาตนเองด้วยการเรียนวิชาชีพครูเพิ่มเติมจากมหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นต้น (ผู้ให้ข้อมูล 1, ผู้ให้ข้อมูล 2, ผู้ให้ข้อมูล 3, ผู้ให้ข้อมูล 4, ผู้ให้ข้อมูล 5, สัมภาษณ์) สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า การคัดเลือกผู้สอนควรกำหนดให้มีลักษณะเป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรในระดับต่างๆ และผู้สอนต้องมีผลงานทางวิชาการด้วย อีกทั้งผู้สอนควรได้รับการอบรมกระบวนการสอน และการประยุกต์ใช้สื่อดิจิทัลเพื่อเพิ่มความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4, สัมภาษณ์)

แนวคิดเรื่องการพัฒนาผู้สอนดังกล่าวนี้สอดคล้องกับพระมหาศรวุฒิ สิริวัฒนโธ (2557, หน้า ข) ได้ระบุว่า การจัดการเรียนการสอน ควรให้ความสำคัญแก่นักเรียนและครูอย่างเต็มที่ ควรมีการปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอนให้มีความน่าสนใจ ดึงดูดให้ผู้เรียนมีอารมณ์ร่วมในการเรียนมากขึ้น มีการสนับสนุนด้านงบประมาณที่เพียงพอและควรมีการจัดอบรมเพื่อเพิ่มทักษะการสอนให้แก่ครูสอน ในขณะที่พระมหาประจักษ์ กิตติเมธี (2556, บทคัดย่อ) เสนอแนะว่าควรจัดอบรมครูสอนทุกปีเพื่อเพิ่มความรู้และเทคนิคการสอนให้กับครู ส่วนงานวิจัยของคณินนิตย์ จันทบุตร (2543 หน้า 49) ไม่เพียงแต่เสนอแนะแค่การพัฒนาครูผู้สอนเท่านั้น แต่ยังเสนอให้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูพระปริยัติธรรมเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความรู้และประสบการณ์ในการสอนพระปริยัติธรรมให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น เพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนครูผู้สอนพระปริยัติธรรมในส่วนภูมิภาค ทั้งนี้โดยมุ่งส่งเสริมให้ครูพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอย่างเป็นทางการถาวรยั่งยืน โดยอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ เช่น อุปกรณ์การเรียนการสอน เงินเดือน และสวัสดิการต่างๆ ที่ควรจะได้

ดังนั้น การพัฒนาครูผู้สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงถือว่าเป็นเรื่องเร่งด่วนที่ต้องพัฒนาควบคู่ไปกับด้านหลักสูตร การบริหารจัดการ งบประมาณ เป็นต้น สอดคล้องกับพ.ร.บ.การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ.2562 มาตรา 18 (1) (2) ที่บอกว่าในสถานศึกษาพระปริยัติธรรมให้มีผู้ปฏิบัติงานสองประเภท ได้แก่ 1.ครูสอนพระปริยัติธรรม 2. ผู้สนับสนุนการศึกษา ได้แก่ บุคลากรทางการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้านวิชาการ ซึ่งทำหน้าที่ให้บริการหรือปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน การนิเทศ เป็นต้น (พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562, เล่ม 136 ตอนที่ 50 ก หน้า 17)

2) **ควรมีการเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้สอน** การที่ผู้สอนมีกำลังใจในการสอนจะช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้เกิดขวัญกำลังใจแก่ผู้สอนบาลี ได้แก่เรื่องนิยัตินัดหรือเงินเดือนค่าสอนที่จะได้ตามพ.ร.บ.การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ.2562 ควรเพิ่มเงินค่าตอบแทนให้แก่ผู้สอนเป็นการให้กำลังใจและส่งเสริมการพัฒนาตัวเอง รวมทั้งผู้สอนจะได้ไม่ต้องห่วงเรื่องปัจจัยด้านอื่นๆ ทำให้ไม่ต้องเสียเวลาไปกับการรับกิจนิมนต์จนมีผลกระทบต่อการเรียนการสอน สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มองว่า เมื่อมีพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 แผนกบาลีผ่านการรับรองแล้ว ครูสอนบาลีจะต้องได้รับการบรรจุเหมือนระบบการศึกษาอื่นๆ ที่เป็นมาตรฐานสากลในปัจจุบัน เช่น ตำแหน่งอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และจะต้องมีเงินเดือน และสวัสดิการให้กับครูสอนบาลีทั้งที่เป็นพระภิกษุและฆราวาส (ผู้ให้ข้อมูล 1, ผู้ให้ข้อมูล 2, ผู้ให้ข้อมูล 3, ผู้ให้ข้อมูล 5, สัมภาษณ์) สอดคล้องกับงานวิจัยของคณินันต์ จันทบุตร (2543 หน้า 56) ที่กล่าวไว้ว่ามาตรฐานครูอาจารย์ผู้สอนบาลีจะต้องได้รับการยอมรับอย่างมีศักดิ์ศรี และมีสวัสดิการในการเลี้ยงชีพของตนอย่างเพียงพอ ตลอดจนระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการศึกษา รัฐควรเกื้อหนุนการศึกษาบาลีเช่นเดียวกับการศึกษาทางโลก

4.1.7 ด้านการบริหารหรือผู้จัดการเรียนการสอน

1) **เจ้าสำนักเรียนและอาจารย์ใหญ่หรือผู้บริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีควรได้รับการอบรมหรือเรียนรู้หลักการบริหารจัดการเรียนการสอนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารสถานศึกษาและการจัดการเรียนการสอน** จากข้อมูลสัมภาษณ์ส่วนใหญ่มองว่าการบริหารจัดการเรียนการสอนมีความสำคัญใกล้เคียงกับหลักสูตร แม้หลักสูตรจะออกแบบมาดีแค่ไหน หากบริหารจัดการเรียนการสอนไม่ดี ขาดนักบริหารสถานศึกษาแบบมืออาชีพ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลจากการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีก็ไม่ประสบผลสำเร็จ เจ้าสำนักเรียนและอาจารย์ใหญ่หรือผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงควรได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการโรงเรียนหรือการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารสถานศึกษาและการจัดการเรียนการสอน โดยอาจเข้ารับการอบรมในโครงการอบรมเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาหรือเข้าเรียนในหลักสูตรที่เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา (ผู้ให้ข้อมูล 4, ผู้ให้ข้อมูล 5, สัมภาษณ์)

2) **ควรปรับปรุงการบริหารจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการบริหารจัดการ** การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการปรับปรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้มีคุณภาพมากขึ้น ผู้ให้ข้อมูลบางท่านเห็นว่าควรปรับปรุงระบบการบริหารจัดการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้ทันสถานการณ์โลก ใช้เทคโนโลยีมาช่วยให้ทันสมัยยิ่งขึ้น (ผู้ให้ข้อมูล 4, ผู้ให้ข้อมูล 5, สัมภาษณ์) สอดคล้องกับงานวิจัยของพระปลัดวิชาญ วิชชาธโร (2561, หน้า ก) ได้ระบุแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้ประสบความสำเร็จไว้ดังนี้ 1) ด้านการวัดผลประเมินผล ควรจัดทำเครื่องมือวัดผลประเมินผลที่ทันสมัย มีระเบียบกฎเกณฑ์วัดผลที่ชัดเจน 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน ควรเน้นบทบาทผู้เรียนหรือผู้สอนเป็นบทบาทนำและให้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน 3) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรจัดโครงการเรียนรู้พระปริยัติธรรมทั้งในและนอกสถานที่ เพื่อให้นักเรียนได้ประสบการณ์จริงจากกิจกรรม 4) ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรจัดหางบประมาณซื้ออุปกรณ์ใหม่ๆ เพื่อให้ทันสมัยและเป็นการสร้างแรงจูงใจในการเรียน

นอกจากนี้งานวิจัยของคณิงนิตย์ จันทบุตร (2543 หน้า 50) ยังเสนอว่าการบริหารจัดการเรียนการสอนนั้นควรนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาประกอบการเรียนการสอน นำสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยมาใช้ และพยายามสอดแทรกธรรมลงในบาลีให้เป็นวิชาที่เข้มแข็งและจัดผู้สอนที่มีคุณภาพ กระจายความรับผิดชอบในการควบคุมดูแล หลักสูตรและการเรียนการสอนตลอดจนการสอบให้ลงไปในระดับชั้นในชุมชนมากขึ้น โดยให้แต่ละโรงเรียนแต่ละจังหวัดมีความสามารถและศักยภาพในการจัดการ ส่วนกลางมีหน้าที่ควบคุมนโยบายและคุณภาพให้มาตรฐานเท่าเทียมกันทั่วประเทศ

ดังนั้น สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงควรมีการทำความเข้าใจและสร้างเจตคติเชิงบวกต่อการเรียนการสอนของเจ้าสำนักเรียนและอาจารย์ใหญ่ โดยใช้พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมาเป็นเกณฑ์มาตรฐานในการจัดการเรียนสอนด้วย

4.1.8 ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตร

1) **หลักสูตรควรพัฒนาให้มีโครงสร้างและองค์ประกอบที่สมบูรณ์และทันสมัยมากขึ้นโดยอาศัยแนวทางของหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่** หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีควรปรับปรุงรูปแบบคือโครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตรใหม่ โดยอาจเลียนแบบหลักสูตรสมัยใหม่ เช่น การเพิ่มองค์ประกอบต่าง ๆ มีปรัชญา และวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นต้น เข้ามาในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี รวมทั้งการกำหนดคุณสมบัติของผู้สอนหรืออาจารย์โดยใช้วิธีอิงเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ.2558 มีมคอ.2 เป็นตัวควบคุมคุณภาพของอาจารย์ผู้สอน อาจใช้วิธีแบ่งประเภทอาจารย์ผู้สอนและอาจารย์ผู้บริหารหลักสูตร ดังนี้

“อาจารย์ประจำหลักสูตร” หมายถึง อาจารย์ที่จบเปรียญธรรม 3-9 ประโยค ซึ่งมีหน้าที่สอนและคั่นคว่ำวิจัยคัมภีร์ในหลักสูตรชั้นเปรียญธรรมที่สอน

“อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร” หมายถึง อาจารย์ประจำหลักสูตรที่มีภาระหน้าที่ในการบริหารและพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน ตั้งแต่การวางแผน การควบคุมคุณภาพ การติดตามประเมินผล และการพัฒนาหลักสูตร

อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรคืออาจารย์ประจำชั้นเปรียญธรรมนั้นๆ ตลอดระยะเวลาที่จัดการศึกษา โดยจะเป็นผู้รับผิดชอบชั้นเปรียญธรรมเกินกว่า 1 ชั้นในเวลาเดียวกันไม่ได้

“อาจารย์พิเศษ” หมายถึง ผู้สอนที่ไม่ใช่อาจารย์ประจำชั้นนั้นๆ

อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นสอดคล้องกันว่า โครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตรควรมีปรัชญา วัตถุประสงค์ คำอธิบายรายวิชา การประเมินผล ของแต่ละชั้นเปรียญธรรมนั้นๆ (ผู้ให้ข้อมูล 1, ผู้ให้ข้อมูล 2, ผู้ให้ข้อมูล 3, ผู้ให้ข้อมูล 4, ผู้ให้ข้อมูล 5, สัมภาษณ์) ในขณะที่งานวิจัยของคณิงนิตย์ จันทบุตร ได้เสนอว่า การจัดหลักสูตร ให้มีจำนวนหน่วยกิตตรงตามที่ทบวงกำหนด ไม่ว่าจะป็นวิชาพื้นฐาน วิชาบังคับ และต้องมีเป้าหมายในใจว่าจะต้องสร้างพระสงฆ์ที่มีอุดมการณ์ไว้เป็นเกณฑ์มาตรฐาน มีการนำเอาพระพุทธศาสนาหรือพุทธธรรม มาแก้ไขปัญหาวิกฤตทางการศึกษาของสังคมไทยสังคมโลก จึงจะถือว่าเป็นผู้นำอย่างแท้จริง (คณิงนิตย์ จันทบุตร, 2543 หน้า 43) ในงานวิจัยพระมหาถาวร ถาวรเมธี (ภูผผลงทอง) (2557), หน้า ข) ได้ระบุว่า ด้านหลักสูตรหลักสูตรมีมากแต่เวลาเรียนมีน้อย เนื้อหาเก่าเกินไปทำให้ผู้เรียนเข้าใจยาก ควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสุทธิวิทย์ วิลัยรติ (2553), หน้า บทคัดย่อ) ได้ระบุว่า ปัญหาการเรียนการสอนบาลีสูงสุด คือด้านหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอน และด้านการประเมินผล

ดังนั้น โครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตรจึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้วุฒิการศึกษาเทียบเคียงในการศึกษาต่อในระดับต่างๆตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 กำหนดไว้

2) **ควรมีการปรับรายวิชาที่มีอยู่และเพิ่มรายวิชาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัยพร้อมมีคำอธิบายรายวิชา** จากข้อมูลสัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่าควรมีการปรับรายวิชาบ้างเล็กน้อย แต่ประโยคขั้นต้นๆ เช่น ประโยค 1-2 - ป.ธ.5 อาจต้องใช้คัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเหมือนเดิม แต่อาจเพิ่มวิชาการตีความ วิชาการวิเคราะห์หลักธรรมจากธรรมบท เป็นต้น เข้ามาด้วย (ผู้ให้ข้อมูล 1, ผู้ให้ข้อมูล 2, สัมภาษณ์) ส่วนประโยค ป.ธ.6- ป.ธ.9 ควรเพิ่มเติมรายวิชาใหม่ที่มีเนื้อหาจากพระไตรปิฎกให้มากขึ้นแล้วปรับวิธีการสอนที่ไม่ใช่การแปลอย่างเดียวแต่เพิ่มประเด็นการวิเคราะห์สังเคราะห์ตลอดทั้งการประยุกต์ใช้หลักธรรมจากพระไตรปิฎกในการเทศน์สอนชาวบ้านด้วย (ผู้ให้ข้อมูล 3, ผู้ให้ข้อมูล 5, สัมภาษณ์) ในขณะที่งานวิจัยของคณิงนิตย์ จันทบุตร (2543, หน้า 41) ได้แสดงความคิดเห็นไว้อย่างน่าสนใจว่า หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เน้นแต่นิรุกติศาสตร์เพียงด้านเดียว ไม่เน้นการวิเคราะห์วิจารณ์ธรรมะให้แตกฉาน ไม่ได้ศึกษาเปรียบเทียบหลักสูตรพระพุทธศาสนาของเพื่อนบ้าน อาทิ ลังกา ทิเบต พม่า ซึ่งพัฒนาไปไกลกว่าไทย ส่วนหลักสูตรมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็เน้นไปในทางโลกมากไป ผู้เรียนจบไม่สามารถจะเป็นเลิศทางด้านวิชาการพระพุทธศาสนาได้ ประการสำคัญคือผู้เรียนน่าจะได้ศึกษาพระไตรปิฎกอย่างแตกฉาน ซึ่งถือเป็นเอกสารขั้นต้น เป็นพระพุทธรวณะของพระพุทธเจ้า แต่ส่วนใหญ่พระสงฆ์มักศึกษาเอกสารที่เขียนโดยอรรถกถาจารย์ซึ่งถือเป็นคัมภีร์ชั้นสอง ความลึกซึ้งในธรรมวินัยจึงลดน้อยลงอย่างน่าเสียดาย

จากที่กล่าวมา ในหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีรูปแบบใหม่ จึงควรเพิ่มรายวิชาที่เป็น ความรู้ทางโลกที่เรียกว่า วิชาสามัญ มีวิชาภาษาอังกฤษและวิชาภาษาไทยเป็นต้น ซึ่งภาษาอังกฤษมีความจำเป็นมากที่จะต้องสอดแทรกเข้าในหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรสมัยใหม่ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1, สัมภาษณ์) การเพิ่มรายวิชาสามัญเข้ามาดังกล่าวสอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อเสนอแนะว่า พ.ร.บ.การศึกษาพระปริยัติธรรม 2562 ระบุว่า ชั้นมัธยมศึกษา เป็นการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และชั้นเปรียญธรรมสามประโยค เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จึงควรศึกษาวิชาสามัญเพิ่มเติม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2, สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตามประเด็นเรื่องการปรับรายวิชาและเพิ่มเติมรายวิชาต่างๆ ที่เหมาะสมเข้าป็นนี้ควรปรับให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 มาตรา 29 ที่ให้ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรมเก้าประโยคมีวิทยฐานะเทียบชั้นปริญญาตรีตามกฎหมายว่าด้วยการกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา (พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562, เล่ม 136 ตอนที่ 50 ก หน้า 19)

อนึ่ง ควรเพิ่มคำอธิบายรายวิชา (Course Description) ตามรูปแบบของหลักสูตรสมัยใหม่เพื่อให้เห็นรายละเอียดของวิชาแต่ละวิชาได้อย่างชัดเจน ซึ่งจะเป็นแนวทางสำหรับการเรียนการสอนของผู้เรียนและผู้สอนด้วย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 3, สัมภาษณ์)

ดังนั้น การปรับรายวิชาเรียนหรือเพิ่มรายวิชาในเข้ากับยุคสมัยในแต่ละชั้นประโยคของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จึงมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมดังที่กล่าวมาแล้ว เช่น หลักสูตรควรมีการปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะการฝึกกรรมฐานและการเผยแผ่ด้วย ถือว่าเป็นส่วนของการฝึกประสบการณ์วิชาชีพด้านพระพุทธศาสนาหรือการออกฝึกปฏิบัติสหกิจศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรสมัยใหม่ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

3) ควรมีการระบุวิธีวัดผลและประเมินผลในหลักสูตรโดยปรับวิธีการวัดผลและประเมินผลให้มีความทันสมัยและเหมาะสมมากขึ้น ในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่ใช้มานานตราบถึงปัจจุบัน ไม่ปรากฏวิธีการวัดและประเมินผลในหลักสูตรโดยตรงและวิธีการวัดและประเมินผลที่ใช้อยู่ในปัจจุบันก็เป็นวิธีการวัดและประเมินผลที่ค่อนข้างล้าสมัยดังได้กล่าวมาแล้ว จึงควรนำเรื่องการวัดและประเมินผลมาใส่ไว้ในหลักสูตรเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์เหมือนหลักสูตรสมัยใหม่ พร้อมทั้งปรับปรุงวิธีการวัดและประเมินผลให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นสอดคล้องกับที่ได้กล่าวมาแล้วก่อนหน้านี้ (ข้อ 4.1.5) ซึ่งผู้ให้ข้อมูลทุกท่านต่างก็เห็นด้วยกับประเด็นนี้ (ผู้ให้ข้อมูล 1, ผู้ให้ข้อมูล 2, ผู้ให้ข้อมูล 3, ผู้ให้ข้อมูล 4, ผู้ให้ข้อมูล 5, สัมภาษณ์) และสอดคล้องกับงานวิจัยของคณินนิตย์ จันทบุตร (2544, หน้า 32) ที่เสนอแนะให้พัฒนาหลักสูตรโดยปรับวิธีการวัดผล ให้มีการเก็บคะแนนและการวัดผลในแต่ละภาคเรียนเหมือนโรงเรียนปกติเพราะเดิมการวัดผลเข้มงวดมาก

4.1.9 ด้านการดำเนินการเพื่อการปรับปรุงหลักสูตร

1) ควรปรับปรุงไปที่ละน้อย จากง่ายไปหายาก โดยทำอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประเด็นการปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจากครูสอน เจ้าสำนักเรียน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสำนักเรียนบาลี ส่วนใหญ่ให้สัมภาษณ์ถึงแนวทางการปรับปรุงหลักสูตรไปในแนวทางเดียวกันว่าเนื่องจากหลักสูตรบาลี

ของคณะสงฆ์ไทยผ่านการจัดการเรียนการสอนมาแล้วไม่น้อยกว่า 200 ปี ฉะนั้นการจะดำเนินการปรับปรุงอย่างรวดเร็วทันใจคงเป็นไปได้ยาก เพราะคณะสงฆ์จะปรับตัวไม่ทัน เนื่องจากผู้บริหารคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมมักจะมีแนวคิดแบบอนุรักษ์นิยม หากเริ่มต้นด้วยการเปลี่ยนแปลงมากเกินไป อาจทำให้การปรับปรุงที่ต้องการเป็นไปได้ ควรค่อยๆ ปรับไปที่ละส่วนทีละประเด็น แต่ทำอย่างต่อเนื่อง (ผู้ให้ข้อมูล 2, ผู้ให้ข้อมูล 4, สัมภาษณ์)

2) **ควรริบดำเนินการปรับปรุงโดยอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่** แม้การดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีควรดำเนินการไปที่ละน้อย จากง่ายไปหายาก แต่ควรริบดำเนินการ เพราะถ้าไม่ริบทำ จะไม่ทันการณ์ ไม่ควรปล่อยให้เวลาผ่านไปเรื่อยๆ เพราะจะยิ่งทำให้ความเป็นไปได้ของการปรับปรุงหลักสูตรเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น ซึ่งในการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพก็ควรใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วย โดยอาจทำเป็นคู่มือสำหรับการปรับปรุงหลักสูตร (ผู้ให้ข้อมูล 1, ผู้ให้ข้อมูล 2, ผู้ให้ข้อมูล 3, สัมภาษณ์) สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาอภิชาติ ขยเมธี (ถาวร) (2561), หน้า ก) ได้ระบุว่า แนวทางการปรับปรุงหลักสูตรบาลี ควรใช้สื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีเข้ามาเสริมทักษะการเรียนรู้ ตลอดถึงการจัดทำแผนการเรียนการสอน วิธีการพัฒนานวัตกรรม สิ่งเสริมให้อาจารย์นำสื่อเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอนเชิงบูรณาการและจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างแรงจูงใจ พัฒนาระบบการเรียนการสอนผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ และการพัฒนาระบบการอบรมบาลีก่อนสอบออนไลน์ ในขณะที่งานวิจัยของพระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส (บุตรวิเศษ) (2560), หน้า ข) ได้ระบุเกี่ยวกับการปรับปรุงหลักสูตรบาลีในภาพรวมดังนี้ 1) เสริมความรู้เก่าในทางพระพุทธศาสนาให้มีความเข้าใจเชิงลึกมากยิ่งขึ้น 2) เสริมความรู้ใหม่ให้เท่าทันกับสังคม 3) บูรณาการเสริมสร้างความรู้เชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ 4) ประยุกต์ใช้และสร้างทักษะการใช้เทคโนโลยีให้มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาถาวร ถาวรเมธี (ภูแฝงทอง) (2557), หน้า ข) ที่พบว่า ควรใช้เทคโนโลยีในการปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีโดยเฉพาะด้านสื่อการเรียนการสอนเพื่อช่วยลดภาระของจำ

3) **การดำเนินการปรับปรุงควรสอดคล้องและอาศัยกฎหมายที่เกี่ยวข้อง** จากกรณีที่มีการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี 2 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 และข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมว่าด้วยโครงสร้างการบริหารงาน และการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม และสถานศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2563 การดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรจึงต้องคล้อยตามกฎหมายทั้งสองฉบับ และสามารถนำกฎหมายทั้งสองฉบับมาอ้างเป็นเหตุผลในการดำเนินการได้ (ผู้ให้ข้อมูล 4, สัมภาษณ์)

ดังนั้น หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตามพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 ควรได้รับการปรับปรุงหลักสูตรโดยคงสาระสำคัญเดิมส่วนใหญ่ไว้ ส่วนรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงสร้างภาพรวมของหลักสูตร เช่น ปรัชญา วัตถุประสงค์ คำอธิบายรายวิชา การวัดและประเมินผล การประกันคุณภาพ เป็นต้น จะต้องเพิ่มเข้ามาเพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พ.ศ. 2562 ดังที่กล่าวมา

4) **ควรมีสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนำร่องในการใช้หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีรูปแบบใหม่** ผู้ทรงคุณวุฒิบางคนมีความเห็นว่า ในการดำเนินการให้เกิดการพัฒนาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมัยใหม่

ควรเริ่มต้นด้วยการให้มีสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่มีความพร้อมเป็นโรงเรียนนำร่องในการใช้หลักสูตรดังกล่าว ซึ่งในระยะยาวอาจมีการพัฒนาจนเกิดวิทยาลัยบาลีก็เป็นได้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2, สัมภาษณ์)

4.2 (ร่าง) หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีรูปแบบใหม่

จากแนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยที่กล่าวมา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นผู้บริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่า หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีควรได้รับการปรับปรุงให้มีรูปแบบเป็นหลักสูตรสมัยใหม่มากขึ้น แต่มีความเห็นต่างกันอยู่บ้างในบางประเด็น เมื่อนำความเห็นเหล่านั้นมาร่างหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในรูปแบบสมัยใหม่และเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนาและด้านการศึกษาช่วยพิจารณา ก็ได้รับคำแนะนำให้ปรับปรุงในส่วนต่าง ๆ ของหลักสูตรดังกล่าวให้มีความเหมาะสมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม หลักสูตรที่ร่างขึ้นมานี้ยังไม่มีคุณสมบัติเพราะเป็นเพียงตัวอย่างสำหรับการพัฒนาหลักสูตรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเท่านั้น โดยการร่างหลักสูตรในรูปแบบสมัยใหม่นี้ยึดหลักการที่ว่า ทำอย่างไรจะได้หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมสมัยใหม่ที่พอจะนำไปใช้ได้จริงภายใต้สถานการณ์หรือเงื่อนไขในปัจจุบัน

การปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้มีรูปแบบเหมือนหลักสูตรสมัยใหม่นั้นจำเป็นต้องให้เหมือนหรือสอดคล้องกับหลักสูตรสมัยใหม่ซึ่งต้องมียอดประกอบของหลักสูตรอย่างน้อย 9 ด้าน คือ จุดมุ่งหมายหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตร คุณสมบัติผู้เรียน กิจกรรมการเรียนการสอน รายวิชา คำอธิบายรายวิชา มาตรฐานการเรียนรู้ การประเมินผล และการประกันคุณภาพดังมีเนื้อหารายละเอียดต่อไปนี้

(ร่าง)

หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ประโยค 1-2 ถึง ประโยค ป.ธ.9

(หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2565)

สนามหลวงแผนกบาลี

สารบัญ

ลำดับ

หน้า

หมวดที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

หมวดที่ 2 ข้อมูลเฉพาะของหลักสูตร

หมวดที่ 3 ระบบการจัดการศึกษา การดำเนินการ และโครงสร้างของหลักสูตร

หมวดที่ 4 ผลการเรียนรู้ กลยุทธ์การสอนและประเมินผล

หมวดที่ 5 หลักเกณฑ์ในการประเมินผลนักศึกษา

หมวดที่ 6 การพัฒนาคณาจารย์

หมวดที่ 7 การประกันคุณภาพหลักสูตร

หมวดที่ 8 การประเมินและปรับปรุงการดำเนินการของหลักสูตร

3.4 ความร่วมมือกับสถาบันอื่น

เป็นหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทยโดยเฉพาะ

4. สถานภาพของหลักสูตรและการพิจารณาอนุมัติ/เห็นชอบหลักสูตร

หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2565 ปรับปรุงจากหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเดิม

กำหนดเปิดสอนในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2565

ได้รับพิจารณาอนุมัติโดยคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม และมหาเถรสมาคม

5. ความพร้อมในการเผยแพร่หลักสูตรที่มีคุณภาพและมาตรฐาน

หลักสูตรมีความพร้อมเผยแพร่ในปีการศึกษา 2565

6. อาชีพที่สามารถประกอบได้หลังสำเร็จการศึกษา

6.1 ครูในสถาบันการศึกษาด้านพระปริยัติธรรม

6.2 อาจารย์มหาวิทยาลัย และนักวิชาการอิสระ

6.3 บรรณาธิการและนักเขียนงานด้านพุทธศาสนา

6.4 เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และกระทรวงวัฒนธรรม

6.5 อนุศาสนาจารย์ทหาร และตำรวจ

6.6 อนุศาสนาจารย์เรือนจำ

7. ชื่อ นามสกุล เลขประจำตัวประชาชน และคุณวุฒิการศึกษาของอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร/อาจารย์พิเศษ

ลำดับ	เลขประจำตัว บัตรประชาชน	คำนำหน้าชื่อ	ชื่อ	คุณวุฒิการศึกษา/สถาบัน/ปีการศึกษาที่จบ

หมายเหตุ อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรต้องมีวิทยฐานะไม่ต่ำกว่าชั้นที่รับผิดชอบ

8. สถานที่จัดการเรียนการสอน

สำนักเรียน สำนักศาสนศึกษา ศูนย์การเรียน และโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

9. สถานการณ์ภายนอกหรือการพัฒนาที่จำเป็นต้องนำมาพิจารณาในการวางแผนหลักสูตร

9.1 สถานการณ์หรือการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

ทิศทางของเศรษฐกิจประเทศไทยในปัจจุบันยังคงให้ความสำคัญแก่แนวคิดเศรษฐกิจแบบยั่งยืนหรือเศรษฐกิจแบบพอเพียงอยู่ แต่สภาพความเป็นจริงยังมีองค์กร บุคลากรและประชาชนส่วนหนึ่งยังไม่ตระหนักในความสัมพันธ์เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจแบบยั่งยืนหรือเศรษฐกิจแบบพอเพียง จึงขาดการเรียนรู้และประยุกต์ใช้แนวคิดดังกล่าวเพื่อการพัฒนางานและการพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจและสังคมอย่างจริงจัง ในระบบกระบวนการจัดการศึกษาจึงควรจึงควรหาแนวทางส่งเสริมพัฒนาให้องค์กร บุคลากรและประชาชนได้เรียนรู้และประยุกต์ใช้แนวคิดนี้ให้มากขึ้น สถานการณ์เช่นนี้มีผลต่อการปรับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นอย่างมาก เนื่องจากคำสอนของพุทธศาสนามีแนวทางที่เข้ากันได้กับแนวคิดเศรษฐกิจแบบพอเพียงได้เป็นอย่างดี และผู้สำเร็จการศึกษาด้านนี้จะได้ช่วยเป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดการเรียนรู้และประยุกต์ใช้แนวคิดดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อไป

9.2 สถานการณ์หรือการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรม

สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมไทยในอดีตและปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นถึงภาวะวิกฤตที่ขาดคุณธรรมและจริยธรรมมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาสังคมและเกิดผลกระทบต่อคนในสังคมเพิ่มมากขึ้น กลายเป็นสังคมแห่งความทุกข์ วุ่นวายมากกว่าสังคมแห่งสันติสุข ซึ่งสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา เป็นต้น ก็ได้เพียรพยายามส่งเสริมพัฒนาด้านคุณธรรมและจริยธรรมให้คนในสังคมอย่างต่อเนื่อง แต่ผลที่ได้รับก็ยังไม่เป็นที่พึงพอใจของสังคมโดยรวม จึงจำเป็นต้องแสวงหาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาด้านคุณธรรมและจริยธรรมให้มีประสิทธิผลต่อไป โดยจะต้องทำให้คนในสังคมไทยเริ่มกลับมาตระหนักและให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมมากยิ่งขึ้น สถานการณ์เช่นนี้เป็นปัจจัยเอื้อที่สำคัญต่อการปรับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเนื่องจากคำสอนของพุทธศาสนาเน้นคุณธรรมและจริยธรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและสามารถที่จะช่วยแก้ปัญหาทางสังคมได้เป็นอย่างดี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีต้องปรับให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

10. ผลกระทบจาก ข้อ 9.1 และ 9.2 ต่อการพัฒนาหลักสูตรและความเกี่ยวข้องกับพันธกิจของสถาบัน

10.1 การพัฒนาหลักสูตร

จากสถานการณ์ ภาวะวิกฤต และผลกระทบจาก ข้อ 9.1 และ 9.2 ดังกล่าว และเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จึงควรมีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พ.ศ.2565 นี้ให้มีความเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทย โดยมุ่งปรับปรุงรายวิชาให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับความต้องการของสังคมและรักษาความลุ่มลึกของเนื้อหาวิชาด้านคุณธรรมและจริยธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธศาสนามากขึ้น

10.2 ความเกี่ยวข้องกับพันธกิจของสถาบัน

สนามหลวงแผนกบาลี คณะสงฆ์ไทยเป็นสถาบันที่มุ่งเน้นความเป็นเลิศทางด้านวิชาการ มีความโดดเด่นในการพัฒนาองค์ความรู้ที่ครบถ้วนในด้านภาษาบาลีและพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาและการแก้ปัญหาให้แก่สังคม อีกทั้งส่งเสริมให้นักศึกษามีคุณธรรมจริยธรรม มีความเป็นผู้นำและเสียสละเพื่อส่วนรวม เพื่อให้สอดคล้องกับพันธกิจของสถาบัน หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พ.ศ. 2565 จึงมุ่งเน้นการบูรณาการองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและพุทธศาสนากับศาสตร์ต่างๆ ปลูกฝังให้นักศึกษามีพื้นฐานทางปัญญา ความคิดและทัศนคติในการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันการศึกษาของประเทศไทย

หมวดที่ 2 ข้อมูลเฉพาะของหลักสูตร

1. ปรัชญา ความสำคัญ และวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

1.1 ปรัชญา

การศึกษาภาษาบาลีและคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เป็นภาษาบาลีเป็นการศึกษาสำคัญสำหรับการรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคง อีกทั้งยังเป็นวิชาการสำคัญที่จะเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับชีวิตและความจริงของสรรพสิ่งเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

1.2 ความสำคัญ

หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนบาลี ประโยค 1-2 – ประโยค ป.ธ.9 เป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพในสายงานที่เกี่ยวข้อง

1.3 วัตถุประสงค์

เพื่อให้นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาในหลักสูตรมีคุณลักษณะ ดังนี้

1. มีความรู้อย่างลึกซึ้งในภาษาบาลีและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โบราณราชประเพณี และสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ
2. สามารถวิเคราะห์ วิพากษ์ และค้นคว้าวิชาการด้านพระพุทธศาสนา โดยมีเป้าหมายเพื่อผลิตผลงานทางพุทธศาสนศึกษาที่มีคุณภาพและเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมได้
3. สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา และการรักษาพระธรรมวินัยเป็นไปอย่างถูกต้องดั่งงามโดยเคร่งครัด เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป
4. สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมได้อย่างถูกต้อง

2. แผนพัฒนาปรับปรุง คาดว่าจะดำเนินการแล้วเสร็จครบถ้วน ภายใน 5 ปี

แผนการพัฒนา/เปลี่ยนแปลง	กลยุทธ์	หลักฐาน/ตัวบ่งชี้
ปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนบาลี ประโยค 1-2 ประโยค ป.ธ. 9 ให้มีมาตรฐาน	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาหลักสูตรโดยมีพื้นฐานจากหลักสูตรในระดับสากล - ติดตามประเมินหลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ 	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสารปรับปรุงหลักสูตร - รายงานผลการประเมินหลักสูตร
ปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและการ	<ul style="list-style-type: none"> - ติดตามความเปลี่ยนแปลงความต้องการของ 	<ul style="list-style-type: none"> - รายงานความพึงพอใจในการใช้ผู้สำเร็จการศึกษาของผู้ประกอบการ

เปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน	ผู้ประกอบการ	- ผู้ใช้ผู้สำเร็จการศึกษามีความพึงพอใจด้านทักษะ ความรู้ ความสามารถในการทำงาน โดยเฉลี่ยระดับดี
พัฒนาบุคลากรด้านการเรียนการสอนและบริการวิชาการให้มีประสบการณ์จากการนำความรู้ไปปฏิบัติงานจริง	- สนับสนุนบุคลากรด้านการเรียนการสอนให้ทำงานบริการวิชาการแก่องค์กรภายนอก	- ปริมาณงานวิชาการต่ออาจารย์ในหลักสูตร

หมวดที่ 3 ระบบการจัดการศึกษา การดำเนินการ และโครงสร้างของหลักสูตร

1. ระบบการจัดการศึกษา

1.1 ระบบ

ใช้ระบบการศึกษาแบบทวิภาค โดย 1 ปีการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ภาคการศึกษาปกติ 1 ภาคการศึกษาปกติมีระยะเวลาศึกษาไม่น้อยกว่า 15 สัปดาห์

1.2 การจัดการศึกษาภาคฤดูร้อน

ไม่มีการจัดการศึกษาภาคฤดูร้อน

2. การดำเนินการหลักสูตร

2.1 วัน-เวลาในการดำเนินการเรียนการสอน

เรียนวันจันทร์ ถึงวันศุกร์ วันที่ตรงกับวันธัมมัสสวะยกไปเรียนวันเสาร์

เวลา 8.00 น. ถึง 16.00 น.

ภาคการศึกษาที่ 1 เดือนพฤษภาคม – กันยายน

ภาคการศึกษาที่ 2 เดือนตุลาคม – กุมภาพันธ์

หรือ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 6 (หลังวันวิสาขบูชา) ถึง แรม 8 ค่ำ เดือน 3

2.2 คุณสมบัติของผู้เข้าศึกษา

1. คุณสมบัติของผู้เข้าศึกษาต้องเป็นไปตามข้อบังคับของกองบาลีสนามหลวง ดังนี้
  - 1) เป็นพระภิกษุหรือสามเณร
  - 2) เป็นผู้สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า
2. การคัดเลือกผู้เข้าศึกษา
  - 1) ผู้เข้าศึกษาต้องผ่านการสอบข้อเขียนและการสอบสัมภาษณ์
  - 2) เงื่อนไขอื่นๆ ให้เป็นไปตามประกาศรับสมัครบุคคลเข้าศึกษาของสำนักเรียน

2.3 ปัญหาของนักศึกษาแรกเข้า

1. นักศึกษามีความรู้ด้านภาษาบาลีและด้านภาษาไทยน้อย
2. นักศึกษามีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไม่เท่ากัน

2.4 กลยุทธ์ในการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา/ข้อจำกัดของนักศึกษาในข้อ 2.3

1. เปิดสอนเสริมในรายวิชาที่ผู้เรียนขาดความรู้พื้นฐาน
2. จัดรายวิชาเพื่อปรับพื้นฐานความรู้ทางพุทธศาสนา

2.5 งบประมาณตามแผน

ใช้งบประมาณ ดังนี้

1) งบบุคลากร	บาท
2) งบดำเนินการ	บาท
3) หมวดค่าตอบแทน	บาท
4) หมวดค่าใช้สอย	บาท
- หมวดค่าวัสดุ	บาท
- หมวดสาธารณูปโภค	บาท
รวมทั้งสิ้น	บาท

ค่าใช้จ่ายต่อหัวนักศึกษา 10,000 บาทต่อปี มีการบริหารจัดการเป็นโครงการปกติใช้งบประมาณแผ่นดินประจำปี

2.6 ระบบการศึกษา

- แบบชั้นเรียน
- แบบทางไกลผ่านสื่อสิ่งพิมพ์เป็นหลัก
- แบบทางไกลผ่านสื่อแพร่ภาพและเสียงเป็นสื่อหลัก
- แบบทางไกลทางอิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อหลัก (E-learning)
- แบบทางไกลทางอินเทอร์เน็ต
- อื่นๆ (ระบุ)

3. หลักสูตรและอาจารย์ผู้สอน

3.1 หลักสูตร

1) จำนวนรายวิชาและระยะเวลาศึกษา

- จำนวนรายวิชา รวมตลอดหลักสูตร 81 รายวิชา
- ระยะเวลาศึกษา ศึกษาเต็มเวลาตลอดหลักสูตร อย่างน้อย 19 ภาคการศึกษาปกติ

2) โครงสร้างหลักสูตร

- หมวดวิชาพื้นฐาน 21 รายวิชา
- หมวดวิชาเอก 33 รายวิชา
- หมวดวิชาบังคับ 27 รายวิชา

3) รายวิชาในหลักสูตร

ก. หมวดวิชาพื้นฐาน

- (1) บาลีไวยากรณ์ขั้นต้น 1

- (2) บาลีไวยากรณ์ชั้นต้น 2
- (3) บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง 1
- (4) บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง 2
- (5) บุรพภาค
- (6) หลักการแปลมคธเป็นไทย
- (7) หลักการแปลไทยเป็นมคธ
- (8) พระไตรปิฎกเบื้องต้น
- (9) พระสุตตันตปิฎกวิเคราะห 1
- (10) พระสุตตันตปิฎกวิเคราะห 2
- (11) พระสุตตันตปิฎกวิเคราะห 3
- (12) พระสุตตันตปิฎกวิเคราะห 4
- (13) พระวินัยปิฎกวิเคราะห 1
- (14) พระวินัยปิฎกวิเคราะห 2
- (15) พระวินัยปิฎกวิเคราะห 3
- (16) พระวินัยปิฎกวิเคราะห 4
- (17) พระอภิธรรมปิฎกวิเคราะห 1
- (18) พระอภิธรรมปิฎกวิเคราะห 2
- (19) พระอภิธรรมปิฎกวิเคราะห 3
- (20) พระอภิธรรมปิฎกวิเคราะห 4
- (21) การปริวรรตภาษาบาลีอักษรไทยเป็นอักษรโรมัน

ข. หมวดวิชาเอก

- (1) แพลมครเป็นไทย 1 (ธมมปทภูฎกถา ภาค 1)
- (2) แพลมครเป็นไทย 2 (ธมมปทภูฎกถา ภาค 2)
- (3) แพลมครเป็นไทย 3 (ธมมปทภูฎกถา ภาค 3)
- (4) แพลมครเป็นไทย 4 (ธมมปทภูฎกถา ภาค 4)
- (5) แพลมครเป็นไทย 5 (มงคตตถทีปนี ภาค 1)
- (6) แพลมครเป็นไทย 6 (มงคตตถทีปนี ภาค 1)
- (7) แพลมครเป็นไทย 7 (มงคตตถทีปนี ภาค 2)
- (8) แพลมครเป็นไทย 8 (มงคตตถทีปนี ภาค 2)
- (9) แพลมครเป็นไทย 9 (ทุดิยสมนตปาสาทิกกา)
- (10) แพลมครเป็นไทย 10 (ทุดิยสมนตปาสาทิกกา)
- (11) แพลมครเป็นไทย 11 (ปฐมสมนตปาสาทิกกา)
- (12) แพลมครเป็นไทย 12 (ปฐมสมนตปาสาทิกกา)
- (13) แพลมครเป็นไทย 13 (วิสุทฐิมคค ภาค 1)
- (14) แพลมครเป็นไทย 14 (วิสุทฐิมคค ภาค 2)
- (15) แพลมครเป็นไทย 15 (อภิธมมตถวิภาวิณี)
- (16) แพลมครเป็นไทย 16 (อภิธมมตถวิภาวิณี)
- (17) แพลไทยเป็นมคร 1 (ธมมปทภูฎกถา ภาค 1)
- (18) แพลไทยเป็นมคร 2 (ธมมปทภูฎกถา ภาค 1)
- (19) แพลไทยเป็นมคร 3 (ธมมปทภูฎกถา ภาค 2)
- (20) แพลไทยเป็นมคร 4 (ธมมปทภูฎกถา ภาค 2)

- (21) แปลไทยเป็นมคธ 5 (ธมมปทภูฏุกถา ภาค 3)
- (22) แปลไทยเป็นมคธ 6 (ธมมปทภูฏุกถา ภาค 4)
- (23) แปลไทยเป็นมคธ 7 (มจฺจลตฺถทีปนี ภาค 1)
- (24) แปลไทยเป็นมคธ 8 (มจฺจลตฺถทีปนี ภาค 1)
- (25) แปลไทยเป็นมคธ 9 (ปฐมสมมนตปาสาทิกา)
- (26) แปลไทยเป็นมคธ 10 (ปฐมสมมนตปาสาทิกา)
- (27) แปลไทยเป็นมคธ 11 (วิสุทฺธิมคฺค ภาค 1)
- (28) แปลไทยเป็นมคธ 12 (วิสุทฺธิมคฺค ภาค 1)
- (29) แต่งฉันทภาษามคธ 1
- (30) แต่งฉันทภาษามคธ 2
- (31) แต่งไทยเป็นมคธ 1
- (32) แต่งไทยเป็นมคธ 2
- (33) สัมพันธ์ไทย

ค. หมวดวิชาบังคับ

- (1) หลักภาษาไทย
- (2) การใช้ภาษาไทยร่วมสมัย
- (3) วัฒนธรรมและประเพณีไทย
- (4) ไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ 1
- (5) ไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ 2
- (6) ไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ 3
- (7) ไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ 4

- (8) การอ่านภาษาอังกฤษ 1
- (9) การอ่านภาษาอังกฤษ 2
- (10) การแปลภาษาอังกฤษ 1
- (11) การแปลภาษาอังกฤษ 2
- (12) การแต่งภาษาอังกฤษ
- (13) พระพุทธศาสนาภาคภาษาอังกฤษ
- (14) ภาษาจีนเบื้องต้น
- (15) ภาษาศาสตร์เบื้องต้น
- (16) ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น
- (17) พระพุทธศาสนากับอารยธรรมโลก
- (18) ชาดกศึกษา
- (19) พระพุทธศาสนามหายาน
- (20) หลักการเทศน์
- (21) หลักการพูดในที่ชุมชน
- (22) กฎหมายเบื้องต้น
- (23) การใช้เหตุผล
- (24) หลักการตีความ
- (25) ธรรมเนียมในประเทศไทย
- (26) ศาสนาสำคัญของโลก
- (27) ภาคนิพนธ์

4) แผนการศึกษา ชั้นประโยค 1-2 ถึงประโยค ป.ธ.9

ประโยค 1

ภาคเรียนที่ 1

- (1) บาลีไวยากรณ์ขั้นต้น 1
- (2) พระพุทธศาสนากับอารยธรรมโลก
- (3) หลักภาษาไทย

ภาคเรียนที่ 2

- (1) บาลีไวยากรณ์ขั้นต้น 2
- (2) การใช้ภาษาไทยร่วมสมัย
- (3) วัฒนธรรมและประเพณีไทย

ประโยค 2

ภาคเรียนที่ 1

- (1) หลักการแปลมคธเป็นไทย
- (2) แปลมคธเป็นไทย 1 (ธมมปทภูฏุกถา ภาค 1)
- (3) ไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ 1

ภาคเรียนที่ 2

- (1) แปลมคธเป็นไทย 2 (ธมมปทภูฏุกถา ภาค 2)
- (2) ไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ 2
- (3) การปริวรรตภาษาบาลีอักษรไทยเป็นอักษรโรมัน

ประโยค ป.ธ. 3

ภาคเรียนที่ 1

- (1) แปลมคอเป็นไทย 3 (ธมมปทภูฎกถา ภาค 3)
- (2) บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง 1
- (3) ไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ 3
- (4) พระไตรปิฎกเบื้องต้น

ภาคเรียนที่ 2

- (1) แปลมคอเป็นไทย 4 (ธมมปทภูฎกถา ภาค 4)
- (2) บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง 2
- (3) ไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ 4
- (4) บุรพภาค

* ปฏิบัติกรรมฐาน 1 เดือน ก่อนรับพัด ป.ธ.3

ประโยค ป.ธ. 4

ภาคเรียนที่ 1

- (1) แปลมคอเป็นไทย 5 (มงคลตถทีปนี ภาค 1)
- (2) แปลไทยเป็นมคอ 1 (ธมมปทภูฎกถา ภาค 1)
- (3) หลักการแปลไทยเป็นมคอ
- (4) พระสุตตันตปิฎกวิเคราะห 1
- (5) การอ่านภาษาอังกฤษ 1

ภาคเรียนที่ 2

- (1) แปลมคอเป็นไทย 6 (มงคลตถทีปนี ภาค 1)
- (2) แปลไทยเป็นมคอ 2 (ธมมปทภูฎกถา ภาค 1)
- (3) พระสุตตันตปิฎกวิเคราะห 2
- (4) ชาดกศึกษา

- (5) การอ่านภาษาอังกฤษ 2

ประโยค ป.ธ. 5

ภาคเรียนที่ 1

- (1) แปลมครเป็นไทย 7 (มงคลตถปิณี ภาค 2)
 (2) แปลไทยเป็นมคร 3 (ธम्मปทภูฎฐกถา ภาค 2)
 (3) พระสูตรตันตปิฎกวิเคราะห้ 3
 (4) การแปลภาษาอังกฤษ 1
 (5) ภาษาจีนเบื้องต้น

ภาคเรียนที่ 2

- (1) แปลมครเป็นไทย 8 (มงคลตถปิณี ภาค 2)
 (2) แปลไทยเป็นมคร 4 (ธम्मปทภูฎฐกถา ภาค 2)
 (3) การแปลภาษาอังกฤษ 2
 (4) พระสูตรตันตปิฎกวิเคราะห้ 4
 (5) ศาสนาสำคัญของโลก

ประโยค ป.ธ. 6

ภาคเรียนที่ 1

- (1) แปลมครเป็นไทย 9 (ทุติยสมนตปาสาทิกา)
 (2) แปลไทยเป็นมคร 5 (ธम्मปทภูฎฐกถา ภาค 3)
 (3) พระวินัยปิฎกวิเคราะห้ 1
 (4) การแต่งอังกฤษ
 (5) พระพุทธศาสนาภาคภาษาอังกฤษ

ภาคเรียนที่ 2

- (1) แปลมครเป็นไทย 10 (ทุติยสมนตปาสาทิกา)

- (2) แปลไทยเป็นมคอช 6 (ธมมปทฎฐกถา ภาค 4)
  - (3) พระวินัยปิฎกวิเคราะห 2
  - (4) พระพุทธศาสนามหายาน
  - (5) หลักการเทศน์
- * ปฏิบัติกรรมฐาน 15 วัน ก่อนรับพัช ป.ธ.6

ประโยค ป.ธ. 7

ภาคเรียนที่ 1

- (1) แปลมคอชเป็นไทย 11 (ปฐมสมนต์ปาสาทิกา)
- (2) แปลไทยเป็นมคอช 7 (มจคตถทีปนี ภาค 1)
- (3) พระวินัยปิฎกวิเคราะห 3
- (4) ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น
- (5) การใช้เหตุผล

ภาคเรียนที่ 2

- (1) แปลมคอชเป็นไทย 12 (ปฐมสมนต์ปาสาทิกา)
- (2) แปลไทยเป็นมคอช 8 (มจคตถทีปนี ภาค 1)
- (3) พระวินัยปิฎกวิเคราะห 4
- (4) หลักการตีความ
- (5) กฎหมายเบื้องต้น

ประโยค ป.ธ. 8

ภาคเรียนที่ 1

- (1) แปลมคอชเป็นไทย 13 (วิสุทธีมคค ภาค 1)
- (2) แปลไทยเป็นมคอช 9 (ปฐมสมนต์ปาสาทิกา)

- (3) แต่งฉันท์ภาษามคร 1
- (4) พระอภิธรรมปิฎกวิเคราะห์ 1
- (5) ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

ภาคเรียนที่ 2

- (1) แปลมครเป็นไทย 14 (วิสุทธีมคค ภาค 2)
- (2) แปลไทยเป็นมคร 10 (ปฐมสมนตปาสาทิกา)
- (3) แต่งฉันท์ภาษามคร 2
- (4) พระอภิธรรมปิฎกวิเคราะห์ 2
- (5) หลักการพูดในที่ชุมชน

ประโยค ป.ธ. 9

ภาคเรียนที่ 1

- (1) แปลมครเป็นไทย 15 (อภิมมตถวิภาวิณี)
- (2) แปลไทยเป็นมคร 11 (วิสุทธีมคค ภาค 1)
- (3) แต่งไทยเป็นมคร 1
- (4) พระอภิธรรมปิฎกวิเคราะห์ 3
- (5) ธรรมเนียมในประเทศไทย

ภาคเรียนที่ 2

- (1) แปลมครเป็นไทย 16 (อภิมมตถวิภาวิณี)
- (2) แปลไทยเป็นมคร 12 (วิสุทธีมคค ภาค 1)
- (3) แต่งไทยเป็นมคร 2
- (4) พระอภิธรรมปิฎกวิเคราะห์ 4
- (5) ภาคนิพนธ์

* ปฏิบัติกรรมฐาน 1 เดือน ก่อนรับพัด ป.ธ.9

* จาริกบุญพุทธสถานอินเดีย เนปาล และศรีลังกา (หลังออกพรรษา)

5) คำอธิบายรายวิชา

ก. หมวดวิชาพื้นฐาน

(1) บาลีไวยากรณ์ขั้นต้น 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับไวยากรณ์ภาษาบาลีตั้งแต่นาม อพยยศัพท์ อาชยาต กิตก์ การฝึกแปลประโยคง่ายที่สัมพันธ์กับไวยากรณ์

(2) บาลีไวยากรณ์ขั้นต้น 2

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับไวยากรณ์ภาษาบาลีตั้งแต่สมาส ตัทธิธิต สมัญญาภิธาน และสนธิ การฝึกแปลประโยคง่ายที่สัมพันธ์กับไวยากรณ์

(3) บาลีไวยากรณ์ขั้นสูง 1

ไวยากรณ์ภาษาบาลีขั้นสูงเกี่ยวกับนาม อพยยศัพท์ อาชยาต กิตก์ โดยมีเนื้อหาบางส่วนจากคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ เช่น กัจจายนะ และสัททนีติ

(4) บาลีไวยากรณ์ขั้นสูง 2

ไวยากรณ์ภาษาบาลีขั้นสูงเกี่ยวกับสมาส ตัทธิธิต สมัญญาภิธาน และสนธิ โดยมีเนื้อหาบางส่วนจากคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ เช่น กัจจายนะ และสัททนีติ

(5) บุรพภาค

หลักการเขียนหนังสือราชการ ระเบียบ ลักษณะ วรรคตอน ตัวอักษร ตามสมัยนิยม การร่างและแก้ไขหนังสือราชการ จดหมายราชการ

(6) หลักการแปลมคธเป็นไทย

หลักการแปลมคธเป็นไทยโดยพยัญชนะและโดยอรรถ การแปลยกศัพท์ การแปลประโยคสิงคัตถะ ประโยคกัตตุวาก กัมมวาก ภาววาก เหตุกัตตุวาก และเหตุกัมมวาก

(7) หลักการแปลไทยเป็นมคธ

หลักการแปลไทยเป็นมคธ การแปลศัพท์ การแปลประโยค การแปลสับประโยคใน
วาทกัณฑ์ การแปลประโยคแบบ

(8) พระไตรปิฎกเบื้องต้น

ความเป็นมาและโครงสร้างของพระไตรปิฎก การแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย
และภาษาอังกฤษ ความสัมพันธ์ระหว่างพระไตรปิฎกกับอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคัมภีร์ปกรณ์วิเสส

(9) พระสุตตันตปิฎกวิเคราะห 1

การวิเคราะหเนื้อหาสำคัญของพระสุตตันตปิฎกในหมวดที่ฆนิกายและมัชฌมิกาย
โดยใช้อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษประกอบการวิเคราะห

(10) พระสุตตันตปิฎกวิเคราะห 2

การวิเคราะหเนื้อหาสำคัญของพระสุตตันตปิฎกในหมวดสังยุตตนิกาย โดยใช้อรรถ
กถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษประกอบการวิเคราะห

(11) พระสุตตันตปิฎกวิเคราะห 3

การวิเคราะหเนื้อหาสำคัญของพระสุตตันตปิฎกในหมวดอังคุตตรนิกาย โดยใช้อรรถ
กถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษประกอบการวิเคราะห

(12) พระสุตตันตปิฎกวิเคราะห 4

การวิเคราะหเนื้อหาสำคัญของพระสุตตันตปิฎกในหมวดขุททกนิกาย โดยใช้อรรถ
กถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษประกอบการวิเคราะห

(13) พระวินัยปิฎกวิเคราะห 1

การวิเคราะหเนื้อหาสำคัญของพระวินัยปิฎกในหมวดมหาวิภังค์ โดยใช้อรรถกถา
ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษประกอบการวิเคราะห

(14) พระวินัยปิฎกวิเคราะห์ 2

การวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญของพระวินัยปิฎกในหมวดภิกขุณีวิภังค์ โดยใช้ธรรตถา
ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษประกอบการวิเคราะห์

(15) พระวินัยปิฎกวิเคราะห์ 3

การวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญของพระวินัยปิฎกในหมวดมทวารรค โดยใช้ธรรตถา
ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษประกอบการวิเคราะห์

(16) พระวินัยปิฎกวิเคราะห์ 4

การวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญของพระวินัยปิฎกในหมวดจุฬวรรคและปริวาร โดยใช้
ธรรตถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษประกอบการวิเคราะห์

(17) พระอภิธรรมปิฎกวิเคราะห์ 1

การวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญของคัมภีร์อภิธรรมปิฎก ฉัมมสังคณี และคัมภีร์อภิธรรม
ปิฎก วิภังค์ โดยใช้ธรรตถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษประกอบการวิเคราะห์

(18) พระอภิธรรมปิฎกวิเคราะห์ 2

การวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญของคัมภีร์อภิธรรมปิฎก ธาตุกถา และคัมภีร์อภิธรรมปิฎก
บุคคลปัญญาติ โดยใช้ธรรตถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษประกอบการวิเคราะห์

(19) พระอภิธรรมปิฎกวิเคราะห์ 3

การวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญของคัมภีร์อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ และคัมภีร์อภิธรรมปิฎก
ยมก โดยใช้ธรรตถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษประกอบการวิเคราะห์

(20) พระอภิธรรมปิฎกวิเคราะห์ 4

การวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญของคัมภีร์อภิธรรมปิฎก ปฎฐาน โดยใช้ธรรตถา ฎีกา อนุ
ฎีกา และปกรณ์พิเศษประกอบการวิเคราะห์

(21) การปริวรรตภาษาบาลีอักษรไทยเป็นอักษรโรมัน

การเทียบอักษรบาลีไทยกับอักษรโรมัน การเปลี่ยนภาษาบาลีอักษรไทยเป็นอักษรโรมัน การใช้อักษรโรมันเขียนภาษาบาลี

ข. หมวดวิชาเอก

(1) แปลมครเป็นไทย 1 (ธมมปทฎฐกถา ภาค 1)

การแปลอรรถกถาธรรมบทภาคที่ 1 เฉพาะนิทานท้องเรื่อง โดยการแปลปากเปล่าและเขียนแปล ทั้งโดยพยัญชนะ และโดยอรรถ

(2) แปลมครเป็นไทย 2 (ธมมปทฎฐกถา ภาค 2)

การแปลอรรถกถาธรรมบทภาคที่ 2 เฉพาะนิทานท้องเรื่อง โดยการแปลปากเปล่าและเขียนแปล ทั้งโดยพยัญชนะ และโดยอรรถ

(3) แปลมครเป็นไทย 3 (ธมมปทฎฐกถา ภาค 3)

การแปลอรรถกถาธรรมบทภาคที่ 3 เฉพาะนิทานท้องเรื่อง โดยการแปลปากเปล่าและเขียนแปล ทั้งโดยพยัญชนะ และโดยอรรถ

(4) แปลมครเป็นไทย 4 (ธมมปทฎฐกถา ภาค 4)

การแปลอรรถกถาธรรมบทภาคที่ 4 เฉพาะนิทานท้องเรื่อง โดยการแปลปากเปล่าและเขียนแปล ทั้งโดยพยัญชนะ และโดยอรรถ

(5) แปลมครเป็นไทย 5 (มงคลตถทีปนี ภาค 1)

การแปลโดยอรรถคัมภีร์มงคลตถทีปนีภาค 1 ตั้งแต่มงคลข้อที่ 1 ถึงข้อที่ 7 โดยปากเปล่าและการเขียน รวมทั้งวิเคราะห์หลักธรรมในเนื้อหาที่แปล

(6) แปลมครเป็นไทย 6 (มงคลตถทีปนี ภาค 1)

การแปลโดยอรรถคัมภีร์มงคลตถทีปนีภาค 1 ตั้งแต่มงคลข้อที่ 8 ถึงข้อที่ 14 โดยปากเปล่าและการเขียน รวมทั้งวิเคราะห์หลักธรรมในเนื้อหาที่แปล

(7) แพลมครเป็นไทย 7 (มจลตถที่ปนี ภาค 2)

การแปลโดยอรรถคัมภีร์มังคลัตถที่ปนีภาค 1 ตั้งแต่มงคลข้อที่ 15 ถึงข้อที่ 25 โดยปากเปล่าและการเขียน รวมทั้งวิเคราะห์หลักธรรมในเนื้อหาที่แปล

(8) แพลมครเป็นไทย 8 (มจลตถที่ปนี ภาค 2)

การแปลโดยอรรถคัมภีร์มังคลัตถที่ปนีภาค 1 ตั้งแต่มงคลข้อที่ 26 ถึงข้อที่ 38 โดยปากเปล่าและการเขียน รวมทั้งวิเคราะห์หลักธรรมในเนื้อหาที่แปล

(9) แพลมครเป็นไทย 9 (ทุติยสมนตปาสาทิกา)

การแปลโดยอรรถคัมภีร์ทุติยสมนตปาสาทิกา ตั้งแต่เตรสกัณขวรรณา จนจบพรรณนากยวิกกยสิกขาบทที่ ๑๐ โดยปากเปล่าและการเขียน รวมทั้งวิเคราะห์พระวินัยในเนื้อหาที่แปล

(10) แพลมครเป็นไทย 10 (ทุติยสมนตปาสาทิกา)

การแปลโดยอรรถคัมภีร์ทุติยสมนตปาสาทิกา ตั้งแต่ปัตตสิกขาบทที่ 1 จนจบภิกขุณีวิภังควรรณา โดยปากเปล่าและการเขียน รวมทั้งวิเคราะห์พระวินัยในเนื้อหาที่แปล

(11) แพลมครเป็นไทย 11 (ปฐมสมนตปาสาทิกา)

การแปลโดยอรรถคัมภีร์ปฐมสมนตปาสาทิกา ตั้งแต่อารัมภกถา จนจบกล่าวด้วยวินัย 4 อย่างและกล่าวด้วยลักษณะเป็นต้นของพระวินัยจร โดยปากเปล่าและการเขียน รวมทั้งวิเคราะห์พระวินัยในเนื้อหาที่แปล

(12) แพลมครเป็นไทย 12 (ปฐมสมนตปาสาทิกา)

การแปลโดยอรรถคัมภีร์ปฐมสมนตปาสาทิกา ตั้งแต่อรรถาธิบายสิกขาบทวิภังค์ปฐมปาราชิก จนจบจตุตถปาราชิกวรรณา โดยปากเปล่าและการเขียน รวมทั้งวิเคราะห์พระวินัยในเนื้อหาที่แปล

(13) แพลมครเป็นไทย 13 (วิสุทฺธิมคค ภาค 1)

การแปลโดยอรรถคัมภีร์วิสุทฺธิมรรค ภาค 1 โดยปากเปล่าและการเขียน รวมทั้งวิเคราะห์หลักธรรมในเนื้อหาที่แปล

(14) แปลมครเป็นไทย 14 (วิสุทธิมคฺค ภาค 2)

การแปลโดยอรรถคัมภีร์วิสุทธิมรรค ภาค 2 โดยปากเปล่าและการเขียน รวมทั้งวิเคราะห์หลักธรรมในเนื้อหาที่แปล

(15) แปลมครเป็นไทย 15 (อภิธรรมตถวิภาวิณี)

การแปลโดยอรรถอภิธรรมตถวิภาวิณี ปริจเฉทที่ 1 ถึง 5 โดยปากเปล่าและการเขียน รวมทั้งวิเคราะห์หลักธรรมในคัมภีร์

(16) แปลมครเป็นไทย 16 (อภิธรรมตถวิภาวิณี)

การแปลโดยอรรถอภิธรรมตถวิภาวิณี ปริจเฉทที่ 6 ถึง 9 โดยปากเปล่าและการเขียน รวมทั้งวิเคราะห์หลักธรรมในคัมภีร์

(17) แปลไทยเป็นมคร 1 (ธมมปทภูฏกถา ภาค 1)

การแปลอรรถถาธรรมบท ภาค 1 เฉพาะนิทานท้องเรื่อง ตั้งแต่เรื่องจักขุปาลเถร วัตถุไปจนถึงเรื่องเทวทัตวัตถุ จากภาษาไทยเป็นภาษามคร โดยฝึกการแปลเนื้อหาภาษาไทยเป็นภาษามครที่ต่างจากต้นฉบับด้วย

(18) แปลไทยเป็นมคร 2 (ธมมปทภูฏกถา ภาค 1)

การแปลอรรถถาธรรมบท ภาค 1 เฉพาะนิทานท้องเรื่อง ตั้งแต่เรื่องสัณฺขยวัตถุไปจนถึงเรื่องเทวสหายภิกขุวัตถุ จากภาษาไทยเป็นภาษามคร โดยฝึกการแปลเนื้อหาภาษาไทยเป็นภาษามครที่ต่างจากต้นฉบับด้วย

(19) แปลไทยเป็นมคร 3 (ธมมปทภูฏกถา ภาค 2)

การแปลอรรถถาธรรมบท ภาค 2 เฉพาะนิทานท้องเรื่อง ตั้งแต่เรื่องสามาวตีวัตถุ จนถึงเรื่องกุมภโฆษกวัตถุ จากภาษาไทยเป็นภาษามคร โดยฝึกการแปลเนื้อหาภาษาไทยเป็นภาษามครที่ต่างจากต้นฉบับด้วย

(20) แปลไทยเป็นมคร 4 (หมมปทฎฐกถา ภาค 2)

การแปลอรรถกถาธรรมบท ภาค 2 เฉพาะนิทานท้องเรื่อง ตั้งแต่เรื่องจุฬป็นถกเถร
วัตถุจนถึงเรื่องโสเรยยัตเถรวัตถุ จากภาษาไทยเป็นภาษามคร โดยฝึกการแปลเนื้อหาภาษาไทยเป็นภาษามครที่
ต่างจากต้นฉบับด้วย

(21) แปลไทยเป็นมคร 5 (หมมปทฎฐกถา ภาค 3)

การแปลอรรถกถาธรรมบท ภาค 3 เฉพาะนิทานท้องเรื่อง จากภาษาไทยเป็นภาษา
มคร โดยฝึกการแปลเนื้อหาภาษาไทยเป็นภาษามครที่ต่างจากต้นฉบับด้วย

(22) แปลไทยเป็นมคร 6 (หมมปทฎฐกถา ภาค 4)

การแปลอรรถกถาธรรมบท ภาค 4 เฉพาะนิทานท้องเรื่อง จากภาษาไทยเป็นภาษา
มคร โดยฝึกการแปลเนื้อหาภาษาไทยเป็นภาษามครที่ต่างจากต้นฉบับด้วย

(23) แปลไทยเป็นมคร 7 (มจคตตถทีปนี ภาค 1)

การแปลคัมภีร์มจคตตถทีปนี ภาค 1 ตั้งแต่มงคลข้อที่ 1 ถึงข้อที่ 7 จากภาษาไทย
เป็นภาษามคร โดยฝึกการแปลเนื้อหาภาษาไทยเป็นภาษามครที่ต่างจากต้นฉบับด้วย

(24) แปลไทยเป็นมคร 8 (มจคตตถทีปนี ภาค 1)

การแปลคัมภีร์มจคตตถทีปนี ภาค 1 ตั้งแต่มงคลข้อที่ 8 ถึงข้อที่ 14 จากภาษาไทย
เป็นภาษามคร โดยฝึกการแปลเนื้อหาภาษาไทยเป็นภาษามครที่ต่างจากต้นฉบับด้วย

(25) แปลไทยเป็นมคร 9 (ปฐมสมนตปาสาทิกา)

การแปลคัมภีร์ปฐมสมนตปาสาทิกา ตั้งแต่อาร์มภกถา จนจบกล่าวด้วยวินัย 4
อย่างและกล่าวด้วยลักษณะเป็นต้นของพระวินัยธร จากภาษาไทยเป็นภาษามคร โดยฝึกการแปลเนื้อหา
ภาษาไทยเป็นภาษามครที่ต่างจากต้นฉบับด้วย

(26) แปลไทยเป็นมคร 10 (ปฐมสมนตปาสาทิกา)

การแปลคัมภีร์ปฐมสมนตปาสาทิกา ตั้งแต่อรรถาธิบายสิกขาบทวิภังค์ปฐมปาราชิก
จนจบจตุตตปาราชิกวรรณา จากภาษาไทยเป็นภาษามคร โดยฝึกการแปลเนื้อหาภาษาไทยเป็นภาษามครที่
ต่างจากต้นฉบับด้วย

(27) แปลไทยเป็นมคร 11 (วิสุทิมคร ภาค 1)

การแปลคัมภีร์คัมภีร์วิสุทิมรรค ภาค 1 ตั้งแต่นิทานาทิกถา จนจบปริจเฉทที่ 4 ปถวิกลิน นิทเทส จากภาษาไทยเป็นภาษามคร โดยฝึกการแปลเนื้อหาภาษาไทยเป็นภาษามครที่ต่างจากต้นฉบับด้วย

(28) แปลไทยเป็นมคร 12 (วิสุทิมคร ภาค 1)

การแปลคัมภีร์คัมภีร์วิสุทิมรรค ภาค 1 ตั้งแต่ปริจเฉทที่ 5 เสสกลินนิทเทส จนจบปริจเฉทที่ 11 สมานินิทเทส จากภาษาไทยเป็นภาษามคร โดยฝึกการแปลเนื้อหาภาษาไทยเป็นภาษามครที่ต่างจากต้นฉบับด้วย

(29) แต่งฉันทภาษามคร 1

กลวิธีในการแต่งฉันทภาษามคร ลักษณะของฉันทภาษามคร 6 ฉันท คือ 1) ปัฐยาวัตร 2) อินทรวีเชียร 3) อุปนทรวีเชียร 4) อินทรวงศ์ 5) ว่างส์ฐฐะ และ 6) วสันตติลก การฝึกแต่งฉันท 3 ชนิด คือ 1) ปัฐยาวัตร 2) อินทรวีเชียร 3) อุปนทรวีเชียร

(30) แต่งฉันทภาษามคร 2

การฝึกแต่งฉันทภาษามคร 6 ชนิด คือ 1) ปัฐยาวัตร 2) อินทรวีเชียร 3) อุปนทรวีเชียร 4) อินทรวงศ์ 5) ว่างส์ฐฐะ และ 6) วสันตติลก

(31) แต่งไทยเป็นมคร 1

หลักการแต่งเนื้อหาภาษาไทยเป็นภาษาบาลีระดับสูง การใช้ศัพท์และสำนวนนิยมในแต่งภาษาไทยเป็นภาษามคร การฝึกแต่งเนื้อหาภาษาไทยเป็นภาษาบาลี

(32) แต่งไทยเป็นมคร 2

การฝึกแต่งเนื้อหาภาษาไทยที่นำมาจากเอกสารภาษาไทยประเภทต่างๆ เช่น หลักธรรม ประวัติศาสตร์ เป็นภาษาบาลีระดับสูง

(33) สัมพันธ์ไทย

ความหมายและความสำคัญของสัมพันธ์ในภาษาบาลี ชื่อสัมพันธ์ ชื่อสัมพันธ์พิเศษ ปัจจัย อพยยศัพท์ วิธีเรียงสัมพันธ์ การบอกชื่อและการเข้าสัมพันธ์เป็นภาษาไทย

ค. หมวดวิชาบังคับ

(1) หลักภาษาไทย

ลักษณะสำคัญของภาษาไทย ระบบเสียงในภาษาไทย อักษรไทย คำและการประกอบคำ คำไทยแท้และคำที่มาจากภาษาอื่น

(2) การใช้ภาษาไทยร่วมสมัย

พัฒนาการของภาษาไทย ภาษาไทยในสื่อร่วมสมัย ภาษาไทยในข่าว ภาษาไทยในสารคดี ภาษาไทยในสื่อโฆษณาและประชาสัมพันธ์

(3) วัฒนธรรมและประเพณีไทย

ความเป็นมา ความสำคัญ และหน้าที่ของวัฒนธรรมและประเพณีไทย ความแตกต่างของวัฒนธรรมและประเพณี ประเภทของประเพณี ประเพณีและวัฒนธรรมไทย 4 ภาค

(4) ไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ 1

อักษรภาษาอังกฤษ การเปรียบเทียบอักษรภาษาอังกฤษกับภาษาไทย คำนาม (noun) คำนำหน้านาม (article) คำคุณศัพท์ (adjective) คำสรรพนาม (pronoun)

(5) ไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ 2

คำกริยา (verb) คำวิเศษณ์ (adverb) คำบ่งชี้คำนาม (determiner) การเปรียบเทียบ (comparison) คำบุพบท (preposition) คำสันธาน (conjunction) เครื่องหมายวรรคตอน (punctuation) ความสอดคล้องระหว่างประธานกับกริยา (agreement)

(6) ไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ 3

กาล (tense) คำกริยาช่วย (modal auxiliary verb) กรรตุวาจกและกรรมวาจก (active and passive voice) การถ่ายทอดคำพูดผู้อื่น (direct and indirect speech)

(7) ไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ 4

ประโยค (sentence) ประโยคคำถาม (question sentence) วลี (phrase) การใช้ตัวอักษรพิมพ์ใหญ่และตัวอักษรย่อ (capitalization and abbreviation) โครงสร้างของคำ (word formation: prefix, suffix, root)

(8) การอ่านภาษาอังกฤษ 1

หลักการอ่านภาษาอังกฤษ การอ่านแบบคร่าว การอ่านโดยละเอียด การใช้พจนานุกรม การจดจำศัพท์สำคัญ และการจดบันทึกข้อความสำคัญ

(9) การอ่านภาษาอังกฤษ 2

การอ่านเนื้อเรื่องภาษาอังกฤษที่มีเนื้อหาหลากหลายและมีขนาดความยาวแตกต่างกันพร้อมการเรียนรู้ศัพท์และสำนวนต่าง ๆ

(10) การแปลภาษาอังกฤษ 1

หลักการแปลภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย ส่วนของคำในประโยค โครงสร้างภาษาไทยและอังกฤษ การฝึกแปลข้อความภาษาอังกฤษขนาดสั้นเป็นภาษาไทย การฝึกแปลภาษาไทยขนาดสั้นเป็นภาษาอังกฤษ

(11) การแปลภาษาอังกฤษ 2

การแปลวรรณกรรม การแปลข่าว การแปลศัพท์เฉพาะ การฝึกแปลข้อความภาษาอังกฤษขนาดยาวเป็นภาษาไทย การฝึกแปลข้อความภาษาไทยขนาดยาวเป็นภาษาอังกฤษ

(12) การแต่งภาษาอังกฤษ

หลักการแต่งข้อความภาษาอังกฤษ การฝึกแต่งข้อความภาษาอังกฤษขนาดสั้นและขนาดยาว การเขียนจดหมายภาษาอังกฤษ

(13) พระพุทธศาสนาภาคภาษาอังกฤษ

ศัพท์ธรรมะภาษาอังกฤษ การอ่านงานเขียนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่เป็นภาษาอังกฤษซึ่งอาจเป็นงานเขียนของนักวิชาการไทย เช่น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) หรือนักวิชาการต่างประเทศ เช่น ปีเตอร์ ฮาร์วีย์ (Peter Harvey)

(14) ภาษาจีนเบื้องต้น

อักษรจีน การอ่านและเขียนอักษรจีน ระบบพินอิน สระเดี่ยว สระผสม ฝีกผสมพินอิน ลำดับขีด ฝีกอ่านพินอิน การทักทายและการสนทนาภาษาจีน

(15) ภาษาศาสตร์เบื้องต้น

ความหมายของภาษาศาสตร์ ภาษาศาสตร์สาขาต่าง ๆ ลักษณะภาษา สัญลักษณ์ของเสียงตามระบบสากล ระบบเสียง ระบบคำและระบบกลุ่มคำ การวิเคราะห์ภาษาตามทฤษฎีภาษาศาสตร์

(16) ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น

คำนามนาม คุณนาม สรรพนาม สังขยา อัพยศัพท์ บทกวีที่ประกอบด้วยธาตุปัจจัยและวิภัตติกริยาหมวด ลัญ ลิง โลก และลิงค์ สระสนธิ การแปลประโยคสั้นที่สัมพันธ์กับไวยากรณ์

(17) พระพุทธศาสนากับอารยธรรมโลก

กำเนิดและพัฒนาการของพระพุทธศาสนา การเผยแผ่ของพระพุทธศาสนาไปในนานาประเทศและนานาทวีป อิทธิพลและความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

(18) ขาดศึกษา

ความหมาย ความเป็นมา และประเภทของขาดก นิบาตขาดก ขาดกนอกนิบาต เนื้อหาของขาดกสำคัญบางเรื่อง คำสอนและคติธรรมในขาดก อิทธิพลของขาดกต่อสังคม

(19) พระพุทธศาสนาเถรวาท

กำเนิดและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาเถรวาท นิกายสำคัญ คัมภีร์สำคัญ และคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น อุดมการณ์พระโพธิสัตว์ ศูนยตา อลยวิญาณ

(20) หลักการเทศน์

หลักการแสดงพระธรรมเทศนาทำนองโบราณ และทำนองประยุกต์ การแสดงพระธรรมเทศนาในพระราชพิธี และงานทั่วไป

(21) หลักการพูดในที่ชุมชน

คุณสมบัติของผู้พูดในที่ชุมชน รูปแบบการพูด วิธีพูด จุดมุ่งหมายการพูด จุดบกพร่องการพูด การสร้างความมั่นใจในการพูด การเรียบเรียงเนื้อหาในการพูด คำเริ่มต้นในการพูด และคำลงท้ายการพูดในที่ชุมชน

(22) กฎหมายเบื้องต้น

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป ความหมายและลักษณะของกฎหมาย ความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องรู้กฎหมาย ระบบกฎหมายของไทย

(23) การใช้เหตุผล

การใช้เหตุผลกับตรรกวิทยา การใช้เหตุผลแบบอุปนัย การใช้เหตุผลแบบนิรนัย เหตุผลวิบัติ การใช้เหตุผลในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

(24) หลักการตีความ

หลักการตีความตามแนวอรรถปริวรรตศาสตร์ (hermeneutics) หลักการตีความของนักปรัชญาตะวันตก เช่น ฟรีเดอริค ชไลเออมาเคอร์ (Friedrich Schleiermacher) ฮันส์-จอร์จ กาดาเมอร์ (Hans-Georg Gadamer) หลักการตีความในคัมภีร์เนติปกรณ์

(25) ธรรมเนียมในประเทศไทย

สติปัญญา 4 และอานาปานสติในพระสูตรตันตปิฎก วิธีปฏิบัติธรรมเนียมในคัมภีร์วิสุทธิมรรค วิธีปฏิบัติธรรมเนียมตามแนวสติปัญญา 4 ในไทย เช่น วิธีปฏิบัติแบบพอง-ยุบ ตามแนว มหาสึสยาตอ วิธีปฏิบัติอานาปานสติตามแนวท่านอุบาซัน วิธีเจริญสติเคลื่อนไหวตามแนวหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ

(26) ศาสนาสำคัญของโลก

ความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของศาสนา คำสอนและหลักปฏิบัติของศาสนาสำคัญของโลก เช่น พระพุทธศาสนา ศาสนาฮินดู ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม

(27) ภาคนิพนธ์

การศึกษาค้นคว้าเชิงลึกด้านภาษาบาลี และพระพุทธศาสนา ในหัวข้อที่สนใจ การทำรายงานภาคนิพนธ์ โดยใช้รูปแบบและกระบวนการวิจัยภายใต้การให้คำปรึกษาของอาจารย์ที่ปรึกษา

หมวดที่ 5 หลักเกณฑ์ในการประเมินผลนักศึกษา

1. กฎระเบียบหรือหลักเกณฑ์ในการให้ระดับคะแนน

การประเมินผลให้เป็นไปตามข้อบังคับสนามหลวงแผนกบาลี คณะสงฆ์ไทย ดังนี้

1.1 การวัดผลการศึกษา

การให้ระดับคะแนนแบ่งเป็น 7 ระดับ มีชื่อและค่าระดับต่อหนึ่งหน่วยกิตดังต่อไปนี้

ระดับ	A	B+	B	B	C+	C	D+	D	F
ค่าระดับ	4.00	3.50	3.00	3.00	2.50	2.00	1.50	1.00	0.00

การวัดผลแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่ม 1 กลุ่มวิชาเอก

วิชาบาลีไวยากรณ์ แปลมคธเป็นไทย แปลไทยเป็นมคธ แต่งไทยเป็นมคธ แต่งฉันทภาษาบาลี สัมพันธ์ไทย) ให้ระดับคะแนน (เกรด) ด้วยการพิจารณาจากการดูข้อผิดพลาดแบบเดิม โดยกำหนดเกรดตามช่วงคะแนนที่ถูกต้อง คือ

ผิด/หัก 1-10 คะแนน ได้ A

ผิด/หัก 11-15 คะแนน ได้ B+

ผิด/หัก 16-20 คะแนน ได้ B

ผิด/หัก ตั้งแต่ 21 คะแนนขึ้นไป ได้ F

กลุ่ม 2 กลุ่มวิชาพื้นฐานและวิชาบังคับ

ให้ระดับคะแนน (เกรด) ด้วยการพิจารณาจากคะแนนการสอบในแต่ละรายวิชาโดยกำหนดระดับคะแนน (เกรด) ตามช่วงคะแนนที่ได้ คือ

ได้ 90-100 คะแนน ได้ A

ได้ 85-89 คะแนน ได้ B+

ได้ 80-84	คะแนน ได้ B
ได้ 75-79	คะแนน ได้ C+
ได้ 71-74	คะแนน ได้ C
ได้ 65-69	คะแนน ได้ D+
ได้ 60-64	คะแนน ได้ D
ได้น้อยกว่า 60	คะแนน ได้ F

* ในกลุ่มที่ 2 สามารถใช้การให้ระดับคะแนนโดยพิจารณาแบบอิงกลุ่มและอิงเกณฑ์ตามแนวทางการวัดผล สมัยใหม่ที่นิยมใช้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย

1.2 การตรวจสอบข้อสอบ

การให้คะแนนให้คิดโดยการตรวจข้อผิดพลาดและคุณภาพของข้อสอบ อาจปรับให้เข้ากับเกณฑ์ใหม่ ดังนี้

- 1) **ตรวจบริบท** คือ ส่วนข้างเคียงคำตอบที่ผู้สอบทำไว้ในกระดาษคำตอบ เช่น ความสะอาด การเว้นวรรคตอน การเขียนเครื่องหมาย ความตั้งใจในการตอบ
- 2) **ตรวจภูมิ** คือ ตรวจหลักการแปลไทยเป็นมคธ หรือหลักการเรียง หลักไวยากรณ์ หลักการเขียนหนังสือ หลักการสะกดการันต์ หลักภาษา เป็นต้น เป็นการกลั่นกรองผู้ที่เหมาะสมจะเป็นครูอาจารย์และเป็นผู้สืบต่อพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต
- 3) **ตรวจเนื้อหา** คือ ตรวจคำตอบที่เป็นตัวหนังสือ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการตรวจ การสอบได้หรือสอบตกอยู่ที่เนื้อหา
- 4) **ตรวจวิชาบาลีไวยากรณ์** ประโยค 1-2 และประโยค ป.ศ.3 มีหลักการตรวจ ดังนี้ คือ มีกรรมการตรวจกองละ 3 รูป มีข้อสอบจำนวน 7 ข้อ ๆ ละ 10 คะแนน ถ้าได้คะแนนเต็ม 10 ให้เขียนเครื่องหมายถูกไว้เพื่อให้รู้ว่าตรวจแล้ว ให้เขียนคะแนนถูกหักไว้ด้านขวามือ นำคะแนนถูกหักทั้ง 7 ข้อมารวมกันแล้วเขียนไว้มุมด้านขวาของกระดาษคำตอบ สุดท้ายเขียนให้ ด้านซ้ายบนมุมกระดาษคำตอบ

5) **ตรวจวิชาบูรพภาค** ประโยค ป.ธ.3 มีหลักการตรวจดังนี้ คือ ถ้าวางรูปจดหมายราชการ ผิดหมด กรรมการตรวจให้ตก ถ้าผิดย่อหน้า 1 แห่ง กรรมการตรวจหัก 2 คะแนน ถ้าผิดวรรคตอน 1 แห่งหัก 1 คะแนน ถ้าเขียนตัวอักษรผิด 1 ตัวหัก 1 คะแนน เมื่อรวมคะแนนที่หักเกิน 12 กรรมการตรวจให้ตก สำหรับวิชานี้ นักศึกษาต้องทำข้อสอบได้ 3 ให้เท่านั้นจึงจะสอบผ่าน

6) **ตรวจวิชาสัมพันธไทย** ประโยค ป.ธ.3 มีหลักวิธีการตรวจ ดังนี้ เรียกชื่อสัมพันธผิดในวิภัติเดียวกันชื่อว่าผิดศัพท์ กรรมการตรวจหัก 1 คะแนน ถ้าเรียกชื่อสัมพันธผิดต่างวิภัติกันชื่อว่าผิดสัมพันธกรรมการตรวจหัก 2 คะแนน ถ้าสัมพันธสับสนประโยค หรือสัมพันธผิดจนเสียทั้งประโยคชื่อว่าผิดประโยค กรรมการตรวจหัก 6 คะแนน วิชาสัมพันธไทยนั้น มีหลักการให้คะแนนเหมือนวิชาแปล

7) **ตรวจวิชาแปลไทยเป็นมคร** ใช้วิธีหักคะแนนโดยมีเกณฑ์หักคะแนน หรือถือทำข้อสอบผิด 3 อย่าง คือ ผิดศัพท์หัก 1 คะแนน ผิดสัมพันธหัก 2 คะแนน และผิดประโยคหัก 6 คะแนน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) ผิดศัพท์ คือ ใช้ศัพท์ผิด เขียนศัพท์บาลีผิด ใช้ศัพท์ผิดกับบริบท และลืมนเขียนศัพท์ กรรมการจะเขียนอักษร ศ. ไว้บนศัพท์ที่ผิดนั้น

(2) ผิดสัมพันธ คือ วิภัติผิด กาลผิด วจนะผิด ลิงค์ผิด และเรียงศัพท์ผิดหลักสัมพันธ กรรมการจะเขียนอักษร ส. ไว้บนศัพท์ที่ผิดนั้น

(3) ผิดประโยค คือ เลขนอกเลขในผิด ประธานกับกริยามีบุรุษไม่ตรงกัน ประธานกับกริยามีวจนะไม่ตรงกัน เขียนศัพท์และสัมพันธผิดจนไม่เป็นประโยคและจับใจความไม่ได้ กรรมการจะเขียนอักษร ป. ไว้บนประโยคที่ผิดนั้น

อนึ่ง ในกรณีที่แปล หรือแต่งผิดจนไม่อาจจับใจความได้ทั้งประโยค แม้จะมีเนื้อความเพียงประโยคเดียว แต่มีข้อความยาวหลายบรรทัด มีเกณฑ์การหักคะแนนพิเศษ ดังนี้

ถ้าประโยคยาวเกิน 3 บรรทัดให้นับเป็นผิดเกิน 18

ถ้าประโยคยาวไม่เกิน 3 บรรทัดให้นับเป็นผิดเกิน 16

ถ้าประโยคยาวไม่เกิน 2 บรรทัดให้นับเป็นผิดเกิน 12

ถ้าประโยคยาวไม่เกิน 3 บรรทัดให้นับเป็นผิดเกิน 6

7) หลักการให้คะแนน สำหรับวิชาแปลไทยเป็นมคร แปลมครเป็นไทย แต่งไทยเป็นมคร วิชาบาลี ไวยากรณ์ และวิชาสัมพันธ์ไทย ดังนี้

(1) วิชาแปลไทยเป็นมคร แปลมครเป็นไทย แต่งไทยเป็นมครนั้น กรรมการตรวจข้อสอบบาลีสนามหลวงจะเขียนไว้บนหัวกระดาษด้านซ้ายมือว่า ให้ ตามหลักเกณฑ์ 4 ชั้น ดังนี้

1) ผิด 1 – 6	ได้	3	ให้
2) ผิด 7 – 12	ได้	2	ให้
3) ผิด 13 – 18	ได้	1	ให้
4) ผิดเกิน 18	ได้	0	ให้

(2) วิชาบาลีไวยากรณ์มีการรวมคะแนนแตกต่างจากวิชาอื่น คือ

- ผิด 1 – 15	ได้	3	ให้
- ผิด 16 – 20	ได้	2	ให้
- ผิด 21 – 25	ได้	1	ให้
- ผิดเกิน 25	ได้	0	ให้

(3) วิชาบูรพภาค ประโยค ป.ธ.3 มีหลักการให้คะแนนดังนี้ คือ นักศึกษาต้องสอบได้คะแนน 3 ให้ เท่านั้นจึงถือว่าสอบผ่าน เนื่องจากวิชานี้ไม่มีคะแนน 1 ให้ หรือ 2 ให้เหมือนวิชาอื่น ๆ ถ้านักศึกษาได้ 0 ให้ แม้อีกวิชาของประโยค ป.ธ. 3 จะได้ 3 ให้ทั้งหมด ก็ถือว่าสอบตกชั้นนี้ทุกวิชา

(4) วิชาสัมพันธ์ไทย ประโยค ป.ธ.3 ให้คะแนนเหมือนวิชาแปลไทยเป็นมคร แปลมครเป็นไทย ดังนี้

1) ผิด 1 – 6	ได้	3	ให้
2) ผิด 7 – 12	ได้	2	ให้
3) ผิด 13 – 18	ได้	1	ให้
4) ผิดเกิน 18	ได้	0	ให้

- (5) วิชาเกี่ยวกับหลักธรรมและวิชาสามัญอื่น ๆ ให้คะแนนโดยประเมินจากความสมบูรณ์ ความถูกต้อง และความคิดเชิงวิเคราะห์วิพากษ์
- (6) วิชาเกี่ยวกับแผนงานและโครงการ ให้คะแนนโดยพิจารณาจากการจัดทำแผนและโครงการ การนำไปปฏิบัติ และการประเมิน
- (7) การสอบผ่านชั้นเรียน ต้องสอบผ่านทุกวิชา หากสอบวิชาใด ไม่ผ่าน ให้สอบแก้ตัววิชานั้นในการจัดสอบครั้งที่ 2 ของแต่ละภาคการศึกษา หากสอบไม่ผ่าน ต้องสอบใหม่ทุกวิชา

2. กระบวนการจัดสอบประเมินผลการเรียนของนักศึกษา

2.1 การจัดสอบประเมินผลการเรียนของนักศึกษา

- 1) กำหนดให้มีการสอบ 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 ช่วงเดือนมกราคมถึงมีนาคม ครั้งที่ 2 ช่วงเดือนสิงหาคมถึงกันยายน (อาจปรับเปลี่ยนตามปฏิทินจันทรคติได้)
- 2) การสอบครั้งที่ 2 เป็นการสอบรายวิชาที่นักศึกษาสอบไม่ผ่านในการสอบครั้งที่ 1
- 3) การสอบให้สนามหลวงแผนกบาลีเป็นผู้ดำเนินการโดยความร่วมมือกับสำนักเรียนต่าง ๆ

2.2 แนวทางปฏิบัติสำหรับการประเมินผลการเรียน

ก. รายวิชาเอก

- 1) กรรมการผู้ตรวจรายวิชาเอก จะต้องเป็นผู้ได้รับหนังสือนิมนต์จากกองบาลีสนามหลวง และเป็นผู้ที่มีความรู้ตั้งแต่ ประโยค ป.ธ. 6 เป็นต้นไป ถ้ามีวุฒิปริญญาเปรียญธรรม 5 ประโยค ต้องเป็นพระราชอาคันตุกะ หรือเป็นพระครูสัญญาบัตรอย่างใดอย่างหนึ่ง และต้องมีวุฒิปริญญาเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่าประโยคที่เป็นกรรมการตรวจ
- 2) การนิมนต์กรรมการจะนิมนต์เป็นการเฉพาะ จะให้ใครไปตรวจแทนไม่ได้ ถ้ารูปใดลาสิกขา มรณภาพ หรืออาพาธ ก็เป็นอันขาดไป และให้เจ้าสำนักเรียนส่งใบนิมนต์นั้นคืนให้สำนักงานเลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวงทราบโดยด่วน
- 3) การตรวจข้อสอบบาลีสนามหลวงนั้น จะมีกรรมการตรวจกองละ 3 รูปและก็จะได้รับกระดาษคำตอบรูปละหนึ่งชุด คือ กรรมการรูปที่ 1 จะได้รับกระดาษคำตอบหนึ่งชุดเย็บรวม

ประมาณ 10-20 ฉบับ จากนั้นก็ตรวจทีละฉบับแล้วเขียนคะแนนเพียง 1 ให้ที่มุมซ้ายมือ ด้านบนกระดาษคำตอบ และเขียนคะแนนที่หักไว้ที่มุมขวามือด้านบน พร้อมเซ็นชื่อกำกับไว้ด้วย เสร็จแล้วก็ส่งทั้งชุดให้กรรมการรูปที่ 2 พิจารณาต่อไป กรรมการรูปที่ 2 ก็พิจารณาว่าเห็นด้วยกับคะแนนของรูปแรกหรือไม่ ถ้าไม่เห็นด้วยก็แก้ไขคะแนน ถ้าเห็นด้วยก็เขียนคำว่าให้ เรียงตามลำดับลงมาจากรูปแรก จากนั้นก็ส่งให้กรรมการรูปที่ 3 พิจารณาต่อไป กรรมการท่านสุดท้ายจะสามารถแก้ไขคะแนน หรือเห็นด้วยก็เพิ่มคำว่า ให้ เรียงตามลำดับต่อจากรูปที่ 2 หรือจะปรึกษาการให้คะแนนทั้ง 3 รูปก็ได้

ข. รายวิชาพื้นฐานและรายวิชาบังคับ

- 1) ผู้เป็นกรรมการตรวจสอบวิชาพื้นฐานและวิชาบังคับ ต้องมีวุฒิการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า
- 2) ผู้เป็นกรรมการตรวจสอบวิชาพื้นฐานและวิชาบังคับต้องเป็นผู้สอนในรายวิชาที่ตนเองเป็นกรรมการตรวจ หรือมีความรู้ความเชี่ยวชาญในรายวิชาที่เป็นกรรมการตรวจ

3. เกณฑ์การสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตร

นักศึกษาจะสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรต้องสอบผ่านทุกวิชาตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร โดยต้องได้เกรดเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 2.00

หมวดที่ 6 การพัฒนาคุณภาพ

1. การเตรียมการสำหรับอาจารย์ใหม่

- 1.1 มีการปฐมนิเทศอาจารย์ใหม่ ให้มีความรู้ความเข้าใจในนโยบายของแม่กองบาลีสนามหลวง และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ บทบาทหน้าที่ของอาจารย์ กฎระเบียบต่างๆ รวมถึงสิทธิผลประโยชน์ของอาจารย์
- 1.2 ส่งเสริมให้อาจารย์เพิ่มพูนความรู้โดยเข้าร่วมอบรมเพื่อพัฒนาการสอน การวัดและการประเมินผล การทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน การศึกษาดูงาน ประชุมสัมมนา และการประชุมวิชาการเสนอผลงานทั้งในและต่างประเทศ

2. การพัฒนาความรู้และทักษะให้แก่คณาจารย์

2.1 การพัฒนาทักษะการจัดการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผล

- 1) ส่งเสริมอาจารย์ให้มีการเพิ่มพูนความรู้โดยเข้าร่วมอบรมเพื่อพัฒนาการสอน อบรมการวัดและการประเมินผล อบรมการทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน
- 2) ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาดูงาน ประชุมสัมมนา และการประชุมวิชาการเสนอผลงานทั้งในและต่างประเทศ

2.2 การพัฒนาวิชาการและวิชาชีพด้านอื่นๆ

- 1) การให้อาจารย์มีส่วนร่วมในกิจกรรมบริการทางวิชาการแก่ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความรู้และคุณธรรม
- 2) ส่งเสริมการทำวิจัยสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพและสามารถนำมาพัฒนาการเรียนการสอน
- 3) มีการกระตุ้นอาจารย์ให้ทำผลงานทางวิชาการในสาขาวิชาพระพุทธศาสนาและภาษาบาลี
- 4) ส่งเสริมให้อาจารย์เข้าร่วมอบรมทักษะปฏิบัติในด้านต่างๆ ที่จำเป็น
- 5) ให้ข้อมูลเรื่องงบประมาณสำหรับการทำวิจัยและให้อาจารย์เข้าร่วมกลุ่มวิจัยต่างๆ

หมวดที่ 7 การประกันคุณภาพหลักสูตร

1. การบริหารหลักสูตร

ในการบริหารหลักสูตร จะมีคณะกรรมการประจำหลักสูตร อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร โดยมีแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้กำกับดูแล กำหนดนโยบาย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจะวางแผนการจัดการเรียนการสอนร่วมกับแม่กองบาลีสนามหลวงและอาจารย์ผู้สอน ติดตามข้อมูลสำหรับปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรทุกปี

2. การบริหารทรัพยากรการเรียนการสอน

2.1. การบริหารงบประมาณ

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดสรรงบประมาณประจำปี ทั้งงบประมาณแผ่นดินและเงินรายได้เพื่อจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์อย่างพอเพียงเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน

2.2. ทรัพยากรการเรียนการสอนที่มีอยู่เดิม

นักเรียนมีความพร้อมด้านตำราและการสืบค้นข้อมูล มีหนังสือเฉพาะทาง และมีอุปกรณ์การเรียนการสอนอย่างพอเพียง

2.3. การจัดหาทรัพยากรการเรียนการสอนเพิ่มเติม

เจ้าสำนักเรียน อาจารย์ใหญ่ประสานกับแม่กองบาลีสนามหลวง สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในการจัดซื้อหนังสือที่เกี่ยวข้องให้อาจารย์และนักศึกษาได้ค้นคว้า ประกอบการเรียนการสอน มีการจัดหาสื่อการเรียนการสอน และเครื่องอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน

2.4. การประเมินความเพียงพอของทรัพยากร

เจ้าสำนักเรียน อาจารย์ใหญ่ และอาจารย์สอนประเมินความเพียงพอของทรัพยากร มีห้องสมุดประจำวัดเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับอาจารย์สอน และสำรวจความต้องการใช้สื่อการเรียนการสอนจากอาจารย์สอนและนักศึกษา

3. การบริหารคณาจารย์

3.1. การรับอาจารย์ใหม่

มีการคัดเลือกอาจารย์ใหม่ตามระเบียบและหลักเกณฑ์ของมหาวิทยาลัยโดยอาจารย์ใหม่จะต้องมีคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าชั้นประโยคที่จะสอน หรือผู้ชำนาญด้านสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง

3.2. การมีส่วนร่วมของคณาจารย์ในการวางแผน การติดตามและทบทวนหลักสูตร

คณาจารย์ผู้สอนจะต้องประชุมร่วมกันเพื่อวางแผนการเรียนการสอน การประเมินผล และให้ความเห็นชอบการประเมินผลรายวิชา เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และได้บัณฑิตตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์

3.3. การแต่งตั้งคณาจารย์พิเศษ

คณาจารย์พิเศษนั้น จะต้องมีความรู้ไม่ต่ำกว่าปริญญาโท หรือเทียบเท่า หรือเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง กรรมการหลักสูตรสามารถเชิญมาสอนทั้งรายวิชา หรือเป็นครั้งคราวก็ได้

4. การบริหารบุคลากรสนับสนุนการเรียนการสอน

4.1. การกำหนดคุณสมบัติเฉพาะสำหรับตำแหน่ง

บุคลากรสายสนับสนุนควรมีวุฒิปริญญาตรีที่เกี่ยวข้องกับภาระงานที่รับผิดชอบ และมีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นอย่างดี

4.2. การเพิ่มทักษะความรู้เพื่อการปฏิบัติงาน

บุคลากรสายสนับสนุนต้องเข้าใจโครงสร้างและธรรมชาติของหลักสูตร สามารถอำนวยความสะดวกจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนให้อาจารย์สอน และอาจารย์พิเศษ

5. การสนับสนุนและการให้คำแนะนำนักศึกษา

5.1 การให้คำปรึกษาด้านวิชาการและอื่น

แม่กองบาลีสนามหลวง สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และสำนักเรียนมีอาจารย์ที่ปรึกษาทางวิชาการ และอื่น ๆ แก่นักศึกษาในทุกโอกาส ทั้งโดยส่วนตัวและทางโทรศัพท์

5.2. การอุทธรณ์ของนิสิต

กรณีที่นักศึกษาสงสัยผลการประเมินรายวิชาใด สามารถจะยื่นคำร้องขออุทธรณ์และวิธีการประเมินของอาจารย์ในแต่ละรายวิชาได้

6. ความต้องการของตลาดแรงงานสังคมหรือความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิต

สำหรับความต้องการผู้สอบได้เปรียญธรรม 3 – 9 ประโยคนั้น ยังเป็นที่ต้องการทั้งทางคณะสงฆ์ และทางฝ่ายฆราวาส เนื่องจากสังคมปัจจุบันยังต้องการผู้มีความรู้ความสามารถทางพระพุทธศาสนาไปช่วยด้านพัฒนาจิตใจ หรือทำงานในองค์กรต่าง ๆ

7. ตัวบ่งชี้ผลการดำเนินงาน (Key Performance Indicators)

ผลการดำเนินการบรรลุเป้าหมายตัวบ่งชี้ที่ระบุไว้ เกณฑ์การประเมินผ่าน คือ มีการดำเนินงานทั้งห้าข้ออย่างน้อยร้อยละ 80 ของตัวบ่งชี้ของการดำเนินงานในแต่ละปี

หมวดที่ 8 การประเมินและปรับปรุงการดำเนินการของหลักสูตร

1. การประเมินประสิทธิผลการสอน

1.1 การประเมินกลยุทธ์การสอน

ก่อนเปิดเทอม ควรมีการประเมินกลยุทธ์การสอนโดยคณาจารย์ผู้สอน หรือปรึกษาผู้เชี่ยวชาญหลักสูตรหรือวิธีการสอน หลังปิดเทอมควรมีการวิเคราะห์ผลการประเมินโดยนักศึกษา เพื่อนำผลการประเมินไปแก้ปัญหาและปรับปรุงต่อไป

1.2 การประเมินทักษะอาจารย์ในการใช้แผนกลยุทธ์การสอน

การประเมินทักษะดังกล่าวสามารถทำ

1. ประเมินโดยนิสิตในแต่ละวิชา
2. การสังเกตการณ์ของผู้รับผิดชอบหลักสูตร/ประธานหลักสูตรและ/หรือทีมผู้สอน
3. ภาพรวมของหลักสูตรประเมินโดยบัณฑิตใหม่
4. การทดสอบผลการเรียนรู้ของนิสิตเทียบกับสถาบันอื่นในหลักสูตรเดียวกัน

2. การประเมินหลักสูตรในภาพรวม

การประเมินหลักสูตรในภาพรวมสามารถตรวจสอบข้อมูลจาก

1. นักศึกษาปีสุดท้าย / บัณฑิตใหม่
2. ผู้ว่าจ้าง
3. ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก รวมทั้งการตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ของบัณฑิต

3. การประเมินผลการดำเนินงานตามรายละเอียดหลักสูตร

ต้องผ่านการประกันคุณภาพหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนตามมาตรฐานคุณวุฒิ และตัวบ่งชี้เพิ่มเติมข้างต้น รวมทั้งผ่านการประเมินการประกันคุณภาพ

4. การทบทวนผลการประเมินและวางแผนปรับปรุงหลักสูตรและแผนการสอน

1. รวบรวมข้อเสนอแนะ / ข้อมูล จากการประเมินจากนักศึกษา ผู้ใช้บัณฑิต ผู้ทรงคุณวุฒิ
2. วิเคราะห์ทบทวนข้อมูลข้างต้น โดยผู้รับผิดชอบหลักสูตร / ประธานหลักสูตร
3. เสนอการปรับปรุงหลักสูตรและแผนกลยุทธ์

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

แนวทางการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

5.1.1 หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์

การศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะแบ่งเป็นบาเรียนตรี โท และเอก ต่อมาเปลี่ยนเป็นประโยค 9 ชั้น แต่แบ่งเป็น 8 ชั้นเรียน โดยแบ่งเป็นประโยค 1-2 และประโยค เปรียญธรรม 3 ถึง เปรียญธรรม 9 เฉพาะประโยค 1-2 รวมกันเป็นชั้นเดียวกันและไม่จัดเป็นเปรียญธรรม ช่วงแรกมีพระมหาเถระผู้ชำนาญพระไตรปิฎกและราชบัณฑิตสอนบาลี โดยมีคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์มูลกัจจายน์เป็นหลักสูตร เรียนโดยวิธีมุขปาฐะจนถึง 3 ปี จึงได้สอบ การสอบสนามหลวงก็จะจัดที่วัดของสมเด็จพระสังฆราช และพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประธาน ต่อมา ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรเป็นอรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลางได้ขยายห้องเรียนและสถานที่สอบจากในพระราชวังเป็นพระอารามหลวงในกรุงเทพฯ แล้วขยายไปวัดสำคัญในต่างจังหวัด เดิมใช้เทียนจุดกำหนดเวลา สอบแล้วเปลี่ยนเป็นนาฬิกาจับเวลาสอบ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ได้มีการเริ่มสอบบาลีสนามหลวงที่เปลี่ยนจากการสอบปากเปล่าเป็นสอบข้อเขียนและทำครบทุกชั้นประโยค และในสมัยรัชกาลที่ 8 มีการยกเลิกการสอบเขียนด้วยอักษรขอมเป็นเขียนด้วยอักษรไทย

ต่อมามหาเถรสมาคมก็มีมติให้มีการสอบซ่อมในวิชาที่ไม่ผ่านสำหรับชั้นประโยค 1-2 ถึงประโยค ป.ธ. 5 จนปัจจุบัน ในปี 2507 มหาเถรสมาคมได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีปรับปรุงใหม่เพิ่มวิชาสามัญเข้าไปในหลักสูตรบาลี เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เรียนควบคู่ไปกับการเรียนภาษาบาลี ปัจจุบันได้ยกเลิกไปแล้ว ต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 ซึ่งกำหนดให้มีคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมมาบริหารจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม พระปริยัติธรรมแผนกบาลี และพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ล่าสุด เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2563 ได้มีการออกข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมว่าด้วยโครงสร้างการบริหารงาน และการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม และสถานศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2563 ซึ่งกำหนดโครงสร้างของสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงใหม่ให้มีส่วนงานมารองรับงานด้านต่าง ๆ มากขึ้น

หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยประสบปัญหาหลายด้าน เป็นต้นว่า จำนวนผู้เรียนลดลง บุคลากร การบริหารจัดการ และการเรียนการสอนขาดประสิทธิภาพ หลักสูตรยังขาดองค์ประกอบของหลักสูตรสมัยใหม่ หนังสือเรียนและรายวิชาไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ผู้เรียนขาดคุณสมบัติในการศึกษา ตลอดจนการวัดและประเมินผลการศึกษาที่ไม่ได้มาตรฐาน และจากการตราพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 และการออกข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมว่าด้วยโครงสร้างการบริหารงาน และการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม และสถานศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2563 ทำให้มีความจำเป็นต้องปรับปรุงให้สอดคล้องกับหลักสูตรสมัยใหม่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปในปัจจุบัน ซึ่งมีรายวิชา คำอธิบายรายวิชา เป็นต้น ซึ่งจะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอย่างแท้จริง

5.1.2 แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

จากปัญหาและสาเหตุที่กล่าวมา หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงควรกำหนดแนวทางการเรียนในแต่ละรายวิชาออกมาเป็นวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมหรือกำหนดผลการเรียนรู้ (learning outcome) ไว้ในหลักสูตรเหมือนหลักสูตรสมัยใหม่ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรู้ ด้านปัญญา ด้านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และทักษะการวิพากษ์ ผู้สอนต้องทำแผนการสอนในแต่ละรายวิชาคล้ายกับกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (มคอ.) 3 ของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์รายวิชาด้านความรู้ ความเข้าใจ การนำไปประยุกต์ใช้ และตระหนักถึงความสำคัญของรายวิชาที่ตอบโจทย์ทั้งในแง่การวิเคราะห์เชิงภาษาและเนื้อหาควบคู่กันไปทุกชั้น ประโยค นอกจากนี้ หากกำหนดในแต่ละรายวิชาให้อยู่ในกรอบของมาตรฐานคุณวุฒิการศึกษาแห่งชาติ 5 ด้าน ก็จะชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ผู้สอนควรใช้ภาษาไทยร่วมสมัยในการแปลภาษาบาลี เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจง่ายและให้สอดคล้องกับ พ.ร.บ.การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 มาตรา 22 (2) ที่กำหนดให้ชั้นเปรียญธรรมสามประโยค เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งผู้เรียนจะต้องศึกษาฝึกฝนเพิ่มเติมความรู้ด้านภาษาไทยยุคปัจจุบันอยู่แล้วจึงจะมีความรู้ความสามารถเรียนต่อในระดับปริญญาตรีได้ ถ้าจะเพิ่มเนื้อหาในหลักสูตร ก็ต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับการเรียนการสอนที่จะฝึกให้นักศึกษาได้คิดเชิงวิเคราะห์เพื่อให้เกิดความแตกฉานในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หนังสืออรรถกถาธรรมบทมีสาระด้านเนื้อหาและภาษารวมอยู่ในตัวแล้ว แต่ควรเสริมหนังสือ ตำรา งานวิจัยเพื่อให้เกิดความรู้และทักษะในวิชาการทางพระพุทธศาสนาด้านอื่นยิ่งขึ้น การท่องจำยังมีความจำเป็นสำหรับการศึกษาภาษาบาลี เพราะต้องจำหลักไวยากรณ์ให้ได้ก่อนแล้วจะเข้าใจภาษาบาลีได้ง่ายขึ้น แต่ควรให้จำในหลักไวยากรณ์ที่จำเป็นเท่านั้น และควรเพิ่มการทำความเข้าใจและการคิดเชิงวิเคราะห์เข้ามา สื่อการเรียนการสอนหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นมาก เนื่องจากทำให้

ประสิทธิภาพการเรียนการสอนที่ดีขึ้นและทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนมากยิ่งขึ้น การวัดผลและประเมินผลไม่ควรเน้นแต่ความจำและความรู้ด้านภาษาเท่านั้น และควรมีการประเมินความเข้าใจเนื้อหาหรือคำสอนและความคิดเชิงวิเคราะห์ด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมข้างนอกที่เปลี่ยนแปลงไป ควรมีเกรดเฉลี่ยทุกชั้นประโยค และมี transcript หรือใบรับรองผลการเรียนในแต่ละชั้นประโยคด้วย จะได้สอดคล้องกับพ.ร.บ.การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 มาตรา 22 (2) ที่ให้ชั้นเปรียญธรรมสามประโยคมีวิทยฐานะระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และมาตรา 24 ให้ผู้สำเร็จชั้นเปรียญธรรมเก้าประโยค มีวิทยฐานะระดับปริญญาตรี การพัฒนาครูผู้สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีต้องควบคู่ไปกับด้านหลักสูตร การบริหารจัดการ งบประมาณ เป็นต้น สอดคล้องกับพ.ร.บ.การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ.2562 มาตรา 18 (1) (2) แมื่อกองบาลีสันามหลวงควรมีการทำความเข้าใจและสร้างเจตคติเชิงบวกต่อการเรียนการสอนของเจ้าสำนักเรียนและอาจารย์ใหญ่ โดยใช้พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมาเป็นเกณฑ์มาตรฐานในการจัดการเรียนสอน

โครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตรจึงต้องมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับกรอบมาตรฐานคุณวุฒิหลักสูตรสมัยใหม่ เพื่อให้ผู้เรียนได้นำไปเทียบวุฒิการศึกษาต่อในระดับต่าง ๆ ได้สะดวกตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 กำหนดไว้ ควรเพิ่มคำอธิบายรายวิชา (course description) ตามรูปแบบของหลักสูตรสมัยใหม่เพื่อให้เห็นรายละเอียดของวิชาแต่ละวิชาเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการเรียนการสอนและการทำเอกสารประกอบการเรียนการสอน ตำรา และหนังสือ การปรับหรือเพิ่มรายวิชาในเข้ากับยุคสมัยทุกชั้นประโยคมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคม เช่น วิชาการกรรมฐานและวิชาการเผยแผ่ ซึ่งถือว่าเป็นการฝึกปฏิบัติศาสนกิจ หรือการฝึกประสบการณ์วิชาชีพที่สอดคล้องกับหลักสูตรสมัยใหม่ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตามพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2562 ควรได้รับการปรับปรุงหลักสูตรโดยคงสาระสำคัญเดิมส่วนใหญ่ไว้ จำเป็นต้องเพิ่มปรัชญา วัตถุประสงค์ คำอธิบายรายวิชาการวัดและประเมินผล การประกันคุณภาพ เป็นต้นเข้ามาอีก เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พ.ศ. 2562

5.1.3 (ร่าง) หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีรูปแบบใหม่

เพื่อให้เข้าใจหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่มีรูปแบบสมัยใหม่และจะได้เป็นตัวอย่งสำหรับการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้ทันสมัย งานวิจัยนี้จึงได้เสนอ (ร่าง) หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแนวใหม่ ซึ่ง (ร่าง) หลักสูตรดังกล่าวมีทั้งหมด 7 หมวด และ 3 ภาคผนวก คือ 1) ข้อมูลทั่วไป 2) ข้อมูลเฉพาะของหลักสูตร 3) ระบบการศึกษา การดำเนินการ และโครงสร้าง

หลักสูตร 4) หลักเกณฑ์และการประเมินผลนักศึกษา 5) การพัฒนาอาจารย์ 6) การประกันคุณภาพหลักสูตร และ 7) การประเมินและปรับปรุงการดำเนินการของหลักสูตร

หมวดที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วยชื่อหลักสูตร ชื่อวิทยฐานะ รูปแบบของหลักสูตร สถานภาพของหลักสูตรและการพิจารณาอนุมัติ/เห็นชอบหลักสูตร ความพร้อมในการเผยแพร่หลักสูตรที่มีคุณภาพและมาตรฐาน อาชีพที่สามารถประกอบได้หลังสำเร็จการศึกษา ชื่อ นามสกุล เลขประจำตัวประชาชนและคุณวุฒิ การศึกษาของอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร/อาจารย์พิเศษ สถานที่จัดการเรียนการสอน สถานการณ์ภายนอกหรือการพัฒนาที่จำเป็นต้องนำมาพิจารณาในการวางแผนหลักสูตร และผลกระทบ

หมวดที่ 2 ข้อมูลเฉพาะของหลักสูตร ประกอบด้วยปรัชญา ความสำคัญและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร แผนพัฒนาปรับปรุง

หมวดที่ 3 ประกอบด้วยระบบการจัดการศึกษา การดำเนินการหลักสูตร และโครงสร้างของหลักสูตร ระบบการศึกษาแบ่งเป็น 2 ภาคการศึกษา ศึกษาไม่น้อยกว่า 15 สัปดาห์ เรียนวันจันทร์-ศุกร์ เวลา 8.00-16.00 น. โครงสร้างหลักสูตร มีรายวิชาเสริมพื้นฐาน รายวิชาเอก และรายวิชาบังคับ แผนการศึกษาชั้นประโยค 1-2 ถึงประโยค ป.ศ.9 โดยนํารายวิชาสมัยใหม่อย่างภาษาอังกฤษ ภาษาศาสตร์ และการใช้เหตุผล เป็นต้น เข้ามาเป็นรายวิชาบังคับเพื่อให้มีความรู้สมัยใหม่หรือความรู้ทางโลกมากขึ้น

หมวดที่ 4 หลักเกณฑ์และการประเมินผลนักศึกษา ประกอบด้วยการวัดผลการศึกษา 7 ระดับ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มวิชาภาษาบาลี และกลุ่มวิชาภาษาอังกฤษ ภาษาจีน และภาษาศาสตร์ การตรวจข้อสอบมีเกณฑ์การตรวจ 7 ข้อ คือ บริบท ภูมิ เนื้อหา บาลีไวยากรณ์ บุรพภาค สัมพันธไทย แพลมคธ เป็นมคธ แพลมคธเป็นไทย ฉันทภาษามคธ และแต่งไทยเป็นมคธ

หมวดที่ 5 การพัฒนาอาจารย์ ประกอบด้วยเตรียมการสำหรับอาจารย์ใหม่ การพัฒนาความรู้และทักษะให้แก่อาจารย์

หมวดที่ 6 การประกันคุณภาพหลักสูตร ประกอบด้วยการบริหารหลักสูตร การพัฒนาการเรียนการสอน การบริหารอาจารย์ การบริหารบุคลากรสนับสนุนการเรียนการสอน การสนับสนุนและการให้คำแนะนำนักศึกษา ความต้องการตลาดแรงงานของสังคมและความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิต และตัวบ่งชี้การดำเนินงาน

หมวดที่ 7 การประเมินและปรับปรุงการดำเนินการของหลักสูตร ประกอบด้วย การประเมินประสิทธิผลการสอน การประเมินหลักสูตรในภาพรวม การประเมินผลการดำเนินงานตามรายละเอียดหลักสูตร การทบทวนผลการประเมินและวางแผนปรับปรุงหลักสูตรและแผนการสอน

5.2 ข้อเสนอแนะ

ควรมีการวิจัยเรื่อง การเรียนภาษาบาลีของคณะสงฆ์กับการเรียนบาลีศึกษาของคฤหัสถ์ ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงปัญหาและความยากลำบากในการศึกษาของทั้งสองฝ่าย ซึ่งจะเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้มีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาบาลี

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2500). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี*. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2532-2535). *อรรถกถาภาษาบาลี*. ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา.

ภาษาไทย

ก. หนังสือ

กรมการศาสนา. (2539). *ประวัติการศึกษาคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.

เฉลิมพล โสมอินทร์. (2546). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ: สุทร
ไพศาล.

ประชุมพระราชปุจฉา เล่ม 1-2. (2550). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรี.

พระมหาทองดี ปณฺญาวชิโร. (2545). *การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี*. กรุงเทพฯ: อาทรการ พิมพ์.

พระธรรมปิฎก. (ป.อ.ปยุตฺโต). (2539). *จาริกบุญ-จาริกธรรม*. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). *สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : ผลิตivism.

พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*.

พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

พระราชวรมุณี (ประยูรต์ ปยุตฺโต). (2530). *ปรัชญาการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย*. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รังสี สุหนต์, ผศ. (2556). *ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา*.

กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.

ลา ลูแบร์, ซิมอน เดอ. (2548). *จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม*. นนทบุรี: ศรีปัญญา.

ศานติ ภัคดีคำ (ผู้ตรวจชำระและบรรณาธิการ). (2558). *พระราชพงศาวดาร ฉบับสมเด็จพะพรรัตน์*

วัดพระเชตุพน ตรวจสอบชำระจากเอกสารตัวเขียน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิทุนพระพุทธรูปอศุฬ.

สังคีตยวงค์ พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย. (2521). กรุงเทพฯ: คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน.

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงราชูปถัมภ์. (2514). *ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา*.

รวมพิมพ์ครั้งแรก. พระนคร: รุ่งเรืองธรรม.

สำนักงานเจ้าคณะภาค 2. (2545). *อบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง ภาค 2*. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). *รายงานการศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการศึกษา*

พระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีการพิมพ์.

ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

(2554). *เอกสารประกอบการประชุมพิจารณาร่างแผนยุทธศาสตร์และแผนพัฒนา การศึกษาพระ*

ปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

สิริวัฒน์ คำวันสา. (2525). *พระสงฆ์ไทย 200 ปี (เล่ม 2)*. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

สุชาติ หงษา. (2550). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ศยาม.

สุวิทย์ อิศราศวัต. (2561). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยธนบุรี*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ข.วิทยานิพนธ์/งานวิจัย

ชาติเมธี หงษา. (2554). *ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธจักรกับอาณาจักรในสมัยกรุงศรีอยุธยา*.

โครงการวิจัยได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.

พระบุญประทาน ญาณทีโป. (2553). *ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของ*

นักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษา

วัดจองคำ อำเภอหางว จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา 2552. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหากฤษภักดิ์ อัมพันธ์แบน. (2551). ผลกระทบของนโยบายการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีต่อ

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พระมหาธวัชชัย รสเลิศ. (2551). ปัจจัยที่สัมพันธ์กับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการ

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษา มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พระมหาธีรสสุข ธมมสารโ (อุปัชฌาย). (2554). การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษานัก

เรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร

มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย.

พระมหาบุญชัย ปภัสสรเมธี (จูแวน). (2551). ศึกษาสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาพระ ปริยัติธรรม

แผนกบาลีของสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พระมหาพจน์ สุวโจ (พยัคฆ์พิทยางกูร). (2545). การประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม :

ศึกษากรณี นักรธรรมชั้นตรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระบุญประทาน ญาณทีโป. (2553). ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของ

นักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษา

วัดจองคำ อำเภอหางว จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา 2552. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาศรวุฒิ สิริวัฒนโณ (จิตรจางนงค์). (2557). การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย.

พระมหาประจักษ์ กิตติเมธี (ทองดาษ). (2554). การบริหารงานวิชาการสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนก บาลี

ดีเด่นกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย.

พระมหากษัตริย์ ชยเมธี (ถาวร). (2561). *การพัฒนาวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีดีเด่น*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส (บุตรวิเศษ) (2560). *ทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม 9 ประโยค ในทศวรรษหน้า*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาถาวร ถาวรเมธี (ภูแฝงทอง) (2558). *การจัดการเรียนการสอนบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมคณะสงฆ์ส่วนกลาง วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษา บาลีเปรียญเอก (ป.ธ.7-8-9)*. วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูปลัดวิชาญ วิชชาธโร. (2562). *กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหารัชพล ฐานุตโตโม. (2546). *ปัญหาและอุปสรรคในการศึกษาภาษาบาลีของพระสงฆ์ในประเทศไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีเขตบ่อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกริก.

เวทย์ บรรณกรกุล. (2548). *การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนวิชาแปลมคธเป็นไทย สำหรับนักเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลีชั้นประโยค 1-2*. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพุทธโฆส นครปฐม.

ค. บทความ

คณิงนิตย์ จันทบุตร. (2554). แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย. *วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2544), 6-49.

พระครูปริยัติธรรมภากร ฐานวโร (ทิพมาลา). (2558). สภาพการจัดการเรียนการสอนของครูสอนบาลีในสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด*, ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2558), 75-88.

พระครูอุทัยธรรมานุกูล อิทธิญาโณ (รอดยัง) (2549). การศึกษาคณะสงฆ์ : พระปริยัติธรรมแผนกธรรม. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ฯ*, ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2559), 62-70.

พระมหาสมาน ศศิสุวรรณพงศ์. (2557). การพัฒนาวิธีทัศน์การเรียนบาลีไวยากรณ์. *วารสารวิชาการ*

มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น, ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2557), 5.
 อินตา ศิริวรรณ. (2558). การศึกษาแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์*,
 ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2558), 10-23.

ง. เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์

รายงานการเสวนาทางวิชาการเรื่อง *การศึกษาคณะสงฆ์กับการปฏิรูปการศึกษา ตามพระราชบัญญัติ
 การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542*. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.

จ. สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กองพุทธศาสนศึกษา (2563). *โครงสร้างผู้บริหารสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง*. สืบค้นจาก
http://deb.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=550:16-&catid=208:2016-02-08-08-17-21&Itemid=252 เข้าถึงวันที่ 28 มกราคม 2563

ข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมฯ (2563). (<http://skwit.ac.th/home/download-item/21/>) เข้าถึงวันที่ 15 พฤษภาคม 2563.

ข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมฯ (2563). (<http://skwit.ac.th/home/download-item/21/>) เข้าถึง 30 พฤษภาคม 2563

Palidict บาลีคิด (2563). *คู่มือกรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง*. สืบค้นจาก
<http://www.palidict.com/content/> เข้าถึงวันที่ 28 มกราคม 2563

<http://wachum.org/dewey/300/edthai2.pdf> เข้าถึงวันที่ 28 มกราคม 2563

http://deb.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=524&Itemid=276
 เข้าถึงวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2563

ฉ. สัมภาษณ์

ผู้ให้ข้อมูล 1. เจ้าสำนักเรียนและอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนพระปริยัติธรรม, กรุงเทพฯ, สัมภาษณ์
 16 พฤศจิกายน 2562.

ผู้ให้ข้อมูล 2. อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนพระปริยัติธรรม, กรุงเทพฯ, สัมภาษณ์ 17 พฤศจิกายน 2562.

ผู้ให้ข้อมูล 3. อดีตอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนพระปริยัติธรรม, กรุงเทพฯ, สัมภาษณ์ 24 พฤศจิกายน 2562.

ผู้ให้ข้อมูล 4. รองอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนพระปริยัติธรรม, กรุงเทพฯ, สัมภาษณ์ 24 ธันวาคม 2562.

ผู้ให้ข้อมูล 5. อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนพระปริยัติธรรม, ปทุมธานี, สัมภาษณ์ 29 ธันวาคม 2562.

ข. การระดมสมองผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ทรงคุณวุฒิ 1. อดีตรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยสงฆ์, กรุงเทพฯ, สัมภาษณ์ 23 สิงหาคม 2563.

ผู้ทรงคุณวุฒิ 2. รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยสงฆ์, กรุงเทพฯ, สัมภาษณ์ 31 สิงหาคม 2563.

ผู้ทรงคุณวุฒิ 3. ผู้เกี่ยวข้องกึ่งกับกองบาลีสนามหลวง, กรุงเทพฯ, สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2563.

ผู้ทรงคุณวุฒิ 4. รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาตะวันออก, กรุงเทพฯ, สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2563.

ผู้ทรงคุณวุฒิ 5. รองศาสตราจารย์ สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร, กรุงเทพฯ, สัมภาษณ์ 25 สิงหาคม 2563.

ภาษาอังกฤษ

Conze, Edward. (2000). *Buddhism: A Short History*. Oxford: Oneword Publications.

Robinson, Richard H. (1997). *The Buddhist Religion: A Historical Introduction*. CA.: Wadsworth Publishing company.

Snelling, John. (1992). *The Buddhist Handbook*. London: Rider Reprinted.

Strong, John S. (1989). *The Legend of King Asoka*. New Jersey: Princeton University Press.

Suksamran, Somboon. (1977). *Political Buddhism in Southeast Asia*. London: C. Hurst & Company.

Wijayaratna, M. (1900). *Buddhist Monastic Life*. New York: Cambridge University.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก เครื่องมือในการวิจัย

ภาคผนวก ข หนังสือรับรองของกรมการจรรยาบรรณการวิจัยในคน

ภาคผนวก ค พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562

ข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมฯ

พ.ศ. 2563

ภาคผนวก ก

เครื่องมือในการวิจัย

หนังสือยินยอมเข้าร่วมในการวิจัย

สถานที่ .....

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. ....

เลขที่ ตัวอย่าง/ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย .....

ข้าพเจ้า ซึ่งได้ลงนามทำหนังสือนี้ ขอแสดงความยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย
ชื่อโครงการวิจัย แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย
ชื่อผู้วิจัยหลัก ผศ.ดร.ชาติเมธี หงษา
ที่อยู่ติดต่อ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กทม. 10220
โทรศัพท์ 08-2491-5653

ข้าพเจ้า ได้รับทราบรายละเอียดเกี่ยวกับที่มาและวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย รายละเอียดขั้นตอนต่างๆ ที่
จะต้องปฏิบัติหรือได้รับการปฏิบัติ ความเสี่ยง/อันตราย และประโยชน์ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการวิจัยเรื่องนี้ โดยได้อ่าน
รายละเอียดในเอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัยโดยตลอด และได้รับคำอธิบายจากผู้วิจัย จนเข้าใจเป็นอย่างดีแล้ว

ข้าพเจ้าจึงสมัครใจเข้าร่วมในโครงการวิจัยนี้ ตามที่ระบุไว้ในเอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย โดยข้าพเจ้า
ยินยอมให้สัมภาษณ์/แสดงความคิดเห็น แต่เมื่อเสร็จสิ้นการวิจัยแล้วข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้าพเจ้าในการวิจัยจะถูกทำลาย
ยกเว้นในกรณีที่ข้าพเจ้ายินยอมให้เก็บรักษาไว้เพื่อเป็นประโยชน์ด้านการศึกษาและ/หรือการอ้างอิง

ข้าพเจ้ามีสิทธิ์ถอนตัวออกจากการวิจัยเมื่อใดก็ได้ตามความประสงค์ โดยไม่ต้องแจ้งเหตุผล ซึ่งการถอนตัวออก
จากการวิจัยจะไม่มีผลกระทบทางลบใดๆ ต่อข้าพเจ้าทั้งสิ้น

ข้าพเจ้าได้รับคำรับรองและคำยืนยันว่า ผู้วิจัยจะปฏิบัติต่อข้าพเจ้าตามเอกสารข้อมูลที่เป็นคำชี้แจง ผู้เข้าร่วม
การวิจัย และข้อมูลใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้าพเจ้า ผู้วิจัยจะเก็บรักษาเป็นความลับ โดยจะนำเสนอผลการวิจัยเป็นภาพรวม
เท่านั้น ไม่มีข้อมูลใดในการรายงานที่จะนำไปสู่การระบุตัวข้าพเจ้า

หากข้าพเจ้าไม่ได้รับการปฏิบัติตรงตามที่ได้ระบุไว้ในเอกสารชี้แจงผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ข้าพเจ้าสามารถ
ร้องเรียนได้ที่คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และ
ศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารจามจุรี 1 ชั้น 1 ห้อง 114 แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทรศัพท์ 0 2218 3210-11 อีเมล curec2.ch1@chula.ac.th

เลขที่โครงการ	068/62
วันที่รับรอง	11 ก.ย. 2562
วันหมดอายุ	10 ก.ย. 2563

ข้าพเจ้าได้ลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญต่อหน้าพยาน นอกจากนี้ข้าพเจ้าได้รับสำเนาเอกสารข้อมูลซึ่งเป็นคำชี้แจง
ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย และสำเนาหนังสือยินยอมไว้แล้ว

ลงชื่อ .....

(.....)

ผู้วิจัยหลัก

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

ลงชื่อ.....

(.....)

พยาน

เลขที่โครงการ... 068/62

วันที่รับรอง... 11 ก.ย. 2562

วันหมดอายุ... 10 ก.ย. 2563

แบบสัมภาษณ์

โครงการวิจัย เรื่อง แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของ
คณะสงฆ์ไทย

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติเมธี หงษา และศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ ผู้วิจัย

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้ใช้เก็บข้อมูลความเห็นและข้อเสนอแนะของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยในประเด็นเรื่องแนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย ทั้งนี้ เพื่อหาแนวทางการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยให้มีความทันสมัยและมีคุณภาพมากขึ้น โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์จะเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างแนวทางปรับปรุงหลักสูตรฯ ร่วมกับข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาและการศึกษา

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

- 1) หลักสูตร หมายถึง แผนจัดการศึกษาที่ระบุจุดมุ่งหมาย รายวิชา คำอธิบายรายวิชา มาตรฐานการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล รวมทั้งองค์ประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน
- 2) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน หลังจากเรียนจบหลักสูตรไปแล้ว เช่น ผู้เรียนมีความรู้อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ผู้เรียนมีความรู้ด้านภาษาบาลีเป็นอย่างดี ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ วิพากษ์ และค้นคว้าวิชาการด้านพระพุทธศาสนา
- 3) โครงสร้างของหลักสูตร หมายถึง แผนหรือรูปแบบการศึกษา และโครงสร้างรายวิชา รวมทั้งอาจมีสิ่งอื่น ๆ ที่นักศึกษาต้องทำ เช่น วิทยานิพนธ์ แล้วแต่แผนการศึกษาของแต่ละหลักสูตร
- 4) คุณสมบัติของผู้เรียน หมายถึง คุณสมบัติที่จะเรียนบาลีแต่ละชั้นตามที่แม่กองบาลีสนามหลวงได้ประกาศไว้
- 5) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง กิจกรรมการจัดการเรียนการสอนซึ่งครูผู้สอนจะมีบทบาทมากที่สุด
- 6) รายวิชาในหลักสูตร หมายถึง รายวิชาต่าง ๆ ที่กำหนดให้นักศึกษาเรียน
- 7) คำอธิบายรายวิชา หมายถึง เนื้อหาสาระของรายวิชาแต่ละวิชาที่ต้องการให้นักศึกษาเรียนรู้ รวมทั้งวัตถุประสงค์เฉพาะรายวิชาและกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่รายวิชานั้นอาจกำหนดไว้ต่างกันไป

เลขที่โครงการ..... 068/62
วันที่รับรอง..... 11 ก.ย. 2562
วันหมดอายุ..... 10 ก.ย. 2563

8) มาตรฐานการเรียนรู้ หมายถึง เกณฑ์คุณภาพสำคัญที่บ่งชี้ถึง ระดับความรู้ความสามารถที่ต้องการ ให้เกิด แก่นักศึกษา มาตรฐานการเรียนรู้จะบอกถึงสิ่งที่คาดหวังหรือจุดหมายไว้อย่างชัดเจน ว่าสิ่งที่ต้องการให้ นักศึกษาทุกคนรู้และปฏิบัติได้

9) การประเมินผล หมายถึง การวัดและประเมินผลการเรียนรู้เพื่อใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนและหลักสูตร

10) อาชีพหลังสำเร็จการศึกษา หมายถึง เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ผู้เรียนได้ทำงานตรงตามความรู้ ความสามารถที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-ฉายา/นามสกุล.....

ตำแหน่ง.....

ส่วนงาน/วัด.....

ผู้สัมภาษณ์.....

สัมภาษณ์วันที่ .....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....ถึง.....น.

ตอนที่ 2 ประเด็นสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย โดยเทียบเคียงกับการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่

ส่วนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับความเห็นเรื่องปัญหาหรือจุดอ่อนของหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน

1.1 หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีปัญหาหรือจุดอ่อนอะไรบ้างที่จะต้องปรับปรุง

1.2 ปัญหาหรือจุดอ่อนของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเกิดจากอะไร

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้ทันสมัย คล้ายหลักสูตรสมัยใหม่อย่างหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา

2.1 อะไรคือปัญหาและอุปสรรคของการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

2.2 ท่านเห็นด้วยกับการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีหรือไม่ อย่างไร

เลขที่โครงการ..... 068/62

วันที่รับรอง..... 11 ก.ย. 2562

นับหมอดอายุ.....

ส่วนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับแนวทางปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

3.1 ท่านมีแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอย่างไร

3.2 ท่านมีความเห็นอย่างไรต่อแนวทางการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีต่อไปนี้

- 1) ลดการท่องจำ
- 2) เพิ่มการคิดเชิงวิเคราะห์และวิพากษ์
- 3) เพิ่มการเน้นความเข้าใจเนื้อหาโดยเฉพาะหลักธรรมให้มากขึ้น
- 4) เพิ่มการศึกษาเนื้อหาในพระไตรปิฎก
- 5) ปรับภาษาที่ใช้ในการแปลภาษาบาลีให้ทันสมัยมากขึ้น
- 6) ปรับวิธีวัดและประเมินผลให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นและครอบคลุมการวัดความรู้ด้านเนื้อหา
- 7) ปรับองค์ประกอบของหลักสูตรฯ ให้คล้ายกับหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่

ส่วนที่ 4 คำถามเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

4.1 ในหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ควรมีองค์ประกอบหลักสูตรต่อไปนี้หรือไม่ อย่างไร

- 1) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
- 2) โครงสร้างหลักสูตร
- 3) คุณสมบัติของผู้เรียน
- 4) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
- 5) รายวิชาในหลักสูตร
- 6) คำอธิบายรายวิชา
- 7) มาตรฐานการเรียนรู้
- 8) การประเมินผล
- 9) อาชีพหลังสำเร็จการศึกษา
- 10) อื่น ๆ (ระบุ)

ส่วนที่ 5 คำถามเกี่ยวกับแนวทางหรือกลยุทธ์ในการดำเนินการหรือผลักดันการปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีความเป็นไปได้มากขึ้น

5.1 ในความเห็นของท่าน แนวทางหรือกลยุทธ์ที่จะปรับปรุงหลักสูตรให้สำเร็จคืออะไร

5.2 ท่านมีความเห็นอย่างไรต่อแนวทางหรือกลยุทธ์ในการดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรฯ ต่อไปนี้

เลขที่โครงการ.....	068/62
วันที่รับรอง.....	11 ก.ย. 2562
วันหมดอายุ.....	10 ก.ย. 2563

- 1) การดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป
- 2) การปรับปรุงที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ของคณะสงฆ์และสังคมไทย
- 3) การอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งประชาชน
- 4) การสร้างเครือข่ายในการปรับปรุงหลักสูตรฯ
- 5) การอ้าง พรบ.การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ.2562 มาเป็นเหตุผลในการปรับปรุงหลักสูตรฯ

5.2 ผู้ริเริ่มและผู้ดำเนินการหรือผลักดันการปรับปรุงหลักสูตรควรเป็นใคร

- 1) มหาเถรสมาคม
- 2) คณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมตาม พรบ.การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ.2562
- 3) คณาจารย์ผู้สอน คณะสงฆ์หรือเจ้าสำนักเรียนบาลีในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลและเจ้าสำนักเรียนประจำจังหวัดร่วมมือกัน
- 4) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- 5) อื่น ๆ

ส่วนที่ 6 คำถามเกี่ยวกับความเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับแนวทางปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

6.1 ท่านมีความเห็นอื่น ๆ ที่ต้องการเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางปรับปรุงหลักสูตรฯ หรือไม่ อย่างไร

6.2 ท่านมีข้อเสนอแนะอื่น ๆ อีกหรือไม่ อย่างไร

*****

เลขที่โครงการ..... 068/62
วันที่รับรอง..... 11 ก.ย. 2562
วันหมดอายุ..... 10 ก.ย. 2563

เอกสารข้อมูลสำหรับกลุ่มตัวอย่าง/ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย
(กลุ่มระดมสมอง)

ชื่อโครงการวิจัย “แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย”

ชื่อผู้วิจัยหลัก นายชาติเมธี หงษา ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์

สถานที่ติดต่อผู้วิจัย (ที่ทำงาน) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร แขวงนุสาวรีย์
เขตบางเขน กรุงเทพฯ 10220
(ที่บ้าน) 29/109 ม.ชวนชื่น (ปิ่นเกล้า-วงแหวน) ถ.กาญจนาภิเษก ตำบลปลายบาง
อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี 11130

โทรศัพท์มือถือ 08-2491-5653 อีเมล chatmethee99@gmail.com

1. ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมในการวิจัย ก่อนที่ท่านจะตัดสินใจเข้าร่วมในการวิจัย มีความจำเป็นที่ท่านควรทำความเข้าใจว่างานวิจัยนี้ทำเพราะเหตุใด และเกี่ยวข้องกับอะไร กรุณาใช้เวลาในการอ่านข้อมูลต่อไปนี้อย่างละเอียดรอบคอบ ท่านสามารถสอบถามได้ หากถ้อยความใดไม่ชัดเจน หรือขอข้อมูลเพิ่มเติมได้

2. โครงการวิจัยนี้จัดทำขึ้นเพื่อ วิเคราะห์หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยและหาแนวทางปรับปรุงหลักสูตรฯ ซึ่งคณะสงฆ์ไทยสามารถนำไปเป็นตัวอย่างในการพัฒนาหลักสูตรได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้คือ ได้ทราบปัญหาหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยและได้แนวทางปรับปรุงหลักสูตรฯ พร้อมทั้ง (ร่าง) หลักสูตรฯ ซึ่งคณะสงฆ์ไทยสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรฯ ได้

ระยะเวลาที่จะทำวิจัยทั้งสิ้น 1 ปี 6 เดือน จากเดือนเมษายน 2562 ถึงเดือนกันยายน 2563

3. ท่านได้รับเชิญให้เข้าร่วมการวิจัยนี้เนื่องจากเป็นอาจารย์สอนในหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยเป็นเวลานาน หรือผู้รู้เกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้งสิ้น 10 รูป/คน

4. หากท่านตัดสินใจเข้าร่วมการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยจะขอให้ท่านแสดงความคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวกับแนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย และ (ร่าง) หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยที่สร้างขึ้นจากการสัมภาษณ์ โดยใช้เวลาในการแสดงความคิดเห็นประมาณ 60 นาที ซึ่งมีประเด็นให้ท่านแสดงความคิดเห็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย ที่สร้างขึ้นจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

ส่วนที่ 2 (ร่าง) หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย ที่สร้างขึ้นจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

เลขที่โครงการ.....	068/62
วันที่รับรอง.....	1.1 ก.ย. 2562
วันหมดอายุ.....	1.0 ก.ย. 2563

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับแนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย และ (ร่าง) หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย ที่สร้างขึ้นจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย หรือไม่ อย่างไร

5. ข้อมูลที่ท่านได้แสดงความคิดเห็น ผู้วิจัยจะขออนุญาต บันทึกเสียง ถ่ายภาพ และถอดเทปบันทึกเสียง และจะดำเนินการทำลายข้อมูลตลอดจนข้อมูลอื่น ๆ ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับท่านภายหลังเสร็จสิ้นการวิจัย 1 ปี โดยนำไปทำลายด้วยเครื่องทำลายเอกสาร

6. ในการแสดงความคิดเห็นนี้ ท่านอาจรู้สึกอึดอัด หรืออาจรู้สึกไม่สบายใจอยู่บ้างกับบางประเด็น ท่านมีสิทธิ์ที่จะไม่แสดงความคิดเห็นในประเด็นเหล่านั้นได้ รวมถึงท่านมีสิทธิ์ถอนตัวออกจากโครงการนี้เมื่อใดก็ได้ โดยไม่ต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้า และการไม่เข้าร่วมวิจัยหรือถอนตัวออกจากโครงการวิจัยนี้ จะไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่อย่างใด

7. ข้อมูลส่วนตัวของท่านจะถูกเก็บรักษาไว้ ไม่เปิดเผยต่อสาธารณะเป็นรายบุคคล แต่จะรายงานผลการวิจัยเป็นภาพรวม ผู้ที่มีสิทธิ์เข้าถึงข้อมูลของท่านจะมีเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ และคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนเท่านั้น

8. การวิจัยครั้งนี้ท่านจะไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ และท่านจะได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินจำนวน 2,000 บาท

9. หากท่านมีข้อสงสัยใดๆ โปรดสอบถามเพิ่มเติม โดยติดต่อกับผู้วิจัยได้ตลอดเวลา และหากผู้วิจัยมีข้อมูลเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์หรือโทษเกี่ยวกับการวิจัย ผู้วิจัยจะแจ้งให้ท่านทราบอย่างรวดเร็ว เพื่อให้ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยพิจารณาว่ายังสมัครใจจะมีส่วนร่วมในงานวิจัยต่อไปหรือไม่

10. หากท่านไม่ได้รับการปฏิบัติตามข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ท่านสามารถร้องเรียนได้ที่คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารจามจรี 1 ห้อง 114 ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 โทรศัพท์ 0 2218 3210-11 อีเมล curec2.ch1@chula.ac.th

ลงชื่อ .....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติเมธี หงษา)

ผู้วิจัยหลัก

เลขที่โครงการ..... 068/62
วันที่รับรอง..... 1.1 ก.ย. 2562
วันหมดอายุ..... 1.0. ก.ย. 2563

เอกสารข้อมูลสำหรับกลุ่มตัวอย่าง/ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย
(กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์)

ชื่อโครงการวิจัย “แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย”

ชื่อผู้วิจัยหลัก นายชาติเมธี หงษา ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์

สถานที่ติดต่อผู้วิจัย (ที่ทำงาน) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

แขวงนวมสุวารีย์ เขตบางเขน กรุงเทพฯ 10220

(ที่บ้าน) 29/109 ม.ชวนชื่น (ปิ่นเกล้า-วงแหวน) ถ.กาญจนาภิเษก ตำบลปลายบาง

อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี 11130

โทรศัพท์มือถือ 08-2491-5653 อีเมล chatmethee99@gmail.com

1. ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมในการวิจัย ก่อนที่ท่านจะตัดสินใจเข้าร่วมในการวิจัย มีความจำเป็นที่ท่านควรทำความเข้าใจว่างานวิจัยนี้ทำเพราะเหตุใด และเกี่ยวข้องกับอะไร กรุณาใช้เวลาในการอ่านข้อมูลต่อไปนี้อย่างละเอียดรอบคอบ ท่านสามารถสอบถามได้ หากถ้อยความใดไม่ชัดเจน หรือขอข้อมูลเพิ่มเติมได้

2. โครงการวิจัยนี้จัดทำขึ้นเพื่อ วิเคราะห์หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยและหาแนวทางปรับปรุงหลักสูตรฯ ซึ่งคณะสงฆ์ไทยสามารถนำไปเป็นตัวอย่างในการพัฒนาหลักสูตรได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้คือ ได้ทราบปัญหาหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยและได้แนวทางปรับปรุงหลักสูตรฯ พร้อมทั้ง (ร่าง) หลักสูตรฯ ซึ่งคณะสงฆ์ไทยสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรฯ ได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้คือ ได้ทราบปัญหาหลักสูตรบาลีคณะสงฆ์ไทย แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข และเอาเป็นตัวอย่างพัฒนาหลักสูตรต่อไป

ระยะเวลาที่จะทำวิจัยทั้งสิ้น 1 ปี 6 เดือน จากเดือนเมษายน 2562 ถึงเดือนกันยายน 2563

3. ท่านได้รับเชิญให้เข้าร่วมการวิจัยนี้เนื่องจากเป็นอาจารย์สอนในหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยเป็นเวลานาน เป็นผู้บริหารหรือผู้จัดการเรียนการสอนและการประเมินผลหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้งสิ้น 10 รูป/คน

4. หากท่านตัดสินใจเข้าร่วมการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยจะขอสัมภาษณ์ท่านในประเด็นเกี่ยวกับแนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย โดยใช้เวลาในการสัมภาษณ์ ประมาณ 60 นาที ซึ่งมีคำถามทั้งหมด 6 ส่วน รวม 12 ข้อ

ส่วนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับความเห็นเรื่องปัญหาหรือจุดอ่อนของหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย
ปัจจุบัน

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้ทันสมัยคล้าย
หลักสูตรสมัยใหม่อย่างหลักสูตรศึกษาระดับอุดมศึกษา

ส่วนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับแนวทางปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

ส่วนที่ 4 คำถามเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

ส่วนที่ 5 คำถามเกี่ยวกับแนวทางหรือกลยุทธ์ในการดำเนินการหรือหาวิธีการปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนก

เลขที่โครงการ..... 068/62

วันที่รับรอง..... 11 ก.ย. 2562

วันหมดอายุ..... 10 ก.ย. 2563

บาลีของคณะสงฆ์ไทยให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีความเป็นไปได้มากขึ้น

ส่วนที่ 6 คำถามเกี่ยวกับความเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับแนวทางปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนก

บาลีของคณะสงฆ์ไทย

5. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะขออนุญาต บันทึกเสียง ถ่ายภาพ และถอดเทปบันทึกเสียง และจะดำเนินการทำลายข้อมูลตลอดจนข้อมูลอื่น ๆ ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับท่านภายหลังเสร็จสิ้นการวิจัย 1 ปี โดยนำไปทำลายด้วยเครื่องทำลายเอกสาร

6. ในการสัมภาษณ์นี้ ท่านอาจรู้สึกอึดอัด หรืออาจรู้สึกไม่สบายใจอยู่บ้างกับบางคำถาม ท่านมีสิทธิ์ที่จะไม่ตอบคำถามเหล่านั้นได้ รวมถึงท่านมีสิทธิ์ถอนตัวออกจากโครงการนี้เมื่อใดก็ได้ โดยไม่ต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้า และการไม่เข้าร่วมวิจัยหรือถอนตัวออกจากโครงการวิจัยนี้ จะไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่อย่างใด

7. ข้อมูลส่วนตัวของท่านจะถูกเก็บรักษาไว้ ไม่เปิดเผยต่อสาธารณะเป็นรายบุคคล แต่จะรายงานผลการวิจัยเป็นภาพรวม ผู้ที่มีสิทธิ์เข้าถึงข้อมูลของท่านจะมีเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ และคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนเท่านั้น

8. การวิจัยครั้งนี้ท่านจะไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ และท่านจะได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินจำนวน 2,000 บาท

9. หากท่านมีข้อสงสัยใดๆ โปรดสอบถามเพิ่มเติม โดยติดต่อกับผู้วิจัยได้ตลอดเวลา และหากผู้วิจัยมีข้อมูลเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์หรือโทษเกี่ยวกับการวิจัย ผู้วิจัยจะแจ้งให้ท่านทราบอย่างรวดเร็ว เพื่อให้กลุ่มตัวอย่าง/ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยพิจารณาว่ายังสมัครใจจะมีส่วนร่วมในงานวิจัยต่อไปหรือไม่

10. หากท่านไม่ได้รับการปฏิบัติตามข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ท่านสามารถร้องเรียนได้ที่คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารจามจุรี 1 ห้อง 114 ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 โทรศัพท์ 0 2218 3210-11 อีเมล curec2.ch1@chula.ac.th

ลงชื่อ .....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติเมธี หงษา)

ผู้วิจัยหลัก

เลขที่โครงการ.....	068/62
วันที่รับรอง.....	11 ก.ย. 2562
วันหมดอายุ.....	10 ก.ย. 2563

ภาคผนวก ข

หนังสือรับรองของคณะกรรมการพิจารณา
จรรยาบรรณการวิจัยในคน

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์
และศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทรศัพท์ 0 2218 3210
ที่ อว 64.2.2 (จว.2)/457/2562 วันที่ 11 กันยายน 2562
เรื่อง แจ้งผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติเมธี หงษา

- สิ่งที่ส่งมาด้วย
1. ใบรับรองโครงการวิจัย
  2. เอกสารข้อมูลสำหรับกลุ่มตัวอย่าง/ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย
  3. หนังสือยินยอมเข้าร่วมในการวิจัย
  4. แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์

ตามที่คุณวิจัยได้เสนอโครงการวิจัยเพื่อขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน จากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น ในการนี้คณะกรรมการฯ เห็นสมควรให้โครงการวิจัยของท่านได้รับการพิจารณาแบบลดขั้นตอน (Expedited Review) ผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัย มีดังนี้

โครงการวิจัยที่ 068/62 เรื่อง แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย (GUIDELINES FOR IMPROVEMENT OF THE CURRICULUM OF ECCLESIASTICAL PALI STUDIES OF THAI SANGHA) ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติเมธี หงษา ผ่านการพิจารณารับรอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

(ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

ประธานกรรมการ

ใบรับรองโครงการวิจัย

โครงการวิจัยที่ 068/62 แนวทางปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

ผู้วิจัยหลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติเมธี หงษา

หน่วยงาน ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พิจารณาจริยธรรมการวิจัยโดยยึดหลัก ของ Declaration of Helsinki, the Belmont report, CIOMS guidelines และ The international conference on harmonization – Good clinical practice (ICH-GCP) อนุมัติให้ดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวได้

ลงนาม.....

(ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ)
ประธานคณะกรรมการ

ลงนาม.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นึ่งหทัย แร่งผลสัมฤทธิ์)
กรรมการและเลขานุการ

รูปแบบการพิจารณาทบทวน: แบบลดขั้นตอน

วันที่รับรอง: 11 กันยายน 2562

วันหมดอายุ: 10 กันยายน 2563

เอกสารที่คณะกรรมการรับรอง

1. ข้อเสนอโครงการวิจัย
2. ประวัติและผลงานของคณะผู้วิจัย
3. เอกสารข้อมูลสำหรับกลุ่มตัวอย่าง/ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง/ผู้มีส่วนรับผิดชอบ
4. หนังสือยินยอมเข้าร่วมในการวิจัย
5. แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์

เลขที่โครงการ.....	068 / 62
วันที่รับรอง.....	11 ก.ย. 2562
วันหมดอายุ.....	10 ก.ย. 2563

เงื่อนไข

1. ผู้วิจัยรับทราบว่าเป็นการผิดจริยธรรม หากดำเนินการเก็บข้อมูลการวิจัยก่อนได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยฯ
2. หากใบรับรองโครงการวิจัยหมดอายุ การดำเนินการวิจัยต้องยุติ เมื่อต้องการต่ออายุต้องขออนุมัติใหม่ล่วงหน้าไม่ต่ำกว่า 1 เดือน พร้อมส่งรายงานความก้าวหน้าการวิจัย
3. ต้องดำเนินการวิจัยตามที่ระบุไว้ในโครงการวิจัยอย่างเคร่งครัด
4. ใช้เอกสารข้อมูลสำหรับกลุ่มตัวอย่าง/ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ใบยินยอมของกลุ่มตัวอย่างหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย และเอกสารเชิญเข้าร่วมวิจัย (ถ้ามี) เฉพาะที่ประทับตราคณะกรรมการเท่านั้น
5. หากเกิดเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ร้ายแรงในสถานที่เก็บข้อมูลที่ขออนุมัติจากคณะกรรมการ ต้องรายงานคณะกรรมการภายใน 5 วันทำการ
6. หากมีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินการวิจัย ให้ส่งคณะกรรมการพิจารณารับรองก่อนดำเนินการ
7. โครงการวิจัยไม่เกิน 1 ปี ส่งแบบรายงานสิ้นสุดโครงการวิจัย (AF 03-13) และบทคัดย่อผลการวิจัยภายใน 30 วัน เมื่อโครงการวิจัยเสร็จสิ้น สำหรับโครงการวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์ให้ส่งบทคัดย่อผลการวิจัย ภายใน 30 วัน เมื่อโครงการวิจัยเสร็จสิ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักฐานในการปิดโครงการ
8. โครงการวิจัยที่ได้รับการอนุมัติโครงการโดยการพิจารณาทบทวนแบบกรณียกเว้น (Exemption review) ปฏิบัติตามเงื่อนไข ข้อ 1,6 และ 7 เท่านั้น

COA No. 056/2562

Certificate of Research Approval

Research Project Number 068/62 GUIDELINES FOR IMPROVEMENT OF THE CURRICULUM OF ECCLESIASTICAL PALI STUDIES OF THAI SANGHA

Principal Researcher Asst. Prof. Chatmethee Hongsa, PhD.

Office Chulalongkorn University Centre for Buddhist Studies (CUBS)

The Research Ethics Review Committee for Research Involving Human Subjects: The Second Allied Academic Group in Social Sciences, Humanities and Fine and Applied Arts at Chulalongkorn University, based on Declaration of Helsinki, the Belmont report, CIOMS guidelines and the Principle of the international conference on harmonization – Good clinical practice (ICH-GCP) has approved the execution of the aforementioned research project.

Signature *Theraphan Luangthongkum*
(Emeritus Prof. Theraphan Luangthongkum, PhD.)

Chairman

Signature *Nunghatai Rangponsumrit*
(Asst. Prof. Nunghatai Rangponsumrit, PhD.)

Secretary

Research Project Review Categories: Expedited Review

Date of approval: 11 September 2019

Expiry date: 10 September 2020

Documents approved by the Committee

1. The research proposal
2. The researchers CV
3. Documents providing information for the research sampling population/participants
4. Informed consent document
5. Guideline questions for interview

Protocol No.....	068 / 62
Date of Approval.....	11 SEP 2019
Approval Expiry Date.....	10 SEP 2020

Conditions

1. The researcher has acknowledged that it is unethical if he/she collects information for the research before the application for an ethics review has been approved by the Research Ethics Review Committee.
2. If the certificate of the research project expires, the research execution must come to a halt. If the researcher wishes to reapply for approval, he/she has to submit an application for a new certificate at least one month in advance, together with a research progress report.
3. The researcher must conduct the research strictly in accordance with what is specified in the research project.
4. The researcher must **only** use documents that provide information for the research sampling population/participants, their letters of consent and the letters inviting them to take part in the research (if any) **that have been endorsed with the seal of the Committee.**
5. If any seriously untoward incident happens to the place where the research information, which has requested the approval of the Committee, is kept, the researcher must report this to the Committee within five working days.
6. If there is any change in the research procedure, the researcher must submit the change for review by the Committee before he/she can continue with his/her research.
7. For a research project of less than one year the researcher must submit a report of research termination (AF 03-13) and an abstract of the research outcome within thirty days of the research being completed. For a research project which is a thesis, the researcher must submit an abstract of the research outcome within thirty days of the research being completed. This is to be used as evidence of the termination of the project.
8. A research project which has passed the Exemption Review, must observe only the conditions in 1, 6 and 7.

ภาคผนวก ค

พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม

พ.ศ. 2562

ข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติ

ธรรมฯ พ.ศ. 2563

พระราชบัญญัติ

การศึกษาพระปริยัติธรรม

พ.ศ. ๒๕๖๒

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร

ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒

เป็นปีที่ ๔ ในรัชกาลปัจจุบัน

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรมีกฎหมายว่าด้วยการศึกษาพระปริยัติธรรม

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของ สภานิติบัญญัติแห่งชาติทำหน้าที่รัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๖๒”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้ยกเลิก

(๑) พระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๗

(๒) พระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๐

มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้

“การศึกษาพระปริยัติธรรม” หมายความว่า การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

“วัด” หมายความว่า วัดตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์

“สถานศึกษาพระปริยัติธรรม” หมายความว่า สำนักเรียน สำนักศาสนศึกษา หรือโรงเรียน

“สำนักเรียน” หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสนามหลวง หรือแผนกธรรมสนามหลวง ทีมหาเถรสมาคมประกาศจัดตั้ง

“สำนักศาสนศึกษา” หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสนามหลวง หรือแผนกธรรมสนามหลวง ไม่ว่าจะจัดการศึกษาในรูปแบบของศูนย์การเรียน สำนักศาสนศึกษาวัด สำนักศาสนศึกษาประจำตำบล หรือสำนักศาสนศึกษาประจำอำเภอ

“โรงเรียน” หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

“สำนักงาน” หมายความว่า สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

“ผู้อำนวยการ” หมายความว่า ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม

มาตรา ๕ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมมีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

(๑) เพื่อให้การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นไปตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โบราณราชประเพณี และสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ

(๒) เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา และมีการรักษาพระธรรมวินัยให้เป็นไปอย่างถูกต้องดั่งงามโดยเคร่งครัด เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป

(๓) เพื่อให้พุทธศาสนิกชนนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้อง

มาตรา ๖ การศึกษาพระปริยัติธรรมมีสามแผนก ดังต่อไปนี้

(๑) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีสนามหลวง เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาภาคภาษาบาลี

(๒) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมสนามหลวง เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนา ภาควิชาภาษาไทย

(๓) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งแผนกบาลีสนามหลวงและแผนกธรรมสนามหลวง ควบคู่กับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของ กระทรวงศึกษาธิการ

การศึกษาพระปริยัติธรรมตาม (๑) (๒) และ (๓) อาจศึกษาโดยใช้ภาษาอื่นในการจัดการศึกษาด้วยก็ได้

มาตรา ๗ เพื่อประโยชน์ต่อการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามมาตรา ๕ ให้สำนักงานโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการจัดทำแผนการศึกษาพระปริยัติธรรม และมาตรฐานสถานศึกษาพระปริยัติธรรม และแผนงบประมาณเพื่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม เสนอต่อมหาเถรสมาคมพิจารณาให้ความเห็นชอบ

เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปตามแผนการศึกษาพระปริยัติธรรมตามวรรคหนึ่ง ให้รัฐอุดหนุน งบประมาณสำหรับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามความเหมาะสมและจำเป็น

มาตรา ๘ ให้มีคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมคณะหนึ่ง ประกอบด้วย

(๑) ประธานกรรมการรูปหนึ่ง ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งโดยความเห็นชอบของ มหาเถรสมาคม

(๒) รัฐมนตรีซึ่งนายกรัฐมนตรีมอบหมาย เป็นรองประธานกรรมการ

(๓) กรรมการโดยตำแหน่ง ได้แก่ แม่กองบาลีสนามหลวง แม่กองธรรมสนามหลวง ประธานกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เลขาธิการ ก.พ. เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เลขาธิการคณะกรรมการการอุดมศึกษา ผู้อำนวยการ สำนักงบประมาณ และเลขาธิการ ก.ค.ศ.

(๔) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนหกหรือคน ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม

ให้ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นกรรมการและเลขานุการ และให้ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนศึกษา เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มาตรา ๙ ประธานกรรมการและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามมาตรา ๘ (๔) มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละสามปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้

เมื่อครบกำหนดตามวาระในวาระหนึ่ง หากยังมีได้มีการแต่งตั้งประธานกรรมการหรือกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามมาตรา ๘ (๔) ขึ้นใหม่ ให้ประธานกรรมการหรือกรรมการซึ่งพ้นจากตำแหน่งตามวาระนั้นอยู่ในตำแหน่งเพื่อปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนกว่าประธานกรรมการหรือกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามมาตรา ๘ (๔) ซึ่งได้รับแต่งตั้งใหม่เข้ารับหน้าที่

มาตรา ๑๐ นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระตามมาตรา ๙ ประธานกรรมการและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามมาตรา ๘ (๔) พ้นจากตำแหน่งเมื่อ

- (๑) ตายหรือมรณภาพ
- (๒) ลาออก
- (๓) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ
- (๔) สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาให้ออกโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม
- (๕) เป็นบุคคลล้มละลายทุจริต
- (๖) เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ
- (๗) ถูกจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก

มาตรา ๑๑ ในกรณีที่ประธานกรรมการหรือกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามมาตรา ๘ (๔) พ้นจากตำแหน่งก่อนครบวาระ ให้ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งแทนตำแหน่งที่ว่างอยู่ในตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของประธานกรรมการหรือกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งตนแทน เว้นแต่วาระเหลืออยู่ไม่ถึงเก้าสิบวัน จะไม่แต่งตั้งประธานกรรมการหรือกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิแทนก็ได้

ในกรณีที่ประธานกรรมการหรือกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามมาตรา ๘ (๔) พ้นจากตำแหน่งก่อนครบวาระ ให้คณะกรรมการประกอบด้วยกรรมการทั้งหมดเท่าที่มีอยู่เพื่อปฏิบัติหน้าที่ต่อไป จนกว่าจะมีการแต่งตั้งประธานกรรมการหรือกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิแทน และในกรณีที่ประธานกรรมการพ้นจากตำแหน่งก่อนครบวาระ ให้รองประธานกรรมการทำหน้าที่เป็นประธานกรรมการชั่วคราว

มาตรา ๑๒ คณะกรรมการมีหน้าที่และอำนาจ ดังต่อไปนี้

(๑) กำหนดนโยบาย แผนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมและมาตรฐานสถานศึกษาพระปริยัติธรรม ควบคุมดูแลและกำกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ตามมาตรา ๕

(๒) กำหนดมาตรฐานการศึกษาพระปริยัติธรรมและการประกันคุณภาพการศึกษา

(๓) อนุมัติหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งนี้ สำหรับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีสนาทมหลวง และการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมสนามหลวง ต้องเป็นไปโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม สำหรับการศึกษาศาสนศึกษา ให้เป็นไปตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการและตามที่มหาเถรสมาคมกำหนด

(๔) กำหนดพื้นฐานความรู้ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์การเข้าศึกษา และเงื่อนไขในการสำเร็จการศึกษา

(๕) อนุมัติให้ปริญญาและประกาศนียบัตร

(๖) กำหนดหน้าที่และอำนาจและหลักเกณฑ์การบริหารงานของแม่กองบาลีสนาทมหลวง แม่กองธรรมสนามหลวง และประธานกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

(๗) กำหนดมาตรฐานกลางการบริหารงานบุคคลสำหรับผู้ปฏิบัติงานตามมาตรา ๑๘ เกี่ยวกับการกำหนดตำแหน่ง อัตราค่าจ้าง เงินเดือน เงินประจำตำแหน่ง เงินวิทยฐานะ เงินค่าตอบแทน ค่าจ้าง สวัสดิการ และสิทธิประโยชน์อื่น การสรรหา การบรรจุ การแต่งตั้ง การพัฒนา การพ้นจากตำแหน่ง การรักษาวินัย การดำเนินการทางวินัย การร้องทุกข์ การอุทธรณ์ และการลงโทษ ทั้งนี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับการกำหนดเงินเดือน เงินประจำตำแหน่ง เงินวิทยฐานะ เงินค่าตอบแทน ค่าจ้าง สวัสดิการ และสิทธิประโยชน์อื่น ต้องได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง

(๘) ออกข้อบังคับ ระเบียบ หรือประกาศเกี่ยวกับการจัดตั้งสถานศึกษาพระปริยัติธรรม โครงสร้างการบริหารงาน การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมและสถานศึกษาพระปริยัติธรรม

(๙) ออกระเบียบเกี่ยวกับการบริหารและจัดการการเงิน การพัสดุ และทรัพย์สินของสถานศึกษาพระปริยัติธรรม รวมทั้งการบัญชีและการจำหน่ายทรัพย์สินจากบัญชีเป็นสูญ

(๑๐) ออกระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ตรวจสอบภายใน

(๑๑) ออกข้อบังคับ ระเบียบ หรือประกาศเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

(๑๒) แต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะทำงานเพื่อปฏิบัติการตามที่ได้รับมอบหมาย

(๑๓) จัดทำรายงานผลการดำเนินงานเสนอต่อมหาเถรสมาคมเพื่อทราบ

(๑๔) กระทำการอื่นใดที่จำเป็นหรือต่อเนื่องเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม หรือตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย

มาตรา ๑๓ การประชุมคณะกรรมการต้องมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมด จึงจะเป็นองค์ประชุม

ให้ประธานกรรมการเป็นประธานในที่ประชุม ถ้าประธานกรรมการไม่มาประชุมหรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองประธานกรรมการเป็นประธานในที่ประชุม ถ้ารองประธานกรรมการไม่มาประชุมหรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้ที่ประชุมเลือกกรรมการรูปหนึ่งทำหน้าที่เป็นประธานในที่ประชุม

การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมให้ถือเสียงข้างมาก กรรมการรูปหนึ่งหรือคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด คณะกรรมการต้องมีการประชุมอย่างน้อยปีละสี่ครั้ง

มาตรา ๑๔ ให้สำนักงานเป็นหน่วยงานกลางในการส่งเสริม สนับสนุน ประสานงานการศึกษาพระปริยัติธรรม และเป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการ มีหน้าที่ด้านงานธุรการและสนับสนุนงานวิชาการให้แก่คณะกรรมการ รวมทั้งมีหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ และปฏิบัติหน้าที่ตามที่คณะกรรมการมอบหมาย

มาตรา ๑๕ ในการบริหารงานการศึกษาพระปริยัติธรรมตามมาตรา ๖ (๑) (๒) และ (๓) ให้มีแม่กองบาลีสนามหลวง แม่กองธรรมสนามหลวง และประธานกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา แล้วแต่กรณี ที่มหาเถรสมาคมแต่งตั้งทำหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบงานการศึกษาพระปริยัติธรรมแต่ละแผนก

มาตรา ๑๖ ให้วัดมีสิทธิจัดตั้งสถานศึกษาพระปริยัติธรรมได้ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการกำหนด

สถานศึกษาพระปริยัติธรรมที่วัดจัดตั้งขึ้นตามวรรคหนึ่ง ให้จัดการศึกษาตามวัตถุประสงค์ในมาตรา ๕ และต้องคำนึงถึง

- (๑) การให้การศึกษาวិชาการทางพระพุทธศาสนาเพื่อความเป็นเลิศที่เปี่ยมด้วยปัญญาพุทธธรรม
- (๒) การส่งเสริมความรู้และความเข้าใจในคุณค่าแห่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
- (๓) การผลิตผู้เรียนให้มีคุณธรรมนำความรู้ เป็นศาสนทายาทที่ดีของพระพุทธศาสนา
สำนึกในความเป็นคนไทย มีความรักและผูกพันต่อท้องถิ่น
- (๔) มาตรฐานการศึกษาของชาติและวิธีการดำเนินงานของการจัดการศึกษาตามกฎหมาย
ว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ

มาตรา ๑๗ สถานศึกษาพระปริยัติธรรมต้องมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ ดังต่อไปนี้

- (๑) เป็นศาสนทายาทที่ดีของพระพุทธศาสนาและพลเมืองที่ดีของสังคม
- (๒) มีความรู้และทักษะในวิชาการศึกษาทางพระพุทธศาสนา
- (๓) มีนิสัยใฝ่หาความรู้ ปฏิบัติตามข้อบังคับ ระเบียบและวินัยสงฆ์
- (๔) มีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ
- (๕) รู้จักบำรุงรักษาศาสนสมบัติ อนุรักษ์ และเสริมสร้างสภาพแวดล้อม
- (๖) มีความภูมิใจความเป็นสมณะ จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
- (๗) มีความคิดสร้างสรรค์ และส่งเสริมสนับสนุนแนวทางปฏิบัติให้เกิดความเจริญแก่ชุมชน
สังคม และพระพุทธศาสนา

มาตรา ๑๘ ในสถานศึกษาพระปริยัติธรรมให้มีผู้ปฏิบัติงานสองประเภท ดังต่อไปนี้

- (๑) ประเภทผู้ปฏิบัติงานสอน ได้แก่ ครูสอนพระปริยัติธรรม และครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกสามัญศึกษา
- (๒) ประเภทผู้สนับสนุนการศึกษา ได้แก่ บุคลากรทางการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา
ผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้านวิชาการ ซึ่งทำหน้าที่ให้บริการหรือปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียน
การสอน การนิเทศก์ และการบริหารการศึกษาในสถานศึกษาพระปริยัติธรรม ได้แก่ ผู้ปฏิบัติหน้าที่
บรรณารักษ์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่งานแนะแนว ผู้ปฏิบัติหน้าที่เทคโนโลยีการศึกษา ผู้ปฏิบัติหน้าที่
งานทะเบียนวัดผล ผู้ปฏิบัติหน้าที่บริหารงานทั่วไป หรือผู้ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่คณะกรรมการกำหนด

มาตรา ๑๙ ให้สถานศึกษาพระปริยัติธรรมจัดให้มีการจัดทำบัญชีตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการกำหนด และต้องจัดให้มีการตรวจสอบภายในเกี่ยวกับการเงิน การบัญชี และการพัสดุของสถานศึกษาพระปริยัติธรรม ตลอดจนรายงานผลการตรวจสอบต่อคณะกรรมการอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

ในการตรวจสอบภายใน ให้มีผู้ปฏิบัติงานของสถานศึกษาพระปริยัติธรรมทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจสอบภายในโดยเฉพาะ ทั้งนี้ ตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

มาตรา ๒๐ ให้สถานศึกษาพระปริยัติธรรมจัดให้มีการประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติงานในสถานศึกษาพระปริยัติธรรมตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และระยะเวลาที่คณะกรรมการกำหนด

มาตรา ๒๑ ให้การศึกษาพระปริยัติธรรมที่ได้จัดให้แก่สามเณรซึ่งเป็นเด็กตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาภาคบังคับและมีพื้นความรู้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาปีที่หกหรือเทียบเท่า ซึ่งได้ศึกษาวิชาสามัญเพิ่มเติมตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติกำหนดโดยคำแนะนำของมหาเถรสมาคม เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังต่อไปนี้

(๑) แผนกธรรมสนามหลวง ชั้นนักธรรมเอก เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

(๒) แผนกบาลีสสนามหลวง ชั้นเปรียญธรรมสามประโยค เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา

ตอนปลาย

มาตรา ๒๒ ให้ผู้เรียนที่พ้นการศึกษาภาคบังคับซึ่งได้สำเร็จการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสนามหลวง และแผนกบาลีสสนามหลวง มีวิทยฐานะ ดังต่อไปนี้

(๑) แผนกธรรมสนามหลวง ชั้นนักธรรมเอก มีวิทยฐานะระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

(๒) แผนกบาลีสสนามหลวง ชั้นเปรียญธรรมสามประโยค มีวิทยฐานะระดับมัธยมศึกษา

ตอนปลาย

มาตรา ๒๓ ให้การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ได้จัดให้แก่พระภิกษุและสามเณรเป็นการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แล้วแต่กรณี

มาตรา ๒๔ ให้ผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลีสสนามหลวง ชั้นเปรียญธรรมเก้าประโยค มีวิทยฐานะระดับปริญญาตรี เรียกว่า “เปรียญธรรมเก้าประโยค” ใช้อักษรย่อว่า “ป.ธ. ๙”

ในกรณีที่ผู้สำเร็จการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีสนามหลวงชั้นใด ได้ทำการศึกษาเพิ่มเติมตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการกำหนด ให้ผู้นั้นมีวิทยฐานะระดับใด ๆ โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม และตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการการอุดมศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติกำหนด

มาตรา ๒๕ ภายใต้บังคับมาตรา ๒๑ มาตรา ๒๒ มาตรา ๒๓ และมาตรา ๒๔ ให้ผู้สำเร็จการศึกษาได้รับประกาศนียบัตร ปริญญา และหนังสือรับรองการศึกษาหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการเรียนการสอนแก่ผู้สำเร็จการศึกษาพระปริยัติธรรมได้ตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะกรรมการกำหนด

มาตรา ๒๖ คณะกรรมการอาจกำหนดให้มีเครื่องหมายวิทยฐานะและการใช้เครื่องหมายวิทยฐานะของผู้สำเร็จการศึกษาได้

เครื่องหมายวิทยฐานะตามวรรคหนึ่ง ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๒๗ สถานศึกษาพระปริยัติธรรมอาจกำหนดให้มีตรา เครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ และการใช้ตรา เครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ของสถานศึกษาพระปริยัติธรรมได้

ตรา เครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ตามวรรคหนึ่ง ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๒๘ ผู้ใดใช้เครื่องหมายวิทยฐานะ ตรา เครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ของสถานศึกษาพระปริยัติธรรมโดยไม่มีสิทธิจะใช้ หรือแสดงด้วยประการใด ๆ ว่าตนมีประกาศนียบัตร ปริญญา หรือตำแหน่งของสถานศึกษาพระปริยัติธรรมโดยที่ตนไม่มีสิทธิ ถ้าได้กระทำให้บุคคลอื่นเชื่อว่าตนมีสิทธิจะใช้หรือมีวิทยฐานะหรือตำแหน่งเช่นนั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินห้าหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๒๙ ให้ผู้มีวิทยฐานะชั้นปริญญาตรีตามกฎหมายว่าด้วยการกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา มีวิทยฐานะระดับปริญญาตรีตามพระราชบัญญัตินี้

ให้ถือว่าผู้ที่อยู่ในระหว่างการศึกษาลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลีสนามหลวง ก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ เป็นผู้เรียนตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๓๐ ให้แม่กองบาลีสนามหลวง แม่กองธรรมสนามหลวง และประธานกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ซึ่งดำรงตำแหน่งอยู่ในวันก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

เป็นแม่กองบาลีสนามหลวง แม่กองธรรมสนามหลวง หรือประธานกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตามพระราชบัญญัตินี้ แล้วแต่กรณี

มาตรา ๓๑ ให้สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาตามประกาศมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี พ.ศ. ๒๕๕๕ และโรงเรียนตามประกาศมหาเถรสมาคม ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๓ ที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งอยู่ในวันก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ เป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๓๒ ในระหว่างที่ยังมิได้ออกกฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ และประกาศ เพื่อปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ ให้นำกฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ และประกาศมหาเถรสมาคม ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมมาใช้บังคับโดยอนุโลมเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๓๓ ให้นายกรัฐมนตรีรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

ผู้รับสนองพระราชโองการ
พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา
นายกรัฐมนตรี

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่โบราณราชประเพณี สถาบันพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาของชาติมาโดยตลอด ซึ่งคณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมอันเป็นส่วนเฉพาะของการศึกษาของคณะสงฆ์ควบคู่กันไปกับการศึกษาวิชาสามัญ ดังนั้น เพื่อให้การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมได้รับการสนับสนุนส่งเสริมด้วยดีจากภาครัฐ และสามารถบริหารจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ตอบสนองนโยบายการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์และของชาติได้เป็นอย่างดี จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

ข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม
ว่าด้วยโครงสร้างการบริหารงานและการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
และสถานศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๖๓

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๒ (๘) แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๖๒ คณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม ออกข้อบังคับไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ข้อบังคับนี้ เรียกว่า “ข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม ว่าด้วยโครงสร้างการบริหารงานและการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม และสถานศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๖๓”

ข้อ ๒ ข้อบังคับนี้ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์เป็นต้นไป

ข้อ ๓ ในข้อบังคับนี้

“คณะสงฆ์” หมายความว่า คณะสงฆ์และคณะสงฆ์อื่นตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์

“หน” หมายความว่า เขตการปกครองคณะสงฆ์ตามกฎหมายมหาเถรสมาคมซึ่งออกตามความในกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์

“ปริยัตินิเทศก์” หมายความว่า ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่นิเทศการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งรวมถึงส่งเสริมสนับสนุนและเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรม

ข้อ ๔ การบริหารงานและการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ให้มีโครงสร้างการบริหารดังต่อไปนี้

- (๑) สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง
- (๒) สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง
- (๓) สำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
- (๔) ศูนย์พระปริยัตินิเทศก์แห่งคณะสงฆ์

ข้อ ๕ ให้มีสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง เป็นสถานที่ปฏิบัติงานและสนองงานแม่กองบาลีสนามหลวง โดยมีแม่กองบาลีสนามหลวง ทำหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบงานการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสนามหลวง ทั้งในและต่างประเทศ

ข้อ ๖ ให้สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง มีส่วนงาน ดังต่อไปนี้

ก. การบริหารงานส่วนกลาง ให้สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง มีสำนักอำนวยการ โดยแบ่งส่วนงาน ดังต่อไปนี้

- (๑) กองบริหารงานกลาง
- (๒) กองเทคโนโลยีสารสนเทศ
- (๓) กองนโยบายและแผนการจัดการศึกษา
- (๔) กองนิติการ
- (๕) กองบริหารทะเบียนและวัดผล
- (๖) กองวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

ข. การบริหารงานส่วนภูมิภาค ให้มีสำนักแม่กองบาลีสนามหลวงประจำหนกลาง ประจำหนเหนือ ประจำหนตะวันออก ประจำหนใต้ และประจำคณะธรรมยุต โดยแต่ละหนแบ่งส่วนงาน ดังต่อไปนี้

- (๑) กองบริหารงานทั่วไป
- (๒) กองนโยบายและแผนการจัดการศึกษา
- (๓) กองวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

ข้อ ๗ ในสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง ให้มีกลุ่มตรวจสอบภายใน เพื่อทำหน้าที่หลักในการตรวจสอบการดำเนินงานภายในสำนักงาน และสนับสนุนการปฏิบัติงานของสำนักงานรับผิดชอบงานขึ้นตรงต่อแม่กองบาลีสนามหลวง

ข้อ ๘ ให้มีสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง เป็นสถานที่ปฏิบัติงานและสนองงานแม่กองธรรมสนามหลวง โดยมีแม่กองธรรมสนามหลวง ทำหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบงานการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสนามหลวง ทั้งในและต่างประเทศ

ข้อ ๙ ให้สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง มีส่วนงาน ดังต่อไปนี้

ก. การบริหารงานส่วนกลาง ให้สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง มีสำนักอำนวยการ โดยแบ่งส่วนงาน ดังต่อไปนี้

- (๑) กองบริหารงานกลาง
- (๒) กองเทคโนโลยีสารสนเทศ
- (๓) กองนโยบายและแผนการจัดการศึกษา
- (๔) กองนิติการ
- (๕) กองบริหารทะเบียนและวัดผล
- (๖) กองวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

ข. การบริหารงานส่วนภูมิภาค ให้มีสำนักแม่กองธรรมสนามหลวงประจำหนกลาง ประจำหนเหนือ ประจำหนตะวันออก ประจำหนใต้ และประจำคณะธรรมยุต โดยแต่ละหนแบ่งส่วนงาน ดังต่อไปนี้

- (๑) กองบริหารงานทั่วไป
- (๒) กองนโยบายและแผนการจัดการศึกษา
- (๓) กองวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

ข้อ ๑๐ ในสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ให้มีกลุ่มตรวจสอบภายใน เพื่อทำหน้าที่หลักในการตรวจสอบการดำเนินงานภายในสำนักงาน และสนับสนุนการปฏิบัติงานของสำนักงาน รับผิดชอบงานขึ้นตรงต่อแม่กองธรรมสนามหลวง

ข้อ ๑๑ ให้มีสำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นสถานที่ปฏิบัติงานและสนองงานประธานกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โดยมีประธานกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ทำหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบงานการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ข้อ ๑๒ ให้สำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีส่วนงาน ดังต่อไปนี้
ก. การบริหารงานส่วนกลาง ให้สำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีสำนักอำนวยการ โดยแบ่งส่วนงาน ดังต่อไปนี้

- (๑) กองบริหารงานกลาง
- (๒) กองเทคโนโลยีสารสนเทศ
- (๓) กองนโยบายและแผนการจัดการศึกษา
- (๔) กองนิติการ
- (๕) กองบริหารทะเบียนและวัดผล
- (๖) กองวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

ข. การบริหารงานส่วนภูมิภาค ให้มีสำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน ๑๔ เขต โดยแต่ละเขตแบ่งส่วนงาน ดังต่อไปนี้

- (๑) กองอำนวยการ
- (๒) กองเทคโนโลยีสารสนเทศ
- (๓) กองนโยบายและแผนการจัดการศึกษา
- (๔) กองประเมินผลการจัดการศึกษา
- (๕) กองส่งเสริมและพัฒนาการจัดการศึกษา

ข้อ ๑๓ ในสำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ให้มีกลุ่มตรวจสอบภายใน เพื่อทำหน้าที่หลักในการตรวจสอบการดำเนินงานภายในสำนักงาน และสนับสนุนการปฏิบัติงานของสำนักงาน รับผิดชอบงานขึ้นตรงต่อประธานคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ข้อ ๑๔ ให้มีศูนย์พระปริยัตินิเทศก์แห่งคณะสงฆ์ เป็นศูนย์บริหารงาน ควบคุม ดูแล และประสานการปฏิบัติหน้าที่ของปริยัตินิเทศก์ ทั้งในและต่างประเทศ โดยมีประธานศูนย์พระปริยัตินิเทศก์ แห่งคณะสงฆ์ ทำหน้าที่รับผิดชอบงานการบริหารงานของปริยัตินิเทศก์

ข้อ ๑๕ ให้ศูนย์พระปริยัตินิเทศก์แห่งคณะสงฆ์ มีส่วนงาน ดังต่อไปนี้

ก. การบริหารงานส่วนกลาง ให้ศูนย์พระปริยัตินิเทศก์แห่งคณะสงฆ์ มีสำนักอำนวยการ โดยแบ่งส่วนงาน ดังต่อไปนี้

- (๑) กองบริหารงานกลาง
- (๒) กองเทคโนโลยีสารสนเทศ
- (๓) กองนโยบายและแผนการจัดการศึกษา
- (๔) กองวิชาการและมาตรฐานการศึกษา
- (๕) กองศาสนวิเทศ

ข. การบริหารงานส่วนภูมิภาค ให้มีศูนย์พระปริยัตินิเทศก์แห่งคณะสงฆ์ประจำหนากลาง ประจำหนเหนือ ประจำหนตะวันออก ประจำหนใต้ และประจำคณะธรรมยุต โดยแต่ละหน แบ่งส่วนงาน ดังต่อไปนี้

- (๑) กองบริหารงานทั่วไป
- (๒) กองนโยบายและแผนการจัดการศึกษา
- (๓) กองวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

ข้อ ๑๖ ในศูนย์พระปริยัตินิเทศก์แห่งคณะสงฆ์ ให้มีกลุ่มตรวจสอบภายใน เพื่อทำหน้าที่หลักในการตรวจสอบการดำเนินงานภายในสำนักงาน และสนับสนุนการปฏิบัติงานของสำนักงาน รับผิดชอบงานขึ้นตรงต่อประธานศูนย์พระปริยัตินิเทศก์แห่งคณะสงฆ์

ข้อ ๑๗ ให้สถานศึกษาพระปริยัติธรรมแต่ละแห่ง มีหน้าที่และอำนาจในการกำกับดูแล บริหารการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมภายในสถานศึกษานั้น ๆ

ข้อ ๑๘ ให้สถานศึกษาพระปริยัติธรรมแต่ละแห่ง มีส่วนงาน ดังต่อไปนี้

- (๑) กลุ่มบริหารงานทั่วไป
- (๒) กลุ่มงานบริหารงานงบประมาณ
- (๓) กลุ่มงานบริหารงานบุคคล
- (๔) กลุ่มงานวิชาการ

ข้อ ๑๙ หน้าที่และอำนาจของส่วนงาน ให้เป็นไปตามประกาศของแม่กองบาลีสนามหลวง แม่กองธรรมสนามหลวง ประธานกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หรือประธานศูนย์พระปริยัตินิเทศก์แห่งคณะสงฆ์ แล้วแต่กรณี ทั้งนี้ โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม

ข้อ ๒๐ ให้ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติรักษาการให้เป็นไปตามข้อบังคับนี้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๒ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

(สมเด็จพระวันรัต)

ประธานกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม